Bizans'ın Gizli Tarihi

Prokopius | Çeviren: Orhan Duru

TÜRKİYE İŞ BANKASI Kültür Yayınları

Orhan Duru 18 Aralık 1933'te İstanbul'da doğdu. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi'ni bitirdi (1956). Bir süre veterinerlik ve aynı fakültede asıstanlık yaptı. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinden sonra 147'ler arasında üniversiteden uzaklaştırılınca gazeteciliğe yöneldi. *Ulus*'ta başladığı bu mesleği *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Güneş* ve *Hürriyet* gazetelerinde sürdürdü.
Öykü ve deneme yazarlığının yanı sıra çeviri ve tiyatro uyarlamaları da yaptı. İlk öyküsü 1953'te *Küçük Dergi*'de yayımlandı. *Mavi*, *Evrim*, *Yeni Ufuklar*, *Pazar Postası*, *Yelken* ve *Dost* dergilerindeki ürünleriyle dikkat çeken Duru, *Ağır İşçiler* adlı öyküsüyle 1970 TRT Sanat Ödülleri Yarışması'nda başarı ödülü kazandı.

Yapıtları:
Öykü: *Bırakılmış Biri* (1959); *Denge Uzmanı* (1962); *Ağır İşçiler* (1974); *Yoksullar Geliyor* (1982); *Şişe* (1989); *Bir Büyülü Ortamda* (1991); *Sarmal-Toplu Öyküler* (1996, Sedat Sımavi Vakfı Edebiyat Ödülü); *Fırtına* (1997, Sait Faik Ödülü, Erdal Öz'le birlikte).
Deneme: *Kıyı Kıyı Kent Kent* (1977, genişletilerek *Mavi Gezi* adıyla 1986 ve 1987'de yeniden basıldı); *Hormonlu Kafalar* (1992); *İstanbulin* (1995).
Anı: *O Pera'daki Hayalet* (1996, Sezer Duru'yla birlikte).
Çeviri: *Sierra Madre'nin Hazineleri* (B. Traven'den); *Gizli Tarih* (Prokopius'tan); *Çağdaş Fizik'te Doğa* (Werner Heisenberg'den, V. Günyol'la birlikte); *Amerika* (Ginsberg ve Ferlinghetti'den şiirler, F. Edgü'yle birlikte).
Tiyatro (Uyarlama): *Durdurun Dünyayı İnecek Var* (1968, Antony Newley ve Leslie Bricuss'tan), *Sınırdaki Ev* (1970, Slawomir Mrozek'ten); *Üzbik Baba* (1990, Alfred Jarry'nin *Kral Übü*'sünden).
Derleme: *Kısas-ı Enbiya* (1979, 1997).

TÜRKİYE İŞ BANKASI Kültür Yayınları

bizans'ın gizli tarihi

Prokopius

Çeviren Orhan Duru

Tarih

İstanbul 2001

İÇİNDEKİLER

SUNU 7
KİTABIN AMACI 27

I. BÖLÜM
BELİSARİUS İLE ANTONİNA 31

II. BÖLÜM
JUSTİNUS, JUSTİNİANUS VE TEODORA 57

III. BÖLÜM
JUSTİNİANUS'UN KÖTÜ YÖNETİMİ 81

IV. BÖLÜM
TEODORA'NIN İŞLERİ 99

V. BÖLÜM
ŞEYTAN İMPARATOR'UN GETİRDİĞİ YIKIM 113

VI. BÖLÜM
TOPLUMUN ÇEŞİTLİ SINIFLARININ KIYIMI 133

VII. BÖLÜM
HER ŞEY VE HERKES İMPARATOR'UN AÇGÖZLÜLÜĞÜNE KURBAN EDİLDİ 151

SONSÖZ
İMPARATOR'LA İMPARATORİÇE'NİN KENDİNİ BEĞENMİŞLİĞİ 165

NOTLAR 167
ZAMANDİZİN 173
YER ADLARI DİZİNİ 175
KİŞİLER DİZİNİ 177

SUNU

İmparatoriçe Teodora'yı İtalya'nın Ravenna kentindeki kilisenin duvarlarında mor bir giysi içinde görüyoruz yakın çevresiyle birlikte. Mor, Bizans imparatorlarının ve imparatoriçelerinin simgesi. Mor odada doğuyorlar, mor salonlarda tahta çıkıyorlar. Öldükten sonra mor lahitlere konuluyorlar.

Yoksulluğun en alt düzeyinden gelmiş, sirklerde ve tiyatrolarda fırtınalı günler geçirmiş, aşkları ve oynaklığı ile ilgi toplamış, daha sonra İmparator Justinianus'un eşi olarak en görkemli döneminde bir imparatorluğun yönetimini paylaşmış bir kadını pul pul mozaikler arasından tanımaya çalışmak çok zor. Kıyısından takılar sarkan kocaman tacı altında kalan yüzü, birbirine yakın kaşları ve büyük gözleriyle bir hüznü yansıtıyor gibi. Biraz soğuk ve çekingen. Boynu uzun. Gülümsemeyen dudakları iri ama emir vermeye alışmış bir görünümde. Tüm bunlar gerçekte bir şey anlatmıyor... Bizans döneminde yapılmış tüm kiliselerde bulunabilecek, birbirine benzer ve aynı geleneği sürdüren mozaiklerden biriyle karşı karşıyayız.

Sadece Teodora değil, tüm Bizans tarihi de ilgilendiriyor bizi. Kimi yazarlara bakılırsa hileler, entrika-

lar, suikastler, komplolar, darbeler, karanlık ve kirli işler, savaşlar, zaferler ve yenilgilerle dolu bir tarih bu. Hangi ülkenin tarihi böyle değil ki... diye sorulabilir. Ama Bizans tarihinde bu çeşit olaylar biraz daha yoğunluk kazanıyor. Gene de bir yargıda bulunabilecek durumda değiliz. Devletlerin tarihinde entrikalarla, ayaklanmalarla dolu karanlık dönemler de olabilir, huzur ve barış içinde geçen dönemler de... İmparatoriçeler erkeklere düşkün olabilir, olmayabilir de. Tüm bunlar, yönetimlerde genellikle görülen yozlaşmanın bir belirtisi olarak da ortaya çıkabilir.

Bir dönemi derinlemesine anlamak konusunda sonradan yazılmış tarih kitapları yararlı olmuyor. Onlarda genellikle bir soğukluk var. İnsancıl ayrıntılardan, öznellikten uzak kalıyorlar. Kuşkusuz tarihçiler bir devletin tarihini yazarken yansız olmak kaygısıyla çoğu kez ayrıntılardan uzaklaşıyor. Oysa o ayrıntılarda gizli olanları öğrenmek istiyor insan. Bunu veremiyor tarihçiler. Genellemelerle sınırlı kalmak zorundalar. Bu nedenle anılar, içtenlikle yazılmış karalamalar, edebiyat ürünleri daha çok ilgi çekiyor. Kısacası yüzeysel tarihlerden çok, kaynak kitaplar, belgeler sağlayabiliyor istediğimiz bilgiyi, kimi zaman.

Burada sizlere böyle bir örnek sunmak istiyoruz. Bizans'ın en görkemli döneminde yönetimde bulunan Justinianus ile Teodora'yı daha yakından anlamak olanağını veren bir kaynağı getiriyoruz sizlere. O kadar tanımaya çalıştığımız İmparatoriçe Teodora ile aynı dönemde yaşamış bir tarihçi olan Prokopius'un *Bizans'ın Gizli Tarihi* adı verilen kitabı bu.

O çağda, bizdeki saray vakanüvisleri gibi resmi bir Bizans tarihçisi olan ve pek çok resmi tarih yazan Prokopius, ardında bir de *Bizans'ın Gizli Tarihi*'ni bırak-

tı. Yazarın ölümünden çok sonra ortaya çıktı bu kitap. *Gizli Tarih*'te, Bizans İmparatoru Justinianus ile eşi Teodora'nın yaşamları, özellikleri, kişilikleri, yaptıkları işler, çevirdikleri dolaplar ve entrikalar açıkça, ancak çoğu kez kızgınlık ve hırsla anlatılıyor. Prokopius bu kitabı, resmen yazdığı tarihsel kesitte anlatamadıklarını gelecek kuşaklara açıklamak için kaleme aldığını belirtiyor. *Gizli Tarih*'te başrollerde Justinianus ve Teodora yer alıyor. Onları çağın ünlü komutanı Belisarius ile eşi Antonina izliyor. Antonina da Teodora'dan aşağı kalmayan bir kadın.

Prokopius'un çizdiği Bizans toplum yaşamı kavgalarla, gaddarlıkla, parti çatışmalarıyla, işkencelerle, baskılarla örülü. Neredeyse kokuşmuş bir ortam. Tarih kitaplarında "Büyük" diye anılan Justinianus, *Gizli Tarih*'te para düşkünü, hain, sefil, yasaları çiğneyen ve keyfine göre uygulayan kanlı bir despot olarak tanımlanıyor. Vandallara, Gotlara ve İranlılara karşı yapılan savaşlarda Bizans ordusunu zaferlere kavuşturan general Belisarius ise eşine tutkun, onun sözünden çıkmayan, zayıf bir erkek olarak anlatılıyor. Prokopius'a bakılırsa o çağda Bizans çürümekte, kadınlar kocalarını aldatmakta, parayla her şey satın alınmakta, insanlar başlarına gelen felaketler karşısında ne yapacağını şaşırmış durumdalar. Yazar, casus sürülerinden ve jurnalcilerden korktuğu için kitabını gizli yazdığını ayrıca belirtiyor. Burada Teodora da bir çeşit fahişe, büyücü ve karanlık bir kadın olarak karşımıza çıkıyor.

Böylece bu özellikleriyle bu kitap, aşırı suçlamaları ve abartmaları olsa da, yüzeysel tarihlerden ayrılıyor. Gerçek bir kaynak kimliğine bürünüyor. Prokopius'un anlattıklarının doğru olup olmadığı sonradan

pek çok araştırmacıyı ilgilendirdi. Ancak sonunda Prokopius'un yazdıklarında gerçeklik payının büyük olduğu ortaya çıktı.

Prokopius'un kimliği

Tarihçi Prokopius, Kayseriye kentinde doğdu. Bizim Kayseri değil bu. Filistin'de deniz kıyısında Romalılarca kurulan bir kent. Prokopius'un doğum tarihi bilinmiyor ama MS 500'de ya da bu tarihten az önce doğduğu sanılıyor. MS 527 yılında Komutan Belisarius'un özel yazmanı ve hukuk danışmanı oldu.

Görev nedeniyle Komutan Belisarius'la birlikte İran, Afrika ve İtalya'daki seferlere katıldı. İranlılara, Vandallara ve Gotlara karşı yapılan savaşları yakından izledi. 542 yılında Prokopius Bizans'a döndü. Burada başkenti ve bütün İmparatorluğu silip süpüren büyük veba salgınını gördü ve yazdığı kitaplardan birinde ayrıntılı olarak buna yer verdi.

Daha sonraki yıllarda Prokopius'un İmparator Justinianus'a yaklaştığını görüyoruz. Teodora'nın ölümünden sonra Justinianus'la iyi ilişkiler kurabilen Prokopius'a 560 yılında *Illustres* unvanı verildi. "Seçkin ya da aydın" anlamına gelebilir bu söz. O çağda yüksek devlet görevlilerine *illustres, spectabiles* ya da *clarissimi* gibi unvanlar veriliyordu. *Illustres* unvanı ise çok az sayıda kişiye uygun görülmüştü. Demek ki Prokopius en yüksek düzeyde bir görevli durumuna gelebilmişti.

Prokopius, burada da kalmadı, 562 yılında Bizans kenti yöneticisi ya da Latince deyimiyle *Praefectur*'u oldu. Bu görevin çok önemli olduğu modern tarihçiler tarafından belirtiliyor. Prokopius'un İmparator

Justinianus ile aynı yılda, yani 565 yılında öldüğü sanılıyor.

Prokopius'un o döneme göre klasik bir eğitim aldığını biliyoruz. Onun yaşadığı dönemde Bizans İmparatorluğu hem eski Roma'nın, hem de Grek uygarlığının etkileri altında bulunuyordu. Prokopius'un eski tarihçilerden esinlendiği, yazdığı resmi tarihlerde Herodotos ve Thukidides'in yöntemlerini izlediğini görüyoruz. Yer yer Aristofanes'in oyunlarından yaptığı alıntılar nedeniyle klasik yazar ve düşünürlerin etkisi altında kaldığı sonucuna varıyoruz. Prokopius *Gizli Tarih* dışında sekiz kitaplık bir *Savaşlar Tarihi* yazdı. Bunlarda Bizans ordularının Vandallar, Gotlar ve İranlılarla yaptığı savaşları anlattı. *Savaşlar Tarihi*'nin üç cildi *De Bello Gothico*, yani "Gotlarla Savaş Üzerine" adını taşıyor. İki cildi *De Bello Persico*, yani "İranlılarla Savaş", iki cildi de *De Bello Vandalico*, yani "Vandallarla Savaş"... Sekizinci cildin ise bunlara sonradan eklendiği bildiriliyor. *Gizli Tarih* tüm bu savaş tarihlerinin bir devamı gibi. Yazar sık sık daha önce yazdıklarına göndermeler yapıyor. Prokopius ayrıca İmparator Justinianus'un emriyle onun zamanında yaptırılan kilise, köprü ve başka yapıları içine alan altı ciltlik bir kitap yazdı. Bunun adı ise *De Aedifiis* kısacası "Yapılar". Yazar bu kitabında ise o dönemdeki mimariyi ortaya koyan çok değerli bilgiler veriyor.

Prokopius'un *Gizli Tarih*'inde Justinianus ile Teodora'yı, yanında çalıştığı komutan Belisarius ile eşini bu kadar kötülemesi, araştırmacılar için ayrı bir merak konusu oldu. Yapılan çalışmalardan Prokopius'un tutucu bir insan olduğu ortaya çıkıyor. Kitaplarında sürekli olarak yerleşik geleneksel kurumların önemine değiniyor, eski kurallardan cayılmamasını is-

tiyor. Oysa anladığımız kadarıyla İmparator Justinianus egemenliği süresince gelenekleri ve özellikle büyük arazi sahiplerinin güçlerini ve etkisini kırmaya çalıştı. O dönemde büyük çiftliklere *Latifundia* denilmekteydi. Bizans tarihçisi Vasiliev'e göre bu büyük arazi sahipleri bir dönemde o kadar güçlenmişlerdi ki, sözgelimi Kapadokya'da ve Mısır'da bunların özel askeri birlikleri besledikleri bile görüldü. Justinianus ise bunlara karşı merkezi yönetimin gücünü sağlamlaştırmak, devleti yeniden düzene sokmak için çeşitli uygulamalarda bulundu. Zaman zaman bunların topraklarını kamulaştırdı. Prokopius tutucu bir kişi olarak bu uygulamaları hiç hoş karşılamadı. Anlaşılan büyük arazi sahiplerini ve soylu kişileri tutuyordu daha çok. *Gizli Tarih*'i bu nedenlerle kaleme aldığını öne sürenler de var.

BİZANS'IN GİZLİ TARİHİ

Prokopius'un *Gizli Tarih*'i 550 yılında yazdığı saptandı. Teodora 548 yılında kanserden öldüğüne göre, onun ölümünden iki yıl sonra yazıldı demek.

Gizli Tarih'in biçimi biraz karmaşık. Yazar en başta kısa bir girişle, kitabın yazılış amacını anlatıyor. Üstü kapalı geçilmiş gerçeklerin içyüzünü anlatacağını belirtiyor. Kitabın ilk bölümünde danışmanı olarak yanında çalıştığı Komutan Belisarius ile eşi Antonina'nın yaşamlarına yer veriyor. İkinci bölümde Justinianus'tan önceki İmparator Justinus dönemini ele alıyor. Justinianus'un nasıl tahta çıktığını anlatıyor. Justinianus'un kendinden önceki imparator Justinus'un yeğeni olduğunu anımsatalım burada. Aynı bölümde Teodora'nın doğumu, gençlik yılları ve fahişeliği sergile-

niyor. Üçüncü bölüm Justinianus'un kötü yönetimine, dördüncü bölüm Teodora'nın işlerine ayrılıyor. Beşinci bölümde yazar, Justinianus'un "insan kılığına girmiş bir şeytan olduğunu" ilan ediyor, bu yüzden İmparatorluğun başına gelen felaketleri sıralıyor. Altıncı bölümde Justinianus ile Teodora'nın toplumun çeşitli sınıflarını nasıl ezdiklerini dile getiriyor. Yedinci bölümde ise Justinianus'un para düşkünlüğü anlatılıyor.

Gizli Tarih Prokopius'un öteki yapıtlarından tamamen farklı. Bu nedenle çağdaş araştırmacılar bu kitabın Prokopius'a ait olup olmadığı konusunda kuşkuya düştüler önce. Daha sonra Prokopius'un deyişi, sevdiği sözcükler, deyimler ve tanımlamalar üzerine yapılan araştırmalar sonunda *Gizli Tarih*'in onun tarafından yazıldığı kanıtlandı.

Gizli Tarih'in Avrupa'da ilk baskısı 1623 yılında Alemannus tarafından Lyon'da yapıldı. Ancak Alemannus töreye aykırı ve açık saçık bulduğu için kitabın bir bölümünü çıkarttı. Daha sonra 1663 yılında Paris'te, Maltretus tarafından eksiksiz bir baskı yayınlandı. *Gizli Tarih* daha sonra çeşitli Avrupa dillerine çevrildi.

Eski Grekler *Gizli Tarih*'e *Anekdota* adını verdiler. İngiliz tarihçisi Gibbon da bu kitabı İngilizceye "Anekdotlar" diye çevirdi. Oysa *Anekdota* sözcüğünün, yazarların ölmeden önce yayınlanmasını istemedikleri yapıtları için kullanıldığı sonradan anlaşıldı. *Gizli Tarih*'in Latince adı ise "*Historia Arcana*"...

Kısa Bizans tarihçesi

Okurlarımızın bilgilerini tazelemek için bu noktada Bizans İmparatorluğu tarihinden, hiç olmazsa Justi-

nianus dönemine kadar olan bölümden söz açmamız gerekiyor. Böylece *Gizli Tarih*'i okuyanlar ortamla daha iyi ilişki kurabilirler.

Tarihçiler Bizans tarihini daha çok Konstantinus ile başlatıyorlar. Ancak kesin değil bu. Bizans İmparatorluğu gerçekte Roma İmparatorluğu'nun bir devamı gibi doğdu. Son dönemlere gelinceye kadar Bizanslılar kendilerine *Romaioi* yani Romalı dediler. Bizdeki "Rum" sözü de oradan kaynaklanıyor. Roma imparatorlarından Diocletianus, imparatorluğu ikiye ayırarak her birinin başına eşit yetkide iki yönetici geçmesini ve birinin imparatorluk topraklarının Batı'da kalan parçasını, öbürünün Doğu'dakileri yönetmesini istedi. Ancak Diocletianus'tan sonra seçilen yöneticiler hemen birbirleriyle savaşmaya başladılar. Bu yolla seçilen ve Doğu topraklarının yönetimi kendisine verilen Konstantinus, Batı'da, yani Roma'daki karşıtı Licinius'u bir savaşta yenince tüm Roma İmparatorluğu'nun tek yöneticisi oldu. Tarih: MS 324...

Konstantinus daha sonra başkenti Roma'dan Bizans'a taşıdı ve buraya Yeni Roma adını verdi. Daha sonra Konstantinopolis diye anılan Bizans, Doğu Roma İmparatorluğu'nun ya da Bizans İmparatorluğu'nun başkenti oldu. Bizans tarihi ise daha çok bu olaydan sonra başlamış sayılıyor. İşin garibi Prokopius, Bizans kentine hiçbir zaman Konstantinopolis demedi. Hep Bizantium adını kullandı.

Konstantinus ayrıca Hıristiyan olan ilk imparator olarak tarihe geçti. Ancak nasıl Hıristiyan olduğu belli değil. İddialara göre ölüm yatağında son nefesini verirken Hıristiyan oldu. Bu biraz abartma ya da Kilise'nin uydurması olarak görülebilir. Yalnız doğru olan bir şey var. Konstantinus güçlenmekte olan Hıristiyan-

lığın ve Kilise'nin işbirliğini sağlamak için Hıristiyanlara iyi davrandı. İmparatorluk içinde yaygın olan öteki inançlara da dokunmadı.

Konstantinus 324 ile 337 yılları arasında İmparatorluğu yönetti. Yerine oğlu Konstantinus geçti. Daha sonra Gallus ve Julianus yönetimde bulundular. Hıristiyanlık ancak Teodosius döneminde tam bir başarı sağladı ve İmparatorluğun resmi dini durumuna geldi. Teodosius'un sülalesi 457 yılına kadar sürdü. 457 yılında tahta geçen Leo ise başka bir sülale kurdu. 491 yılında yaşlı bir asker olan Anastasius tahta geçti. Anastasius'un ölümünde ise saray muhafızları komutanı ve aynı zamanda Justinianus'un amcası olan Justinus imparator ilan edildi. Justinianus, amcası tahtta iken İmparatorluğu yönetmeye başladı, amcası ölünce de tahta geçti. Justinianus resmen 527 yılında taç giydi ve 565 yılına kadar İmparatorluğu yönetti.

Justinianus Çağı içerde Hıristiyanlar arasında çeşitli mezhep ve inançların çatışması, dışarıda Hunların, Vandalların, İranlıların saldırılarıyla geçti. İtalya bütünüyle elden çıktı. İmparatorluk Balkan Yarımadası, Anadolu, Suriye ve Mısır'ı içine alacak biçimde küçüldü. Roma kenti önemini yitirdi. Ostrogotlar İtalya'da, Vandallar Afrika'da, Vizigotlar Galya'da ve İspanya'da krallıklar kurdular. Gotlar bir ara İmparatorluğa paralı asker olarak sızdılar. Komutanlıkları ele geçirerek perde arkasında her şeyi yönetir duruma geldiler. İmparatorluk bu etkiden zorlukla kurtulabildi.

İNANÇ KAVGALARI

Hıristiyanlık içinde mezhep ve inanç kavgaları Bizans devletini hiç rahat bırakmadı. İlk inanç ayrılığı Mı-

sır'da yaşayan Arius adında bir din adamından çıktı. Arius kabaca "İsa'nın Tanrısallığını reddetti, ondaki insancıl öğelerin daha çok olduğunu" öne sürdü. Ariusçular ayrıca İsa'nın babasıyla yani Tanrı ile aynı özden olduğu görüşünü de benimsemediler. Arius'tan başlayarak pek çok tarikat kuruldu. Ortaya çıkan dinsel tartışma sonucu ünlü İznik Ruhani Meclisi toplandı (MS 325). Konstantinus Hıristiyan olmadığı halde, bu meclise başkanlık yaptı. İznik Ruhani Meclisi Ariusçuluğu dinden sapma saydı ve "İsa'yla babası aynı özdendir" görüşünü benimsedi. Ancak Ariusçuluk yok olmadı. Batı'da İtalya'ya geçti. İmparator Valens'in duruma egemen olması üzerine yeniden geri döndü. Aynı imparatorun Gotlarla savaşta yenilmesi üzerine etkisi azaldı. Bu defa başka bir tartışma çıktı ortaya. İsa'daki tanrısal ve kişisel nitelikler sorun oldu. Ortaya bir Antakya, bir de İskenderiye Okulu çıktı. Antakya Okulu "Tanrısallık, İsa'nın vücudunu bir vazo gibi seçmişti. Dolayısıyla Meryem İsa'nın anasıydı. Tanrı'nın anası değildi" tezini öne sürerken, İskenderiye Okulu buna karşı çıkarak Isa'yı Tanrı-insan biçiminde gösterdi ve böylece Tanrılık ve insanlık öğelerini birleştirdi. Ortaya çıkan Papaz Nestorius Antakya Okulu'nun görüşlerini savundu. Roma Kilisesi ise Iskenderiye'den yana çıktı. Çatışma sonunda Efes'te bir ruhani meclis toplandı (MS 431). Bu meclis, Nestorius'un görüşlerini dindışı saydı. Böylece İskenderiye Okulu İsa'daki insan kişiliğini geri plana iterek tanrısallığı öne çıkardı ve aşırı bir görüşe kaydı. Bu görüşe *Monofizit* adı takıldı. *Monofizit* görüş Roma'daki Papalık tarafından uygun karşılanmadı. 451 yılında Kadıköy'de toplanan ruhani meclis ise bu defa *Monofizit* görüşü dindışı sayarak "Isa'nın her iki

niteliği, yani insanlığı ve tanrısallığı birbirinden ayrılmaz ama birbirine de karışmaz" kanısına vardı. Ama *Monofizitlik* bir türlü ortadan kaldırılamadı. Justinianus imparator olunca Batı'ya yayılma politikası izlediğinden, Roma Kilisesi'nin tarafını tuttu ve *Monofizitlere* daha düşman bir politika izledi. İmparator'un *Monofizitlere* baskısı çok şiddetli oldu. Bu yüzden Mısır'da ve Suriye'de bazı Hıristiyanlar ülkeyi terk ederek İran ve başka ülkelere sığınmak zorunda kaldılar. Halk ise Justinianus ve Teodora arasında kalıp hangisine inanacağını şaşırdı.

Partiler

Aynı dönemde partiler de önemli bir kuruluş olarak etkinliğini sürdürdü. Partilerin ya da o dönemdeki deyimi ile *demes*'lerin nereden çıktığı kesin olarak bilinmiyor. Birtakım tarihçiler bunların kaynağını Roma'ya götürüyor. Başlangıçta dört parti olduğu biliniyor. Bunlar Yeşiller, Maviler, Beyazlar ve Kırmızılar olarak anılıyordu. Beyazlar ve Kırmızılar sonra ortadan kalktı. Geriye Yeşiller ve Maviler kaldı. Mavilere *"Venetoi"*, Yeşillere *"Prasinoi"* denildi. Kimi tarihçiler ve araştırmacılar bunların halk örgütleri olduğunu belirtiyorlar. Kimi bunların imparatorluk içinde çeşitli sınıfları temsil ettiklerini, aralarında inanç farkları bulunduğunu öne sürüyorlar. Yalnız bu partilerin Hipodrom'daki at yarışlarıyla ilgili oldukları kesin. Her iki parti kendi yarışçılarını hazırlıyordu, yarışları izleyen halk, Maviler ve Yeşiller olarak ayrılıp kendi yarışçısını destekliyordu. Belki bugünkü spor kulüplerini tutanlar gibi bir şey. Ancak daha ileriye gitmiş bir biçimi. Çünkü Maviler ve Yeşiller diye parti ayrımı

sadece hipodromda kalmadı, tüm imparatorluğa ve her düzeyde toplum kesimine yayıldı. Zamanla partizanlar birbirlerine girdiler ve huzursuzluk kaynağı oldular. İmparator Justinianus, Mavileri tutarak Yeşilleri ezmeye çalıştı. Teodora ise Yeşilleri el altından destekledi. Bu parti ayrımı ve çıkardığı sorunlar Bizans İmparatorluğu'nu uzun süre uğraştırdı.

Partilerin yöneticileri başlangıçta devlet tarafından atandı. Kentlerde çeşitli milis kuvvetleri kurdular ve surların onarım işleriyle de görevlendirildiler. Bu arada Mavilerin eski senatörleri ve büyük arazi sahiplerini içine aldığı, Yeşillerin ise daha çok tüccarlar ve küçük esnafa dayandığı iddiaları da öne sürüldü. Kimi tarihçiler, partilerin merkezi yönetime karşı kentlerin eski demokratik inançlarını yansıttığını bir görüş olarak ortaya attılar. Ama kesin bir bilgi yok bu konuda.

İmparator Justinianus

Justinianus bugünkü Üsküp'ün yakınlarında bulunan Tauresium'da doğdu. Tarihçi Vasiliev'e göre ya İlliryalı (bugünkü Yugoslavya'nın güneyi ve Arnavutluk çevresi) ya da Arnavut kökenli. Ailesinin Makedonya'da yerleşmiş eski Romalılardan gelmesi de bir olasılık. Yazılı emirlerinde adını şöyle yazıyor: *Caesar Flavius Justinianus, Alamannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Vandalicus, Africanus.*

Justinianus'tan önce gelen imparatorlar ülkeyi kuzeyden ve doğudan gelen tehlikelere karşı korumaya çalıştılar. Justinianus ise gözlerini batıya çevirdi ve Roma İmparatorluğu'nun varisi olduğu görüşünden hareketle, İmparatorluğu eski büyüklüğüne eriştirmeye

çalıştı. Onun döneminde İmparatorluk tekrar İtalya'yı, Afrika'nın kuzeyini, İspanya'nın bir bölümünü ele geçirdi. Bu başarıları nedeniyle kendine "Büyük Justinianus" denildi. Ancak bu politikayı izlerken devletin gücünü savaşlarda harcadı ve kendinden sonra İmparatorluk büyük felaketlere yuvarlandı. Justinianus'un gerçekleştirdiği en önemli işlerden biri eski Roma yasalarını bir araya toplatması oldu. Bu işteki yardımcısı, hukukçulardan Tribonianus'tu.

O dönemde Justinianus, İmparatorluğun her yöresine kiliseler, köprüler, kaleler, saraylar yaptırdı. İstanbul'daki Ayasofya Kilisesi de onun döneminde yapıldı.

Teodora

Justinianus'la birlikte imparatorluğu yöneten Teodora'nın gençlik yılları gerçekten Prokopius'un anlattığı gibi mi geçti? Bunu kesinlikle bilmiyoruz. Tarihçilerin çoğu Teodora'yı ilginç, çekici, son derece zeki bir kadın olarak tanımlıyor. Prokopius bile Teodora'nın güzelliğini anlatmaktan geri kalmıyor. Prokopius, Teodora'nın gençliğinde pek çok âşığı olduğunu, sefih bir yaşam sürdüğünü, bir ara Mısır'a ve Suriye'ye giderek ortadan kaybolduğunu, daha sonra geriye inançlı, dini bütün bir kadın olarak döndüğünü yazıyor. Justinianus bu dönüşte Teodora ile karşılaştı ve evlendi. Tahta onunla birlikte çıktı ve birlikte taç giydiler. Teodora, Justinianus'a zorlu günlerinde yardımcı oldu. Örneğin ünlü Nika Ayaklanması'nda Justinianus tahtını bırakıp kaçmayı düşünürken onu kalmaya ve ayaklanmayı bastırmaya yönlendiren Teodora oldu. 548 yılında öldüğünü biliyoruz. Justinianus ondan sonra başka kadınla evlenmedi.

Belisarius

Gizli Tarih'te adı geçenlerden biri de ünlü Komutan Belisarius. Tarihçiler onu iyi bir asker olarak tanımlıyor. O da Justinianus gibi İlliryalıydı. Önce İmparatorluk muhafız birliğinde çalıştı. Genç yaşta Doğu Kuvvetleri Komutanı oldu. Bu sırada Mezopotamya'da Daras kenti yakınlarında yapılan bir savaşta İran ordusunu bozguna uğrattı. Bir yıl sonra Fırat kıyılarında Gallinicum'da İranlılara yenildi. 532 yılında Bizans'a döndü. Burada Mavilerle Yeşillerin birleşerek başlattıkları Nika Ayaklanması'nda Justinianus'un tarafını tutarak isyanı kanlı bir biçimde bastırdı. Böylece İmparatorun gözüne giren Belisarius, bu defa Vandallara karşı savaşmak için Libya'ya gönderildi. 18 bin kişilik bir orduyla Libya'ya geçen Belisarius burada Vandal Kralı Gelimer'i önce Decimum'da, daha sonra Ticamarum'da iki kez yendi. Belki de siyasal nedenlerle İmparator onu Bizans'a çağırdı. Ve komutan zafer taklarıyla karşılandı. Ancak bu defa Bedeviler ve Mağripliler ayaklandılar, bir çeşit gerilla savaşına giriştiler. Belisarius'un geride bıraktığı komutan Solomon'u yenerek öldürdüler. Vandallarla savaş böylece 548 yılına kadar sürdü. Belisarius daha sonra Gotlara karşı savaşmak üzere İtalya'ya gönderildi. Komutan birbiri ardına Sicilya, Napoli ve Roma'yı aldı. En sonunda Gotların başkenti Ravenna'yı ele geçirdi. Gotların kralı Vittigis'i tutsak alarak Bizans'a gönderdi. Gotlar Totila yönetiminde yeniden örgütlendiler ve yeniden savaş çıkardılar. Belisarius bu kez başarı kazanamadı. Daha sonra başka biri, Narses adında bir komutan İtalya'yı bütünüyle ele geçirdi. Bir kez daha İran üzerine gönderilen Beli-

sarius, burada da başarılı olamadı. Karısı yüzünden gözden düştü ve on yıl evinde oturmak zorunda kaldı. 559 yılında Hunlar Bizans surlarına dayanınca Belisarius yeniden göreve çağrıldı. Bizans Belisarius sayesinde tehlikeyi atlattı. Ancak Justinianus'un Belisarius konusunda kuşkuları bir türlü silinmedi. Üç yıl sonra İmparator, Belisarius'un tüm mallarına el koydurdu. Daha sonra yeniden bağışladı. Justinianus'un ölümünden sekiz ay sonra, 13 Mart 565'te öldü.

Antonina

Gizli Tarih'te Belisarius'un eşi Antonina, Teodora kadar kötü yollara eğilimli bir kadın olarak belirtiliyor. Prokopius'a göre Antonina bir büyücü. Belisarius'a büyü yaparak kendine bağlamış. Antonina'nın Belisarius'tan önce başka biriyle evlendiği, ondan Fotius adında bir oğlu olduğunu anlıyoruz. Antonina kendi evlatlığı Teodosius ile aşk hayatı yaşamaya başlayınca Fotius üvey babası ile birlikte anasına karşı harekete geçtiyse de başarılı olamadı. Antonina ile Teodora el ele verip Fotius'u ortadan kaldırmak için dolaplar çevirdi. Belisarius'u ise kandırmakta güçlük çekmedi.

Kapadokyalı Yohannis

Gizli Tarih'te sık sık adı geçen Kapadokyalı Yohannis Bizans kenti yöneticisi, devletin en yüksek memurlarından biriydi. Justinianus'un sağ kolu olarak yıllarca görevde kaldı. Ancak Nika Ayaklanması'na neden olan kişilerin başında o da geliyordu. Teodora daha sonra başka nedenlerle Yohannis'i ortadan kaldırttı.

Para ölçüsü

O dönemde *solidus* denilen altın para kestirildi. Justinianus ile Teodora'nın adlarını taşıyan bu para 4.48 gram altından oluşuyordu. 72 *solidus* yarım kilo ağırlığında geliyordu. 7.200 *solidus* yani yaklaşık 50 kilo ağırlığındaki altın miktarına ise *centenarium* denilmekteydi. Bu para birimleri *Gizli Tarih*'te de geçiyor.

Yönetim biçimi

Bizans'ta yönetim biçimi sık sık değişkenlik gösterdi. Justinianus döneminde en yüksek devlet görevlisi *Magister Officiorum* adını almaktaydı. Bu göreve siviller atanırdı. Bir de *Magister Militum* rütbesi vardı, komutanlara verilirdi. Komutanların sayısı bir ara beşe yükseldi.

Bunların dışında eyaletlere bakan genel valilere *Praefectura Praetorio* denilirdi. Bunlar imparatordan yetki alarak çeşitli eyaletleri yönettiler.

Ayrıca, Roma İmparatorluğu döneminden kalma *senato* gibi kuruluşlar Bizans'ta da varlıklarını sürdürdü. Zamanla etkilerini yitirip ortadan kalktılar.

Türkler ve Bizans

Bizans tarihini incelemek gerçekte Türk tarihi açısından da son derece önemli. Karşılıklı etkiler, ilişkiler savaşlar Türk tarihinin büyük parçasını oluşturuyor. Bizans kaynakları Türklerin en eski tarihleri açısından belgelerle dolu olduğu gibi, İmparatorluğun toplumsal yapısı da sonraki dönemlere ışık tutuyor. Hunlar daha 440 yılında Bizans surlarına dayandılar.

Prokopius, kitabında bir ara Bizans'ta Hun modasının egemen olduğunu belirtiyor.

Prokopius'un yaşadığı çağda Bizans'ın yalnız Batı Türkleriyle değil, Hazar Denizi'nin doğusunda yaşayan Türklerle de ilişkileri oldu. İpek ticaretine dayanan bu ilişki, Çin'den Bizans'a gelen ipek hammaddesini koruma altına almak gereksiniminden doğdu. Çin ipeği Bizans'a kadar geliyor, burada dokunuyor ve kumaş olarak satılarak büyük gelir sağlıyordu. Ancak Çin ve Bizans arasında bulunan İran'ın bu ticarete güçlük çıkarması, İran'la Bizans'ın arasını açtı. Bu sırada Bizanslılar Hazar Denizi'nin doğusunda bulunan Türklerle ilişki kurarak ipeğin onlar tarafından taşınması için antlaşma yapmaya çalıştılar. Böyle bir antlaşma Justinianus'tan sonra gelen İmparator II. Justinus zamanında gerçekleştirildi. Türklerle Bizans arasındaki ilişkiler bu kadar eskiye dayanıyor.

Şimdi sıra geldi *Gizli Tarih*'e...

Orhan Duru

KAYNAKÇA

A.A. Vasiliev, *History of the Byzantine Empire*, Madison 1952.
Georges Ostrogorsky, *Geschichte der byzantinisches Staates*, Münih 1940. (Bizans Devleti Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1981).
Steven Runciman, *Byzantium, Style and Civilization*, Londra 1975.
Louis Bréhier: *Viet et Mort de Byzance. Le Monde Byzantine I*, Paris 1950.

BİZANS'IN GİZLİ TARİHİ

KİTABIN AMACI

Şimdiye kadar birbiri ardından gelen savaşlarda Bizans halkının deneylerini yazarken bütün olayları zamana uydurmak zorunda kalmıştım. Artık bu yöntemi bırakıyorum. Bu kitapta, Bizans İmparatorluğu'nda nerede ne olmuşsa her şeyi apaçık ortaya koyacağım. Nedeni basit bunun. Olan bitenlerden sorumlu kişiler yaşadığı sürece, her şeyi gerektiği biçimde anlatmak söz konusu olamazdı. Çünkü casus sürülerinin gözünden kaçmak ya da ellerine düşerseniz ölümlerin en korkuncundan kurtulmak mümkün değildi. Gerçekten, en yakın akrabalarımın yanında bile kendimi güven içinde duymuyordum. Sonra, daha önceki kitaplarımda değinmeye çalıştığım olayların çoğunda, işin içyüzünü açıklamayı göze alamadım. Dolayısıyla eserimin bu bölümünde sessizce geçiştirilmiş olaylarla, daha önce anlatılmış olayların nedenlerini açıklamayı bir görev sayıyorum.

Ama Justinianus ile Teodora gibi anlatılması güç ve son derece şaşırtıcı kişileri ve yaşadıkları hayatı incelemeye kalkınca korkudan dişlerim zangırdıyor ve kendimi bu görevden mümkün olduğu kadar uzak tutmaya çabalar buluyorum; çünkü, belki burada ya-

zacaklarım gelecek kuşaklara inanılmaz ve gerçekdışı gelecektir, belki de zamanın akışı içinde olaylar uzak bir geçmişe ait gibi gözükecek, korkarım, bana da masal anlatan biri gözüyle bakılacak ya da trajik ozanlar arasına konulacağım. Bununla birlikte, bana sakınmaksızın, bu ağır görevi yüklenme güvenini veren tek şey, anlattıklarımın doğru olduğunu söyleyecek tanıklardan yoksun olmayışımdır. Çağdaşlarım, anlattığım olayları tam anlamıyla bilen kişiler olduğu için, olayların gerçeğe uygun biçimde yazıldığı değişmez inancını gelecek çağlara ulaştıracaklardır.

Yine de, bu kitabı yazmak için uğraşırken beni haftalarca çalışmaktan alıkoyan başka bir şey vardı. Açıklamalarımın torunlarımızın mutluluğunu tehlikeye düşüreceği görüşüne saplanıyordum. Hükümdarların kulağına erişip taklit edecekleri örnekler vermektense, böylesine kara lekeli işlerin gelecek kuşaklardan saklanmasında büyük gerek vardır. Çünkü, iktidarı ele geçirmiş kimselerin çoğu, bilgisizlik nedeniyle, kendilerinden önce gelenlerin günahlarına kolayca kayıverirler ve daha önceki hükümdarların kötü yollarından gitmek daha kolay ve daha rahat gelir onlara. Ama daha sonra şu düşünceyle olayların öyküsünü yazmak gücünü buldum: Kitapta anlatıldığı gibi gelecekteki hükümdarlar, yolsuzluklarının cezasını bir gün göreceklerini anlayacaklardır. Ayrıca kendi niteliklerinin ve gidişlerinin her zaman tarihe kaydedileceğini bileceklerdir, böylece daha az günah işleyeceklerdir. Çağdaş tarihçiler yazmasalardı Sardanapalus[1] ile Neron'un[2] deliliği, Semiramis'in[3] oynak yaşantısı sonraki kuşaklar tarafından nasıl bilinebilirdi?

Bunlar dışında, gelecek kuşaklar yönetici güçler al-

tında ezilirlerse yine bu anlatılanları yararsız bulmayacaklardır.

Baskı altında tutulanların yalnız kendileri olmadığını bilmek, benzer koşullar içinde olanlara rahatlık verecektir.

Önce Belisarius'un aşağılık gidişini anlatmak, sonra Justinianus'la Teodora'nın aynı orandaki rezil yaşayışlarını açığa vurmak için bulduğum gerekçeler bunlardır.

I

BELISARIUS İLE ANTONINA

Belisarius'un evlendiği kadın konusunda daha önceki kitaplarımda bir şeyler anlatmıştım. Kadının babası ve büyükbabası yarış arabası sürücüleriydiler ve ustalıklarını Bizans'ta ve Selanik'te göstermişlerdi; annesiyse iffetine düşkün olmayan bir tiyatro oyuncusuydu. Kadın daha gençken sefih bir hayat yaşamış ve bütün töre kaygılarını bir yana bırakmıştı. Hep babasının büyücü arkadaşlarıyla dolaşmış ve kendi yolu için gerekli sanatı öğrenmişti. Belisarius'la törenlerle evlendiğinde, çoktan birbiri ardı sıra çocuklar doğurmuştu. Yani daha başlangıçta kocasına sadık kalmak niyetinde değildi, ama büyük bir dikkatle bu eğilimini saklamaya çalışıyordu. Kocasından korktuğu için değildi bu davranışı. Şimdiye kadar herhangi bir davranışı için en küçük utanç duyduğu görülmüş değildi ve düzenli olarak uyguladığı büyü sayesinde kocasını da küçük parmağında oynatırdı aslında. Ama İmparatoriçe'nin öç almasından korkuyordu, çünkü Teodora ona saldırmaya ve dişlerini sökmeye hazırdı.[1] Ama kadın, birtakım çok önemli konularda İmparatoriçe'ye yardım ederek onu da yola getirdi. İlk adım, daha sonraki bir kitapta anlatacağım gibi

Silverius'tan kurtulmak oldu.[2] İkincisiyse daha önceki bir kitapta anlatıldığı gibi Kapadokyalı Yohannis'in ortadan kaldırılması işiydi. Ondan sonra engeller ortadan kalktı, korkusu kalmadı, artık gizlemeye gerek duymadan takvimde yazılı her günahı hiç tereddüt etmeden işleyebilirdi.

Belisarius'un ev halkı içinde Teodosius adında genç bir Trakyalı vardı. Bu genç Eunomianizm[1] inancına göre yetiştirilmişti. Libya seferine çıkmadan önce Belisarius bu genci kutsal suyla yıkadı, vaftiz etti ve kolları arasında sudan çıkardı, böylece onu Hıristiyanlarca gözetilen koşullara göre kendine ve karısına manevi evlat edindi. Herkesin beklediği oldu ve karısı Antonina o andan başlayarak bu gence bağlandı. Kutsal tören onu manevi evladı yapmıştı ya... Aşırı derecede gencin üzerine düşerek kanatları altına aldı. Bir süre sonra da Libya'ya giderlerken delice âşık oldu delikanlıya. Tanrı'nın ve insanların yasalarını bir yana iterek, ruhunu ve bedenini delikanlıya teslim etti, delikanlıyla cinsel ilişki kurdu, önce gizli olarak, en sonunda ister kadın olsun ister erkek, hizmetçilerinin gözü önünde yaptı bu işi. Artık tutkusuna karşı koyamadığı ve şehvetin tutsağı olduğu için şımarıklığına bir engel tanımıyordu. Kartaca'da bir defasında Belisarius onları uygunsuz durumda bastırdı; ama yine de karısının yalanlarını ağzı açık yuttu. Onları bodrumda bir arada bulmuştu; çılgına döndüğü halde karısı hiç aldırmadı, ne yaptığını saklamadan sadece: "Buraya, bu delikanlıyla İmparator duymadan, ganimetlerin en iyisini saklamakta bana yardım etsin diye geldim" demekle yetindi. Söylenenler bir palavraydı, ama Belisarius tatmin oldu ve işin ucunu bıraktı. Oysa Teodosius'u, çıplaklığını örten ve giysilerini tutar-

ken, kuşağı çözük görmüştü. Ama kadma olan aşırı düşkünlüğü, gözleriyle gördüğüne bile inanmamaya zorladı onu.

Antonina'nın çılgınlıkları giderek arttı ve inanılmaz bir düzeye ulaştı; öyle ki, herkes ne olup bittiğini görmeye başladı. Ancak, Makedonya adındaki bir köle kadın dışında hiç kimse ağzını açıp bir şey söyleyemedi. Belisarius Sicilya'yı işgal ettikten sonra Sirakuza'da bulunurken köle kadın efendisine yaklaştı, kendini ele vermemesi için en korkunç yeminleri ettirdikten sonra baklayı ağzından çıkardı. Hanımının yatak odasına bakmakla görevli iki adamın tanıklıkları da, onun anlattıklarını destekledi. Belisarius olanları duyunca çevresindekilere Teodosius'u ortadan kaldırmaları emrini verdi. Bununla birlikte, Teodosius bunu zamanında duydu ve Efes'e kaçtı. Çünkü Belisarius'un çevresindekilerin çoğu efendilerinin durmadan değişen havasını bildiklerinden, kocadan yana olmaktansa karısının yanında olmayı daha uygun bulmuşlar ve Teodosius için kendilerine verilen buyruğa aykırı davranmışlardı.

Olaylardan Belisarius'un ne kadar üzgün olduğunu gören komutanlarından Kontantinus, Belisarius'a duyduğu yakınlığı belirtti ve şu görüşü öne sürdü: "Ben sizin yerinizde olsaydım, delikanlıdan çok kadını başımdan atardım." Bu sözler Antonina'nın kulağına gelince, öcünü alacak uygun zamanı bekleyerek kızgınlığını gizledi; gerçekten, bir akrep gibi zehirli ve duygularını saklamakta uzman bir kadındı Antonina. Kısa bir süre sonra, ya büyü yoluyla ya da dil dökerek, köle kadının anlattıklarının yalan olduğuna kocasını inandırdı ve kocası da Teodosius'u geri çağırdı. Makedonya'yı ve yatak odasına bakan iki adamı ka-

rısına teslim etti. Bize anlatıldığına göre, Antonina önce bu üçünün dillerini kestirdi, sonra onları küçük parçalara ayırarak torbalara doldurdu ve kılı kıpırdamadan denize attırdı. Bu iğrenç işteki yardımcı, Silverius'a yapılan canavarlıkta olduğu gibi, Evrenius adında bir uşaktı. Daha sonra Belisarius'u, Konstantinus'un öldürülmesi gerektiğine inandırdı. Çünkü tam o sırada Presidius ve hançerler işi ortaya çıkmıştı. Konstantinus bu konuda temize çıkabilirdi, ama Antonina birkaç satır önce belirttiğim yorum yüzünden onun ısrarla cezalandırılmasını istiyordu. Belisarius bu duruma boyun eğince, İmparator'un ve etkili Bizanslıların düşmanlıklarını üzerine çekti. Böylece bu öykü de sona erdi.

Belisarius ve Antonina o sıralarda İtalya'da bulunuyordu. Teodosius, Fotius çekip gitmedikçe İtalya'ya gelmeyeceğini bildirdi. Çünkü Fotius, huyu bakımından, kendi bulunduğu yerde, bir başkası daha etkili olursa bunu hemen kendine hakaret sayardı. Ama, Teodosius ve arkadaşları konusunda kızgınlıktan kendini kaybetmekte hakkı vardı; Antonina'nın oğlu olduğu halde kimse ona aldırmıyordu. Teodosius ise, her bakımdan güçlü olmanın keyfini çıkarıyor ve gittikçe zenginleşiyordu. Tam yetkiyle yönetme sorumluluğunun verildiği Kartaca ve Ravenna saraylarından *100 centenarium* kadar altın sızdırdığı söyleniyordu. Antonina, Teodosius'un gelmek istemediğini öğrenince, oğlunu tuzağa düşürmek için sürekli atılımlar yaptı, canice düzenler kurarak onu, İtalya'yı bırakıp Bizans'a dönmeye zorladı. Böylece Fotius Bizans'a dönünce, Teodosius'u İtalya'ya gelerek kendisiyle buluşma konusunda kandırdı. Orada âşığıyla birlikte bulunmanın ve kocasının körlüğünün sonsuz

tadını çıkardı ve bir süre sonra da ikisinin eşliğinde Bizans'a döndü.

İşlediği günahı bildiği için, Teodosius başkentte sürekli bir korkuya kapıldı. Bu yüzden biraz aklını oynatır gibi oldu. Çünkü Antonina ona olan tutkusunu saklamıyor, tam tersine, açıkça zina yapan bir kadın oluşundan ya da hakkında böyle sözler söylenmesinden tam anlamıyla mutluluk duyuyordu. Teodosius, yeniden Efes'e dönmekten başka çıkar yol bulamadı; töreye göre, kafasını kazıtıp keşişlerin arasına katıldı. Bu defa Antonina bütünüyle ipin ucunu kaçırdı; yas tutanların yaptığı gibi, bütün yaşayış biçimini ve elbiselerini değiştirdi, evde kocasının karşısında bile çığlıklar atarak, ağlayıp sızlanarak dolaşmaya başladı. Teodosius gibi sadık, cana yakın, canlı ve çekici bir insanı yitirmişti. Bir hazineydi o! Sonunda kocası da bu ağlayıp sızlamalara dayanamaz oldu. Her neyse, zavallı adamcağız da çok sevgili Teodosius'u için ağlamaya ve inlemeye başladı. En sonunda İmparator'a yaklaştı ve hem İmparator'dan, hem İmparatoriçe'den dilekte bulundu. Teodosius ev hayatı için gerekliydi, her zaman gerekli olacaktı. Onu geri getirmeye ikna edinceye kadar İmparator ve İmparatoriçe'ye yalvardı. Teodosius ise manastır hayatı yaşamaya kararlı olduğunu bildirerek geri dönmeyi istemedi. Düpedüz bir yalandı bu. Aslında kafasında, Belisarius Bizans'tan ayrılınca gizlice Antonina'ya kavuşmayı kuruyordu.

Ve Belisarius, yanında Fotius olduğu halde İran Kralı Hüsrev'le olan düşmanlıkları çözümlemek için yola çıktığı zaman Teodosius da Antonina'ya kavuştu. Antonina Bizans'ta kalmıştı. Oysa şimdiye kadar böyle bir şey yapmamıştı. Şimdiye kadar kocasını yal-

nız bırakmamak; akhnm başma gelmesini, nasıl bir kadın olduğunu görmesini önlemek üzere durmadan büyü uygulamak gibi kaygılarla, Belisarius dünyanın neresine giderse gitsin onu izlemek değişmez bir alışkanlığıydı.

Antonina, Teodosius yeniden kendisiyle ilişki kurabilsin diye, bu defa oğlu Fotius'u ortadan kaldırmak için sabırsızlanıyordu. Amacına ulaşmak için, kocasının çevresinden bazı kimseleri sürekli olarak her fırsatta Fotius'a hakaret ve işkence ettirmeye kışkırttı. Bir yandan kendi de her gün mektuplar yazarak sonu gelmez iftiralar yağdırıyor, oğlunu hedef alan her türlü aracı kullanıyordu. Böyle davranılınca, Fotius da ister istemez anasına karşı çıkmaya katar verdi. Bizans'tan gelen bir adam Teodosius'un gizlice Antonina'yla yaşadığı haberini getirince, hemen onu Belisarius'un yanına götürdü ve adamı tehdit ederek bütün olan biteni anlattırdı.

Belisarius gerçeği öğrenince öfkeden kendini yitirdi, dizlerinin bağı çözülerek Fotius'un ayaklarının dibine düştü ve çocuktan kendi öcünü almasını istedi. Hiç ummadığı kişiler kendine canavarca kötülük yapmışlardı. "Benim sevgili oğlum!" diye bağırdı. "Babanın nasıl biri olduğunu bilemezsin; çünkü sen daha kollarda taşınan bir çocukken dünyadan göçüp gitmişti, sana da bir şey bırakmamıştı, dünya nimetlerine sahip değildi. Üvey baban olsam da seni büyütüp yetiştiren ben oldum. Şimdi beni bütün gücünle savunacak ve yanlış yola saparsam beni bundan alıkoyacak bir çağa eriştin, konsül oldun ve o kadar zengin oldun ki, ben senin baban ya da başka bir yakın akraban sayılabilirim; çünkü dostum, gerçekten de davranışlarımla ve eğilimimle böyleyim. Aslında insanlar

kan bağı nedeniyle değil, karşılıklı anlayışla birbirlerine yakınlıklarını ölçerler. Şimdi artık vakit geldi. Yuvamı yıkmak uğruna, zenginliğimi yitirmeme ya da ananın herkes içinde iyice küçük düşmesine engel olmalısın. Ayrıca unutma ki, kadınların günahları yalnız kocalarının sırtına yüklenmez, çocuklarına daha büyük kötülük getirir; talihsizlikleri, analarına doğal benzerlikleri nedeniyle, çocuklarının da aynı biçimde dile düşmelerine yol açar. Benim ne durumda olduğumu anlamanı isterdim. Karımı çok seviyorum ve evliliğimi yıkan adama kaçma fırsatı verirsem, onun başına bir şey gelmemelidir; ama Teodosius hayatta olduğu sürece, karımı suçlandığı konuda bağışlamam."

Bu sözlere karşılık olarak Fotius, kendine pahalıya patlayacağından korka korka, elinden gelen yardımı yapacağını söyledi. Karısı konusunda hızla değişen duygularından dolayı üvey babasına çok az güveniyordu; pek çok şey, bu arada özellikle Makedonya'nın başına gelenler onu kuşkulandırıyordu. Bu durum karşısında, Hıristiyanlar arasında kullanılan en korkunç yeminlerle ant içtiler, birbirlerini en umutsuz tehlikeler içinde bile yüzüstü bırakmayacaklarına söz verdiler. Hemen eyleme geçip darbeyi indirmenin doğru olmayacağına karar verdiler; Antonina Bizans'tan gelip Teodosius da Efes'e dönünce, Fotius için gürültüsüzce Efes'e giderek hem Teodosius'u yakalamak hem de paraya el koymak uygun olacaktı. O sıralarda her yandan İran topraklarına büyük saldırı başlamıştı; başka bir kitapta anlattığım gibi, Bizans'ta da Kapadokyalı Yohannis'le ilgili olay geçmekteydi. O kitapta korku yüzünden bir gerçeği sakladığımı açıklamak istiyorum. Yohannis'le kızının, Antonina tarafından aldatılması kolayca sağlanmış bir şey değil-

di. Onlara, Hıristiyanların gözünde en kutsal bilinen biçimde söz verilmiş, kendilerine karşı bir ihanetin söz konusu olmadığı belirtilmişti. Amacına erişip, İmparatoriçe'nin yakınlığıyla kendini güven altına alınca, Antonina Teodosius'u Efes'e gönderdi ve herhangi bir güçlükle karşılaşacağını aklına getirmeden Doğu'ya doğru yola çıktı. Belisarius tam Sisauranon Kalesi'ni ele geçirmişti ki, karısının gelmekte olduğu haberini aldı. Hemen kafasında başka ne varsa unuttu ve kuvvetlerini geri çekti. Ayrıca, daha önce de belirttiğim gibi, Bizans karargâhındaki başka olaylar da bu çekilmeyi daha çabuklaştırmaya zorladı onu. Kitabımın ilk bölümünde de anlattığım gibi o zamanlar onların nedenlerini tam olarak açıklamayı çok tehlikeli bulmuştum.

Geri çekilmenin sonucu olarak, Bizanslılar her yerde Belisarius'u suçladılar. Devletin yüce çıkarlarını aile sorunlarına feda etmişti. Başlangıçta karısının sapıklıklarından o kadar güçsüz duruma düşmüştü ki, İmparatorluk sınırlarından çok uzaklaşmayı istememişti; böylece karısının Bizans'tan geldiğini öğrenir öğrenmez geri dönebilecek ve bulduğu yerde onu cezalandırabilecek bir durumda olmayı kararlaştırmıştı. Bu amaçla Arethas[4] ve adamlarına Dicle'yi geçme emrini verdi, ama önemli bir başarı sağlayamadan memleketlerine geri dönmek üzere yola koyuldular. Kendi ise Bizans sınırından bir günlük yürüyüşten çok uzaklaşmamaya dikkat ediyordu. Sisauranon Kalesi, yükü az bir yolcu için bile Nizibis üzerinden giderse Bizans sınırından bir günlük yolculuktan daha uzak bir yerdeydi. Ama yarım günde gidilebilecek başka bir yol vardı. Ve hiç kuşkum yok, daha başlangıçta Dicle'yi bütün ordusuyla geçmeye hazırlık yapabilseydi, bü-

tün Asur bölgesini yağma edebilir, Ktesifon kentine kadar direnmeyle karşılaşmadan gidebilir, Antakya'daki tutsakları ve öteki Bizanslıları kurtarabilir ve anavatana güven içinde dönebilirdi.[5] Ayrıca, Hüsrev'in Kolhis ülkesinden[6] dönüşte hiçbir dirençle karşılaşmaması daha çok Belisarius'un hatasıydı. Nasıl olduğunu burada açıklayacağım.

Kabades'in oğlu Hüsrev, Kolhis toprağını ele geçirdiği zaman, daha önceki kitaplarımda belirttiğim birtakım başarılar kazandı. Petra Kenti'ni[7] ele geçirdi ama İran ordusu hem savaşlar, hem de arazinin güçlükleri nedeniyle ağır kayıplar verdi. Yine belirttiğim gibi, Lazika ülkesinde hemen hemen hiç yol yoktu ve her yer uçurumlarla kaplıydı. Bu yetmiyormuş gibi, bir salgın hastalık ordunun bir kısmını kırdı, geri kalanların çoğu yeteri kadar yiyecek bulamadıkları için yok oldu. Bu bunalım içindeyken, İran'dan gelenler, Belisarius'un Nizibis yakınlarında bir savaşta Nabedes'i[8] yendiği, şimdi ilerlemekte olduğu Sisauranon Kalesi'ni yağma ettiği, Bleshames'i[9] ve 800 İran atlısını esir aldığı, Arap komutan Arethas yönetiminde bir Bizans kuvvetini ayırdığı, bu kuvvetin Dicle'yi geçerek şimdiye kadar dokunulmamış bir bölgeyi altüst ettiği haberlerini getiriyorlardı. Öte yandan Hüsrev, bir Hun birliğini Bizans'a bağlı olan Ermenilerin üstüne yollamıştı. Böylece Bizanslıların buradaki tehditle uğraşırken, Lazika'da olan bitenleri öğrenemeyeceklerini umuyordu. Başka haberciler Hunların Valerianus[10] ile beraberindeki Bizanslıların yolunu kestiğini, savaşa zorladıklarını ve karşılaşmada Hun birliğinin kötü duruma düşüp hemen hemen yok olduğu haberini getirdiler.

İranlılar, Lazika'da görülmemiş güçlüklerle karşı-

laşmışlardı. Geri çekilirken dar geçitlerde ve sık ormanlarda düşman kuvvetleriyle karşılaşabileceklerini, bozguna uğrayıp son kişiye kadar yok olabileceklerini düşünüyorlardı. Son bozgunu duydukları zaman geride bıraktıkları çocuklarının ve ailelerinin başına bir şey gelebileceği kuşkusuna kapıldılar. Hüsrev'i yeminleri bozmakla, bütün uluslarca kabul edilen uluslararası yasaları çiğneyerek herhangi bir kışkırtma yokken barış zamanında Bizans topraklarına saldırmakla suçladılar. Hüsrev deneyimli, silahlı saldırılara karşı koyabilecek kadar güçlü ve ötekilerden üstün bir devlete karşı harekete geçmekle suçlanıyordu.

Neredeyse ayaklanma çıkacaktı. Hüsrev ciddi olarak telaşa kapıldı ve ordusunda beliren hoşnutsuzluğu gidermek için aşağıdaki çareyi buldu: Bir süre önce İmparatoriçe Teodora'nın İran elçisi Zaberganes'e yazdığı bir mektubu adamlarına yüksek sesle okudu. Mektupta şunlar yazılıydı:

> Zaberganes, bir süre önce elçi olarak sarayımıza geldiğin zaman bizim çıkarlarımıza gösterdiğin dikkatle beni etkiledin. Devletimize karşı Hüsrev'in barışçı politika izlemesini temin edersen, hakkındaki düşüncelerimi teyit etmiş olacaksın. Bu takdirde kocamdan zengin bir ödül almanı temin ederim. Kocam benim onayımı almadan hiçbir işe girişmez.

Hüsrev bunu yüksek sesle okuduktan sonra, hiçbir İranlının bir kadın tarafından yönetilen bir devletin adını anmaya değer bulmayacağını söyledi. Böylece adamlarının kendine karşı düşmanlığını yumuşatmayı başardı. Ama geriye dönüş için yürüyüşe başladığın-

da kuşkuluydu. Dönüş yolunun Belisarius'un askerleri tarafından tutulmuş olacağını sanıyordu. Tam tersine, yolu üzerinde bir tek düşman askeri belirmedi ve ferahlayarak güven içinde kendi ülkesine döndü.

İmparatorluk toprağına eriştiğinde, Belisarius karısını Bizans'tan gelmiş buldu. Gözden düşmüş olan karısını gözetim altına aldı ve ortadan kaldırmak için birbiri ardına girişimlerde bulundu. Ama her seferinde, bana sorarsanız gözlerini karartan tutku nedeniyle, geriledi ve başarılı olamadı. Dedikodulara göre, karısı onu tutsak etmek için sürekli olarak büyü sanatını uyguluyor ve her seferinde kararından caydırıyordu. Bu arada Fotius, anasına kâhya olarak verdiği hadımlardan Kalligonus adında birini yanına alarak aceleyle Efes'e doğru yola çıktı. Yolda adamı zincire vurdurarak, Antonina'nın bütün sırlarını açıklayıncaya kadar işkence yaptırdı. Önceden dikkati çekilen Teodosius ise, Efes'te en kutsal sayılan ve özel bir saygı gören Aziz Yohanna Kilisesi'ne sığındı. Ama Efes Başpiskoposu Andreas, rüşvet karşılığında Teodosius'u izleyicisine teslim etti.

Antonina'nın başına gelenleri işiten ve onun güvenliği için kaygı duymaya başlayan Teodora, Belisarius'a karısını hemen Bizans'a getirmesini emretti. Bunu öğrenen Fotius, Teodosius'u, Kilikya'ya[11] gönderdi. O sırada seçkin mızrakçılar ve yaya muhafızlar kışı geçirmek için Kilikya'da bulunuyorlardı. Teodosius'u götürenlere, onu tamamen gizli bir yerde saklamalarını, nerede olduğunun kimse tarafından öğrenilmemesine dikkat etmelerini sıkı sıkı tembih etti. Kendi ise, epey tutan Teodosius'un parasıyla Kalligonus'un eşliğinde Bizans'a döndü. Orada ise İmparatoriçe Teodora, yapılan kanlı hizmetleri, daha büyük ve

daha kirli armağanlarla nasıl karşılayacağını bütün dünyaya gösteriyordu. Antonina, kısa bir süre önce tek düşmanı Kapadokyalı'yı tuzağa düşürmüş ve Teodora'ya teslim etmişti ya, şimdi de Teodora bir sürü adamı Antonina'nın insafına bırakıyor ve bir suçlamada bulunmadan onları yok ediyordu. Belisarius'la Fotius'un birtakım yakın arkadaşlarına işkence uyguladı. Oysa onların Belisarius'la Fotius'un arkadaşları olmaktan başka hiçbir suçları yoktu. Kimini öyle bir biçimde ortadan kaldırdı ki, onların başına ne geldiğini şimdi bile bilmiyoruz. Bir bölümüyse, aynı nedenlerle sürgün cezasına çarptırıldı. Onlar arasında Fotius'la birlikte Efes'e kadar giden başka bir Teodosius vardı. Aynı zamanda senato üyeliği payesine erişmiş olan bu kişinin elinden İmparatoriçe bütün mallarını aldı ve adamı bir zindana attı. Orada adamcağız, boynunda daima sıkışan ve hiç gevşemeyen bir kementle bir yemliğe bağlı durumda, kör karanlıkta ayakta durmak zorunda kaldı. Ve zavallı adam yemliğe sürekli bağlı, yiyip içerek, uyuyarak ve öteki doğal gereksinimlerini bu durumda yerine getirerek, anırmak dışında tam bir eşeğe benzedi. Dört ay kadar böyle yaşadı, en sonunda melankoliye düştü ve aklını kaçırdı. Bunun üzerine hapisten saldılar, hemen ardından da öldü.

Teodora ayrıca, Belisarius'u, Antonina'yla olan anlaşmazlığını unutmaya zorladı. Fotius'u ise korkunç bir işkenceden ötekine atıyor, acımadan kamçılatarak sırtının ve omuzlarının derisini yüzüyor, Teodosius'la hadım kâhyanın bulunduğu yeri açıklamasını istiyordu. Ama Fotius, yapılan işkenceler karşısında sözüne sadık kalmakta direniyordu. Oysa ince yapılı, karaciğeri hasta olduğu için sürekli olarak sağlığına dikkat

eden ve bu çeşit işkenceleri kaldıramayacak bir insandı. Yine de dayandı ve Belisarius'un sırlarından hiçbirini açıklamadı. Sonunda saklanan gerçekler ortaya çıktı. İmparatoriçe, hadım kâhya Kalligonus'u buldu ve onu Antonina'ya verdi.

Ardından Teodosius'u Bizans'a getirtti ve sarayda sakladı. Ertesi gün Antonina'ya haber gönderdi ve: "Sayın yurttaş, dün elime görülmedik güzellikte bir inci geçti. İstersen saklamayacağım ve sana göstereceğim" dedi. Bütün bunların nedenini anlamayan Antonina, İmparatoriçe'ye inciyi göstermesi için yalvarıp yakardı. O sırada Teodosius, hadımlardan birinin odasından çıkarılarak Antonina'ya gösterildi. Başlangıçta, Antonina heyecandan bir kelime bile söyleyemedi, daha sonra, Teodora'nın kendine lütuflar yağdırdığını belirtti ve onu koruyucusu, velinimeti ve efendisi olarak selamladı. İmparatoriçe, Teodosius'u sarayda alıkoydu ve her çeşit lüks içinde yaşattı. Yakın bir gelecekte Teodosius'u Bizans ordusuna general olarak atayacağına yemin ediyordu. Ama adalet bunu engelledi; Teodosius dizanteriye yakalandı ve bu da onun sonu oldu.

Teodora'nın gözlerden uzak, gizli, ışık ve ses geçirmeyen hücreleri vardı, buralarda geceyle gündüz belli olmazdı. Fotius'u buraya hapsetti ve uzun süre gözaltında tuttu. Fotius olağanüstü fırsatlardan yararlanarak iki defa kaçmak ve buradan uzaklaşmak olanağını buldu. Birincisinde Meryem Ana Kilisesi'ne sığındı. Bizanslılar bu kiliseye en kutsal yer gözüyle bakarlardı ve aynı nedenle bu adı taşıyordu. Fotius yakaran bir kişi olarak kutsal masanın önüne oturdu.

Teodora, onu oradan kaba kuvvet kullanarak kaldırdı ve hapse geri yolladı. İkinci kaçışında Ayasofya

Kilisesi'ne gitti ve kimsenin engellemesine fırsat kalmadan, Hıristiyanlarca saygı gösterilen vaftiz kurnasının içine oturdu. Ama Teodora denilen kadın, onu oradan da sürükleyerek çıkarttı. Artık Teodora için, dokunulmazlığı olan tek yer kalmamıştı. Gözünde kutsal yerlere ve eşyalara saldırının hiçbir önemi yoktu. Halk gibi Hıristiyan papazlar da kadından o kadar yılmışlardı ki, yolu açık tuttular ve ne isterse yapmasına izin verdiler. Böylece Fotius hapiste üç yıl geçirdi. Sonra bir gün düşünde Peygamber Zekeriya ona göründü ve söylenenlere bakılırsa, hemen kaçmasını bu defa kendine yardım edeceğini bildirdi. Gördüğü düşe inanan Fotius yeniden hapisten kaçtı ve Kudüs'e kadar gitti. Binlerce kişi onu yakalamak için peşine düşmüştü, ancak izleyicileri Fotius'la yüz yüze geldikleri halde onu tanıyamadılar. Kudüs'te saçlarını kestirdi, keşiş oldu ve böylece Teodora'nın öcünden kurtuldu.

Belisarius ise, verdiği söze aldırmadı ve üvey oğluna yardım yolunu seçmedi. Oysa, yukarıda anlattığım gibi, çok iğrenç davranışlarla karşılaşmıştı. Böyle olunca, bundan sonraki girişimlerinde Tanrı'nın elini kendine karşı bulmasına hiç şaşmamalı. Bizans topraklarını üçüncü defa işgale başlayan Hüsrev ve İranlılara karşı gönderildiğinde, korkaklıkla suçlanacağı davranışlarda bulundu. Gerçekten, savaşta dikkate değer bir başarı kazanmış ve savaşı bu bölgeden uzaklaştırmış gibi görünüyordu ama Hüsrev Fırat Nehri'ni geçip, hiçbir direnmeyle karşılaşmadan zengin Kallinikus kentini ele geçirerek, onbinlerce Bizanslıyı tutsak alınca, Belisarius düşmanın üzerine yürümek zahmetine bile katlanmadı. Bu durumda herkes, ya görevini isteyerek yerine getirmediği, ya da

korktuğu kanısına kapıldı. İki görüşten biri doğru olmalıydı.

Çok geçmeden Belisarius ikinci bir darbe yedi. Daha önceki bir kitabımda kaydettiğim salgın hastalık[12] Bizans halkının büyük bir bölümünü silip götürmüştü. İmparator Justinianus da salgına yakalanmış ve hasta düşmüştü. Bir ara öldüğü söylenmeye başladı. Söylenti gittikçe yayıldı ve Bizans ordugâhına kadar geldi; subaylardan bir kısmı, Bizans'ta başka biri imparator olarak ilan edilirse Justinianus'a bir daha boyun eğmeyeceklerini bildirdiler. Ama beklenmeyen bir şey oldu... Bir süre sonra İmparator iyileşti. Subaylar da birbirlerini suçlamaya başladılar. Generallerden Petrus'la "Obur" takma adıyla anılan Yohannis, Belisarius'la General Buzes'in sözünü ettiğim biçimde konuştuklarında ısrar ettiler. İmparatoriçe Teodora, eleştirilerin aslında kendine yöneltildiğini öne sürdü ve kızgınlığını saklamadı. Hemen onları Bizans'a çağırdı ve haklarında soruşturma açtırarak bir rapor hazırlanmasını istedi. Derken kimse farkında değilken, çok önemli bir konuyu danışmak bahanesiyle Buzes'i özel sarayına çağırdı.

Sarayın altında labirent biçiminde, kimsenin kaçamayacağı hücreler vardı. Cehenneme benziyordu burası. İmparatoriçe genellikle hoşuna gitmeyen kimseleri buraya hapseder ve üzerlerine kilit vurdururdu. Sırası gelen Buzes de, konsüller sülalesinden gelmesine bakılmaksızın buraya atıldı. Orada zamanın nasıl geçtiğini bilmeden uzun süre kaldı. Karanlıkta oturduğu için gece mi, gündüz mü olduğunu bilmiyor, kimseyle konuşmasına izin verilmiyordu. Günlük yiyeceğini getiren adam, bunları önüne atıyor, sanki bir hayvan başka bir hayvanla karşılaşmış gibi tek bir

kelime konuşmuyordu. Herkes onu ölmüş olduğuna kesin gözüyle bakmaya başladı. Kimse onun adını ağzına almıyordu. İki yıl dört ay sonra Teodora mahkûma acıdı ve onu serbest bıraktı. Görenler, onu öbür dünyadan dönmüş sandılar. Talihsiz adam, hayatının geri kalan bölümünde görüş bozukluğu çekti, sağlık durumu hiç de iyi gitmedi.

Buzes'e uygulanan ceza böyleydi işte. Belisarius'a karşı söz konusu suçlamalardan hiçbiri yapılmadı ama, İmparatoriçe'nin kışkırtmalarıyla İmparator, Bizans orduları komutanlığını elinden aldı ve yerine Martinus'u Doğu'ya komutan olarak atadı. Belisarius'un hepsi de eğitim görmüş, deneyimli savaşçılar olan seçme mızrakçıları, yaya muhafızları ve öteki kişisel yardımcıları, İmparator'un emri üzerine birtakım subaylar ve saray hadımları arasında paylaştırıldı. Aralarında kura çekerek bu adamları bahtlarına ne çıkarsa silahlarıyla birlikte bölüştüler. Arkadaşlarından ve eski yardımcılarından çoğunun bundan böyle Belisarius'la ilişki kurması yasaklandı. Acınacak ve inanılmaz görüntüyle, Belisarius tek başına, yüzü asık, çökmüş bir halde bir katilin eliyle öldürülmek korkusu içinde Bizans'ta dolaşıyordu artık. Belisarius'un Doğu'dayken büyük bir servet biriktirdiğini öğrenen İmparatoriçe, saray hadımlarından birini gönderdi ve bu hazineyi saraya getirtti.

Daha önce belirttiğim gibi, Antonina'nın kocasıyla arası açılmıştı ama, Kapadokyalı Yohannis konusunu çözümlediği için İmparatoriçe'nin ayrılmaz bir dostu olmuştu. Dolayısıyla İmparatoriçe, Antonina'yı memnun etme konusunda kararlıydı. Belisarius'un berbat bir durumdan ancak karısı sayesinde kurtulduğu izlenimini vermek için elinden geleni yaptı. Öyle bir dü-

zen kurdu ki, Antonina, hem zavallı kocasıyla arasını düzeltecek, hem de kocasının kurtarıcısı olacaktı, sanki Belisarius savaş tutsağıymış gibi. İş şöyle oldu: Bir sabah Belisarius, her zaman olduğu gibi yanında birkaç yoksul kişiyle birlikte saraya geldi. Haşmetlileri ona hiç de güleryüz göstermedi, üstelik birtakım alçak serserilerin kaba hakaretlerine uğradı. Akşam olunca evine gitmek üzere yola koyuldu. Dönüş yolunda sırtına saplanabilecek bir hançer korkusuyla sürekli olarak sağı solu kolluyordu. Dehşet içinde evine ulaştı ve yatak odasına çıkarak yatağının üzerine tek başına oturdu. Kafasında artık saygıya değer hiçbir düşünce kalmamıştı; bir zamanlar insan olduğunu bile düşünemiyordu. Yüzünden terler boşanıyor, başı dönüyor, değersiz bir kişinin kapılabileceği şiddetli bunalımlar ve kölece korkular içinde kıvranıyordu.

Antonina ise sanki ne olacağını bilmiyormuş, her şeyden habersizmiş gibi, midesinin ekşidiğini öne sürerek bunu gidermek için durmadan odada dolaşıyordu. Çünkü, birbirlerine kuşkuyla bakıyorlardı. Karanlık bastıktan sonra, saraydan Kadratus adında bir adam geldi, avlu kapısını geçti ve kimseye haber vermeden selamlığın dış kapısında belirerek, kendisini İmparatoriçe'nin gönderdiğini bildirdi. Belisarius bunu duyunca, ellerini ve kollarını açarak yatağının üzerine sırt üstü düştü, artık sonunun geldiğine inanıyordu, o derecede ki, insanlığından eser kalmadı. Kadratus ona yaklaşmaya bile gerek duymadan İmparatoriçe'nin gönderdiği mektubunu kaldırıp gösterdi. Mektup şöyleydi:

> Bize karşı nasıl davrandığınızı siz de çok iyi biliyorsunuz. Ama ben, kişisel olarak eşinize o kadar çok şey borçluyum ki, aleyhinizdeki suçla-

maları bir yana bırakmaya karar verdim. Hayatınızı karınıza bağışlıyorum. Bu andan başlayarak hayatınız ve servetiniz için korkuya kapılmayınız. Karınıza karşı nasıl bir yol izlediğinizi de bundan sonraki davranışlarınız gösterecektir.

Belisarius, mektubu baştan aşağıya birkaç defa okuduktan sonra kendine geldi. Neredeyse sevincinden çıldıracaktı. Bu sevinci hemen orada ve aynı anda göstermek istedi. Yerinden fırlayarak kendini karısının ayakları dibine attı, kollarıyla karısının dizlerine sarıldı, ayak bileklerine öpücükler yağdırırken hayatını ona borçlu olduğunu belirtti, bundan böyle kocası değil tutsağı olacağına ant içti. İmparatoriçe, el konulmuş olan servetinden *30 centenarium* altını İmparator'a verdi, kalanını Belisarius'a geri gönderdi.

Bir süre önce talihin yardımıyla Gelimer[13] ve Vittigis[14] gibi kimseleri savaşta tutsak alan General Belisarius'un düşüşü böyle oldu işte! Ama aslında Justinianus'la Teodora çoktandır adamın zenginliğini kıskanıyordu. Çok büyüktü bu zenginlik ve bir imparatorun sarayına yakışırdı ancak. Belisarius'un, Gelimer ve Vittigis'in hazinelerinden büyük bir bölümünü kaçırdığını, ancak çok küçük ve işe yaramaz bir bölümünü İmparator'a verdiğini düşünüyorlardı. Ama Belisarius'un geçirdiği zorlukları ve böyle bir şeyin kendi aleyhlerine uyandırabileceği nefreti gözden uzak tutamazlardı; ayrıca ona karşı inandırıcı bir bahane de bulamıyorlardı. İmparatoriçe onu tam bir dehşet içinde, boyun eğmiş durumda yakalayınca tek bir darbeyle bütün servetine el koyuverdi. Acele tarafından Belisarius'un tek kızı Joannina'yla İmparatoriçe'nin kız kardeşinin oğlu Anastasius arasında bir ev-

lilik bağı kuruluvermişti. Belisarius da hemen eski görevine dönmeyi istedi ve Doğu'ya başkomutan atandı. Böylece yeniden Bizans ordularını Hüsrev'e ve İranlılara karşı yönetebilirdi. Ama Antonina orada kocası tarafından hakaretlere uğradığı için Doğu'nun adını bile duymak istemiyordu. Doğu'ya gitmemekte kararlıydı.

Böylece Belisarius, bu defa İmparatorluk süvarileri komutanlığına atandı ve söylentilere göre, sefer sırasında hiç para istemeyeceği, bütün gerekli araçlar için giderleri cebinden ödeyeceği yolunda İmparator'a söz verdikten sonra, ikinci defa İtalya'ya yola çıktı. Herkes, Belisarius'un karısıyla arasındaki sorunu böyle çözümleyeceğini, Bizans'tan uzaklaşmak amacıyla sefer giderleri konusunda İmparator'a yukarıda anlattığım biçimde söz verdiğini, bir defa kendini kentin surları dışında bulunca hemen silahına başvurarak kahramanca cesur girişimlere atılacağını, böylece karısının ve kendini küçük düşürenlerin ağzının payını vereceğini söylüyordu. Belisarius ise olan bitenlere aldırmadı bile, Fotius'a ve en yakın arkadaşlarına verdiği sözleri bütünüyle unutarak ve bunlara aldırmayarak, karısı onu nereye çektiyse o yöne sürüklendi. Çünkü Belisarius, karısına umutsuzca âşıktı. Kadın ise altmış yaşına erişmişti.[15]

İtalya'ya ulaştıktan sonra işleri bir gün olsun yolunda gitmedi. Tanrı'nın elinin ona karşı olduğu belliydi. Gerçekten, önceleri, Teudatus ve Vittigis'le uğraşırken uyguladığı planlar görünüşte amacına uygun düşmese de çoğunlukla istenen sonuçları verdi; ama daha sonraları, savaş sorunları içinde kazandığı deneylerin sonucu olarak planladığı sefer dolayısıyla eriştiği ün bir yana bırakıldı, karşılaştığı tehlikeler ço-

günlukla yargı yanlışlıkları sayılmaya başlandı. Öyleyse hayatımızın kendi irademizle değil Tanrı'nın gücüyle düzenlendiği doğrudur. Tanrı'nm gücüne de çoğu kez talih deriz; çünkü aslında olayları gördüğümüz biçimde yürüten şeyin ne olduğunu bilmeyiz. Bize anlamsız gibi gelen bir olay ortaya çıkınca bunu hemen talihe bağlarız. Ama bu konuda görüşler birbirinden doğal olarak ayrı olabilir.

Belisarius İtalya'ya ikinci gelişinden sonra geriye, iyice gözden düşmüş olarak döndü. Beş yıl uğraştığı halde, kullanabileceği bir kale olmadıkça kıyıya başarılı bir çıkartma yapamamış, bütün bu süre içinde çevrede yelken açıp dolaşmış, bu arada da çıkartma yapabileceği yerleri denemişti. Got Kralı Totila[16] koruyucu bir duvarın dışında Belisarius'u yakalamaya uğraşmış, ancak Belisarius ve bütün Bizans ordusu korkuya kapılmış olduğu için başarıya ulaşamamıştı. Sonuçta Belisarius, düşmanın eline geçmiş arazinin bir metrekaresini kurtarmak şöyle dursun, Roma kentini ve hemen her şeyi düşmana kaptırdı. Aynı zamanda, Imparator'dan bir kuruş almadığı gerekçesiyle, kendini servet toplamaya, yasaya aykırı yollardan sınırsız para edinmeye verdi. Gerçekten de, kötü eylemlerinin cezalarını ödemeleri gerektiği düşüncesiyle, Ravenna ve Sicilya'daki ve elinin erişebileceği her yerdeki İtalyanları ayrım yapmaksızın soyup soğana çevirdi. Bunlarla da yetinmeyerek, Romalı bir komutan olan Herodianus'u tehdit edip para istedi. Bu davranış Herodianus'un o kadar gücüne gitti ki, Bizans ordusuna sırtını döndü, emri altındaki birlikleri ve Spolitium kentini Totila ve Gotlara teslim etti.

Belisarius'un, Vitalianus'un[17] yeğeni Yohannis'le kavgaya girişip Bizans çıkarlarına nasıl görülmemiş

bir zarar verdiği, bundan sonra ele alacağım sorun olacaktır.

Germanus'a karşı İmparatoriçe'nin öyle bir düşmanlığı vardı ki -saklamıyordu bu düşmanlığı- İmparator'un yeğeni olmasına rağmen hiç kimse onun ailesiyle bağ kurmaya yanaşmıyordu. Bu nedenle oğulları en iyi yılları geçinceye kadar bekâr kaldılar. Kızı Justina 18 yaşlarında olgun bir kadındı ama bir eş bulamamıştı daha. Yohannis, Belisarius tarafından Bizans'a gönderilince, Germanus, Yohannis'in toplum içindeki konumu daha düşük olmasına karşın kızıyla evlendirmek için onunla görüşmeye gitmek zorunda kaldı. Öneri her ikisinin de hoşuna gittiği için ant üzerine ant içerek birleşmeyi gerçekleştireceklerine ve birbirlerine bağlı kalacaklarına söz verdiler. Biri mevkisinin çok üstüne çıktığı, öteki de başka bir damat bulmak umudu olmadığı için birbirlerinden kuşkulanıyorlardı.

İmparatoriçe ise böyle şeylere dayanamazdı. Bütün kaygıları bir yana bırakarak onların düzenini bozmak için her çeşit araçla, duraksamadan saldırıya geçti. Korkutma çabaları etki yaratmayınca, Yohannis'i yok edeceğini açıkladı. Yohannis İtalya'ya yeniden gönderildiği zaman, Antonina'nın şerrine uğrarım korkusuyla kadın Bizans'a sağ salim dönünceye kadar Belisarius'un yanına yaklaşmadı. Çünkü İmparatoriçe'nin öldürme görevini Antonina'ya verdiğini düşünmek için her çeşit neden vardı ortada. Yohannis, Antonina'nın kişiliğini tartıp, Belisarius'un karısını her istediğini yapmakta serbest bıraktığını hatırlayınca, müthiş bir korkuya kapıldı. Artık tek ayağı üzerinde duran Bizans gücünün neden bu hale geldiğini sormaya gerek var mı?

İşte, Gotlarla yapılan savaşlar Belisarius için böyle gelişti. Başarıdan umudunu kesince, hemen İmparator'a başvurup, İtalya'dan ayrılma izni istedi. Bu isteğini Justinianus'un olumlu karşıladığını öğrenir öğrenmez çok sevindi. İtalyanları ve Bizans ordusunu arkada bırakıp yola çıktı. Ülkenin büyük bir bölümü düşman eline bırakıldı. Kuşatılmış olan Perusia kenti o derece umutsuz bir durumdaydı ki, Belisarius'un yolculuğu tamamlanmadan, bir saldırıyla düşmanın eline geçti ve her çeşit dehşeti tattı. Bunu daha önce anlatmıştım. Aynı zamanda, Belisarius'un ev halkına bir darbe indi. Şimdi bunu göreceğiz.

İmparatoriçe, Belisarius'un kızıyla kendi torunu arasında söz kesmek için sabırsız, birbiri ardından kızın ana ve babasına mektup yazıyor ve onları ölümle tehdit ediyordu. Onlar ise bu birleşmeden kaçınmanın bunalımı içinde, İtalya'dan geriye dönünceye kadar düğünü erteleme yolunu aradılar ve İmparatoriçe tarafından Bizans'a çağrıldıklarında hemen gelemeyeceklerini belirttiler. Ancak İmparatoriçe, torununun Belisarius'un servetine konmasını istiyordu, çünkü bu servet, Belisarius'un başka çocuğu olmadığı için kızına kalacaktı. İmparatoriçe, Antonina'nın sözlerine de inanmıyor, kendi sahneden çekilince Antonina'nın imparatorluk ailesine bağlılık göstermeyeceğini, güç günlerinde o kadar cömert biçimde yardımını esirgemediği halde, Antonina'nın sözünü tutmayacağından korkuyordu. Böyle olunca bütün töreleri hiçe sayarak, daha olgunlaşmamış olan kızı, torunu Anastasius'la yasadışı birlikteliğe sürükledi. Söylentilere göre aslında gizli bir baskıyla kızcağızı, istemediği halde, torunuyla yatmaya zorladı. Kız bekâretini yitirince İmparator küçük oyununu bozar korkusuyla torunuyla

kızın evlenmesini düzenledi. Bununla birlikte, işler olup bittikten sonra Anastasius'la çocuk denecek yaştaki gelin arasında yanık bir aşk başladı, sekiz ay birlikte mutluluk içinde yaşadılar.[18]

Ölüm İmparatoriçe'yi uzaklaştırınca, Antonina Bizans'a geldi. Daha kısa süre önce Teodora'nın kendine yaptığı yardımları unuttu. Kızının başka birisiyle evlendirilmesi halinde adının "eski fahişe"ye çıkacağı gerçeğine aldırmadı. Artık Teodora'nın dölünden bir damat onun işine yaramazdı ve kız istemediği halde taptığı adamdan onu ayrılmaya zorladı. Bu davranışı nedeniyle son derece kalpsiz olduğu yolunda bir üne kavuştu. Kocası geldiğinde onu da kandırdı ve inanılmaz zorbalığın sorumluluğunu paylaşmakta güçlükle karşılaşmadı.

İşte ondan sonra Belisarius'un kişisel nitelikleri çıplak olarak gözler önüne serildi. Gerçekten Fotius'a ve birtakım yakın arkadaşlarına verdiği sözleri daha sonra utanmadan tutmamış ama herkes tarafından bu tutumu hoş görülmüştü. Çünkü herkes bu sadakatsizliği karısına bağlılıkta değil, İmparatoriçe'nin yarattığı korkuda buluyordu. Oysa belirttiğim gibi, ölüm Teodora'yı götürdükten sonra ne Fotius'a, ne yakın arkadaşlarına en küçük bir saygı gösterdi. Tam tersine, karısının onu yönettiğini, karısının kâhyası Kalligonus'un efendi durumunda olduğunu herkes gördü. En sonunda kimse onu tanımaz oldu, sonu gelmez dedikoduların başlıca konusu haline geldi, onulmaz bir deli gibi küçük görülerek her yerden uzaklaştırıldı.

Belisarius'un kötü işlerinin –hiç de parlak olmayan, ama temelinde gerçek olan– öyküsü böyledir.

Şimdi, Bakhus'un oğlu Sergius'un Libya'da yaptık-

larına dönelim. Konuyu uygun bir yerde anlatmış, Sergius'un bölgedeki Bizans gücünü nasıl herkesten daha fazla yok ettiğini göstermiştim. Leuvathae kabilesine Tanrı'nın kitabı üzerine el basarak ettiği yeminleri bir yana bırakmakla kalmadı, hiç nedeni yokken seksen elçiyi öldürttü. Daha önce anlattıklarıma burada bir ek yapabilirim, o da şu: Söz konusu elçilerin Sergius'a gelişlerinde herhangi bir kötü niyet yoktu, Sergius'un da onlardan kuşkulanması gereksizdi. Onlara söz verdi, yemeğe çağırdı ve haince öldürtüverdi. Yapılan bu zulüm, Solomon'un,[19] Bizans ordusunun ve bütün Libyalıların yok edilmesine yol açtı. Daha önce belirttiğim gibi, özellikle Solomon'un ölümünden sonra ne bir subay, ne bir er, savaşın tehlikeleriyle karşılaşmayı göze alacak durumdaydı. Daha da kötüsü Sisinniolus oğlu Yohannis ona o kadar kızgındı ki, Areobindus Libya'ya gelinceye kadar çarpışmadan uzak durdu. Sergius, yumuşak ve savaştan korkan nitelikte bir insandı. Olgun değildi. İsteklerinin umutsuz tutsağı, herkese karşı palavracı, yaşayışında çalımlı ve burnu havada biriydi.

Ama nasılsa Belisarius'un karısı Antonina'nın torunlarından birine talip olmuştu. Dolayısıyla İmparatoriçe onu komutanlıktan almaya ya da cezalandırmaya yanaşmıyordu, oysa, Libya'nın sonunun yaklaştığını görüyordu. İmparator'un onayıyla Pegasius'un katili olan Sergius'un kardeşi Solomon'u bile sağ salim serbest bıraktı. Nasıl olduğunu burada kısaca anlatacağım.

Pegasius, fidye ödeyerek, Solomon'u Leuvathae kabilesinin elinden kurtarıp, kabile de memleketine dönünce, Solomon fidyeyi ödeyen Pegasius ve bir avuç askerle Kartaca'ya doğru yola çıktı. Yolda Solo-

mon'un kötü bir davranışını gören Pegasius, kısa bir süre önce Tanrı'nın onu düşmandan nasıl kurtardığını unutmaması gerektiğine işaret etti. Solomon, düşmana tutsak düştüğü için alay edildiğini sanıp sinirlendi ve Pegasius'u hemen orada öldürdü. Hayatını kurtaran adama iyi bir karşılık doğrusu. Bizans'a döndüğünde İmparator onu bir haini öldürdüğü gerekçesiyle katil suçundan beraat ettirdi. Ayrıca bu konuda her türlü kovuşturma dışında tutulmasını sağlayan bir belge verdi eline. Böylece cezalandırılmaktan kurtulan Solomon, büyük bir sevinçle doğum yerini ve ailesini ziyaret etmek için Doğu'ya doğru yola çıktı. Ama Tanrı'nın eli onu yolda ele geçirdi ve ortadan kaldırdı. Solomon'la Pegasius'un öyküsü de işte bu kadar.[20]

II

JUSTINUS, JUSTINIANUS VE TEODORA

Justinianus'la Teodora nasıl insanlardı? Ve nasıl oldu da Bizans'ın büyüklüğünü yok ettiler? Karşılığını vermem gereken sorular bunlar olacak.

İmparator Leon[1] Bizans'ta imparatorluk tahtına otururken, İlliryalı Zimarkus, Ditivistus ve Justinus adında üç genç çiftçi, memleketleri olan Vederiana'da sürekli yoksulluk içinde yaşıyorlardı. En sonunda memleketlerinden uzaklaşmaya ve orduya katılmaya karar verdiler. Memleketleriyle Bizans arasındaki yolu yaya aştılar, sırtlarında torbalarıyla yürüdüler. Bizans'a eriştiklerinde, torbalarında, memleketlerindeyken koydukları kuru peksimetlerden başka bir şey kalmamıştı. Adları ordu listesine yazıldı ve görülmemiş güçte ve yapıda kişiler oldukları için İmparator Leon onları saray muhafızı olarak ayırdı.

Bir süre sonra Anastasius[2] imparator olunca kendine karşı ayaklanan İsauriyalılarla[3] savaşa girişti. Kambur Yohannis komutasında büyük bir orduyu onların üzerine yolladı. Yohannis, kötü bir davranışına kazarak ertesi gün öldürmek üzere Justinus'u hapse attı. Kararını yerine getirecekti ki, o gece gördüğü bir düş onu engelledi. Komutanın anlattığına göre, o gece düşünde çok

güçlü, insana benzemeyen dev gibi bir yaratıkla karşılaşmıştı. Yaratık ondan, o gün hapsettirdiği adamı serbest bırakmasını istemişti. Komutan uyanınca gördüğü düşü kafasından silmişti hemen. Ama ertesi akşam da aynı sözleri işitmiş ve aynı düşü görmüş, düşünde verilen emri yine yerine getirememişti. Üçüncü akşam aynı görüntü karşısına dikilip söyleneni yapmazsa onu yok edeceğini belirtmiş, ayrıca bir gün büyük bir gazaba uğradığında kendini korumak için, hapse attığı adama ve ailesine gereksinimi olacağını söylemişti.

Bu olay Justinus'u kendini bekleyen tehlikeden kurtardı ve zamanla büyük bir güç kazandı, ilerledi. İmparator Anastasius ona saray muhafızlarının komutanlığını verdi. Anastasius sahneden çekilince, Justinus komutanlığı sayesinde tahta geçti. Oysa artık sarsak bir ihtiyardı ve hepten cahildi. Halk diline göre elifbadan habersizdi. Bir Bizanslı için görülmemiş bir şey... Değişmez geleneklere göre, İmparator'un, taslağını kendi hazırladığı imparatorluk emirlerine imzasını koyması gerekiyordu. Justinus, emirleri tasarlamak şöyle dursun, alınacak önlemlere bile ilgi göstermiyordu. Allah'tan, Proklus adlı *Quaestor*[4] rütbesindeki başdanışmanı onun yerine uygun önlemleri alıyor ve uyguluyordu. Ama bu işlerde İmparator'un kendi el yazısının etkisini güven altına almak için sorumlular şöyle davranıyorlardı: İnce ve parlatılmış bir tahta üzerine Latince "Okudum" anlamına gelen dört harf, LEGI delinmişti. Bir kalemi özel mürekkebe daldırıp İmparator'un eline veriyorlar, ardından yukarıda anlatılan delik tahtayı alıp imzalanacak belgenin uygun yerine koyuyorlar, İmparator'un elini tutup, kalemi tahtanın harf biçiminde oyulmuş deliklerinde dolaştırıyorlardı. Böylece İmparator'un el yazısı

belge üzerinde yer almış oluyor ve bunu alıp gidiyorlardı.

Justinus'un kişiliğinde Bizanslılar işte böyle bir imparator buldular. Lupicina adında bir kadınla evlendi. Kadın yabancı kökenli bir esirdi. Daha önce bir adam tarafından satın alınmış ve onun odalığı olmuştu. Ama kadın, hayatının son günlerinde Justinus'la birlikte Bizans İmparatorluğu'nun ortak hükümdarı oldu. Justinus'un, uyruklarına ne iyilik ne de kötülük yapacak bir durumu vardı. Hiç yontulmamış bir adamdı. Ağzı son derece bozuk, aşırı ölçüde kabaydı. İmparatorluğun bütün işlerini, çok genç olmakla birlikte, yeğeni Justinianus yönetiyordu.

Justinianus, Bizanslıların başına şimdiye kadar hiçbir dönemde görülmedik kadar çok ve ağır felaketler getirdi. İnsanları kaygısızca ölüme atmaktan, başkalarının mallarını yağmalamaktan çekinmezdi. Ona göre her gün binlerce kişinin hayatını yitirmesinin hiçbir önemi yoktu. Düzenin yerleşmiş kurumlarını korumanın da bir anlamı yoktu onun gözünde. Bu yüzden sonu gelmez yenilikler başlıca uğraşıydı. Tek kelimeyle, değerli kuruluşların eşi bulunmaz yıkıcısı oldu.

Daha önce bir kitabımda da belirttiğim gibi veba salgını yeryüzüne inmiş, kimisine bulaşmadığı, kimisine da bulaşsa bile üstesinden geldiği için, dünyadan göçenler kadar kurtulanlar da olmuştu. Ama bu Justinianus'un elinden koca Bizans İmparatorluğu'nda kurtulabilen tek kişi yoktu. Gökten inen ziyaretler örneği insan soyunda etkilemediği kimse kalmadı. Kimini gerekçesiz öldürdü, geri kalanını öyle yoksul kıldı ki, ölmediklerine pişman olacak kadar perişan oldular. Gerçekte, hangi tür ölümle olursa olsun, yoksulluklarına son verilmesi için ona yalvardılar. Kimi-

nin, hayatları gibi mallarını da ellerinden aldı. Sadece Bizans İmparatorluğu'nu yıkmak yetmedi ona, kendi uyrukları kadar Libya ve İtalya'da yaşayan insanların da başını belaya sokmak için buralara egemen olmakta direndi. Daha göreve başlayalı on gün olmamıştı ki, saray hadımlarının denetmeni Amantius'u, Başpiskopos Yohannis üzerine tedbirsiz sözler söylemekten başka bir neden yokken, başkalarıyla birlikte idam ettirdi. Daha sonraki eylemi, kutsal Hıristiyan törelerine göre kişi güvenliği sağlanmış olan, tahtta hak sahibi Vitalianus'un durumunu ele almak oldu. Az sonra Justinianus temelsiz kuşkularla hakarete uğradığını öne sürerek, en küçük gerekçe yokken ve en ciddi inandırma çabalarına saygı göstermeden Vitalianus'la arkadaşlarını saray içinde öldürttü.

Başka bir kitabımda da belirttiğim gibi halk iki partiye ayrılmıştı. Justinianus, aslında heyecanla desteklediği Mavilere kendini bağladı ve böylece evrensel bir karışıklık yaratmanın yolunu buldu. Bu davranışıyla Bizans devletini dizleri üzerine çökertti. Bununla birlikte, aşırı eylemciler dışında bütün Maviler Justinianus'un önderliğine hazır değildiler. Ama aşırı eylemciler, işler bütünüyle kötüye gittiğinde en disiplinli insanlar olarak belirdiler; çünkü onlara işledikleri suçların çok ötesinde ruhsat verilmişti. Söylemeye gerek yok, Yeşiller de sessiz durmadılar. Zaman zaman cezalarını çekseler bile, suç mesleğini kesintisiz ve izin verildiği oranda sürdürdüler. Sonuçta, sürekli olarak daha cüretli suçlar işlemeye kışkırtıldılar. Çünkü insanlara insafsızca davranılırsa, onlar da doğal olarak umarsız yollara saparlar. Böylece Justinianus olayları körükledikçe ve açıktan Mavileri destekledikçe, bütün

Bizans İmparatorluğu bir deprem ya da afet olmuş ya da her kenti düşman eline düşmüş gibi temelinden sarsıldı. Her yerde kargaşa çıktı ve bu karışıklık sonunda devletin yasaları ve düzenli yapısı altüst oldu.

Partililer, başlangıçta saçlarını öteki Bizanslılardan farklı biçimde kestirip yeni moda bir saç sitili edindiler. İranlılar gibi bıyık ve sakallara dokunmadan, mümkün olduğu kadar uzattılar, saçları ise, önleri şakaklara kadar kesip geri kalanını düzensiz biçimde Massagetler[5] gibi boylu boyunca uzattılar. Kimi zaman buna Hun modası da denildi. Giysilerine gelince, hepsi şık giyinip kuşanmayı, toplum içindeki özel durumlarına göre elverdiğinin çok üstünde çalımlı ve gösterişli kılıkları gerekli gördüler. Böyle süslenip püslenmek onların durumunda ancak başkalarının sırtından sağlanabilirdi. Giysilerinin kollarını kaplayan bölümü bileklerde çok dardı, ama omuzlara doğru genişliyor ve bollaşıyordu. Tiyatroda ya da hipodromda kendi tuttukları kimseleri güçlendirmek için bağırıp kollarını salladıklarında giysilerinin omuzlarındaki bölümü de havada sallanıyor ve anlamayan kişilere, vücutları sanki çok gürbüzmüş de bu çeşit bir elbiseyle örtmek zorunda kalmışlar izlenimini veriyordu. Aslında böyle giyinmenin, sefil vücut yapılarını ortaya koyduğunu anlamıyorlardı. Başlıkları, giydikleri gömlekler ve çoğu kez ayakkabıları Hun modası olarak nitelendiriliyordu.

Önceleri büyük çoğunluk kısa, iki yanı keskin kılıçlarını bellerine asıp pelerinlerinin altında saklar, geceleriyse açıkta taşırlardı. Akşam olunca bir araya gelip, topluca, forumda ya da dar sokaklarda rastladıkları üst sınıftan kimseleri soyarlar, pelerinlerini, kuşaklarını, altın ziynet eşyalarını ve ne bulurlarsa alır-

lardı. Kimi "ölü kişi masal okuyamaz" diye soyduklarını öldürmeyi de uygun bulurdu. Yapılan bu tür zorbalıklar, eylemci olmayan, ama başkaları kadar zarar gören Maviler arasında bile bir kızgınlık yarattı. Dolayısıyla güzel giyinmenin ve değerli eşyalar taşımanın yaşamlarına mal olacağı korkusuyla, pek çok kimse, bronzdan yapılmış ziynet eşyaları ve kuşaklar takmaya, düzeylerine uygun düşmeyen ucuz pelerinler giymeye başladı. Daha güneş batmadan koşup evlerine kapandılar. Korkunç durum devam edip, kenti yönetmekle görevli yetkililer olaylara aldırmayınca, serserilerin cüreti her geçen gün arttı. Kötülükleri önlemek üzere ses çıkarılmazsa elbet bunların artışına engel olunmaz, hatta suçları cezalar izlese bile sonu alınmaz, çoğu kimseler için kötülüğe dönmek doğal olur.

Mavilerin işleri böyleydi. Onlara karşı olan topluluktan bir kesim, cezasız kalan suç eylemlerine girişmek arzusuyla Mavilere katıldı, bir bölümü de başka ülkelere kaçtı. Kentte yakalananlarsa, ya ortadan kaldırıldılar ya da yetkililerce idam edildiler. Ve bir yığın başka genç bu örgüte doluştu. Daha önce böyle bir şeye ilgi göstermemişlerdi ama, iktidar tutkusu ve sınırsız serbestlik onları bu örgüte çekti; çünkü o dönemde, insana aşağılık gelip de cezalandırıldığı görülen tek bir suç yoktu. Önce karşı partinin üyelerini yok etmekle işe başladılar, sonra gerekçe göstermeden her önlerine geleni öldürmeye giriştiler. Birtakım kimseler onları, para yedirerek satın aldı ve kendi düşmanlarını gösterdi, partizanlar da kendilerine gösterilen kimseleri ortadan kaldırdılar ve kim olduklarını bilmedikleri halde, öldürdükleri kişilere Yeşil yaftasını vurdular. Artık bu işler karanlıkta ve gözden ırak

yerlerde değil, güpegündüz, her yerde yapılıyor ve en önde gelen vatandaşlar da ne olup bittiğine tanık oluyorlardı. Suçlular cezalandırılmaktan korkmadıkları için, cinayetleri saklamaya gerek yoktu. Ayrıca, yarışma duygusuyla, kimin tek vuruşta silahsız bir adamı öldürebileceğini kanıtlamak için güç gösterisi düzenleniyordu. Artık kimse, ortalıkta dolaşan tehlikeler içinde daha çok hayatta kalabileceğini ummuyordu. Sürekli korku yüzünden, herkes ölümün hemen köşe başında beklediği kuşkusu içindeydi. Güvenilir tek yer, tek saat yoktu; en saygı gören kiliselerde, en önemli genel eğlencelerde bile insanlar öldürülüyordu. Kan bağına, akrabalığa güvenmek bile geçmişte kalmıştı. Çünkü, pek çok kimse en yakın akrabalarının kurdukları düzenlerle yaşamını yitirdi.

İşlenen cinayetler için soruşturma açıldığı yoktu. Darbe her zaman habersiz iniyor ve düşenin öcünü alacak kimse bulunmuyordu. Yasalar ve sözleşmeler kurulu düzenin güven verici temeline dayalı olarak geçerli olacağı yerde her şey büyüyen karışıklığa ve şiddete dayanıyordu. Yönetim bir tiranlıktan farksızdı ama bu dayanıklı, düzenli değil, her gün değişen, her gün yeniden kurulan bir tiranlıktı. Yargıçların kararları korkunun yarattığı felci yansıtıyordu, kafaları tek bir adamın saldığı dehşetle doluydu. Jürilere gelince, onlar da oturdukları sırada anlaşmazlıkları çözümlemek, yasaya ya da adalete uygun kararlar vermek yerine, tarafların partizanlarla dostça ya da düşmanca ilişkilerini dikkate alıyorlardı. Herhangi bir jüri üyesi, onların uyarılarına kulak vermezse cezayı hayatıyla ödeyebilirdi.

Alacaklılar, borcun bu kuruşunu bile geri alamadan yazılı anlaşmaları borçlulara vermek için daya-

nılmaz baskı altındaydılar. Çoğu kimse öfkeyle evlerindeki hizmetkârları salmak zorunda kaldı. Birtakım hanımefendilerin, kölelerin ağza alınmayacak isteklerine boyun eğmeye zorlandıkları söyleniyordu. Yüksek mevkilerdeki kimselerin oğulları, bu genç suçlularla ilişki kurduktan sonra, babalarını hiç yapmak istemedikleri işlere ittiler, özellikle babalarının paralarını sızdırdılar. İsteksiz birçok çocuk, babalarının bilgisi olduğu halde, partizanlarla töredışı ilişkilere zorlandılar. Mutlu bir evlilik yapan birtakım kadınlar da aynı zillete düştüler. Anlatılanlara bakılırsa, çok seçkin ve çekici bir kadın kocasıyla birlikte denizden karşı kıyıdaki sayfiyelerine giderken, partizanlar yollarını kesti. Kadını kocasının kollarından sıyırıp kendi kayıklarına aldılar. Gençler kadını götürürken, kadın kocasının kulağına cesaret verici şeyler söyledi ve kendi için korkmamasını, maddi zorbalığa karşı koyacağını bildirdi. Ve kocası gözyaşları arasında karısına bakarken kadın, partizanların kayığından denize atladı, bir daha da gözükmedi.

Bizans'ta partizanların sorumlu olduğu şiddet eylemleri böyleydi. Ama bütün bu eylemler, kurbanlarına, Justinianus'un elinde toplumun çektiklerinden daha az acı verdi. Kötü kişiler elinde insafsızca yara alanlar, hiç olmazsa suçluların cezalandırılması umuduyla beklediler ve bu arada düzeni bozulan bir toplumun yarattığı acıyı daha az tattılar. İnsanlar geleceklerinden emin olurlarsa bugünkü güçlüklere daha kolay dayanırlar, olan biteni daha bir hoşgörüyle karşılarlar, ama devlet yöneticileri tarafından saldırıya uğrarlarsa, doğal olarak karşılaştıkları kötülüklerden daha çok üzüntü duyarlar. Adalet bekleme umudu olmadığı için, tam bir çaresizliğe düşerler. Justinianus,

yalnız kötülük kurbanlarını bütünüyle kendi başlarına bırakmak ve suçlular için işlem yapmamak suretiyle değil, aynı zamanda kendini partizanların önderi gibi göstermeye çalıştığı için, uyruklarına ihanet etmiş oldu. Çünkü partizan gençlere büyük paralar dağıtıyor, birçoğunu kendi çevresinde tutuyor, yargıçlığa ve başka önemli mevkilere getiriyordu.

Bizans kentinde ve her yerde durum böyleydi. Bu durum başkentte başlayan herhangi bir salgın gibi çabucak bütün Bizans İmparatorluğu'na yayıldı. İmparator, görüşten yoksun olduğu için ne olup bittiğinin farkında değildi, oysa çoğu kez hipodromdaki olaylara tanık olmuştu. Basit bir insandı İmparator; bir eşek kadar duyguluydu ancak; kim yularını çekerse oraya gitmeye ve durmadan kulaklarını oynatmaya hazırdı.

Justinianus böyle davrandıkça her şeyi arapsaçına çeviriyordu. Amcasının yetkilerini ele geçirir geçirmez, artık yönetiminde bulunan hazine parasını uluorta, keyifle saçıp savurmaya başladı. Zaman zaman birtakım Hunlarla karşılaştı ve "devlete yaptıkları hizmetler için" onlara para yağdırdı. Sonuç Bizans arazisinin sürekli saldırılara açılması oldu. Bizans'ın zenginliğinin tadına varan bu yabancılar, başkentin yolundan bir türlü uzaklaştırılamadılar. Ayrıca deniz kıyısında dalgaları kırabilecek yapılar için hiç çekinmeden büyük paralar harcadı. Deniz kıyısına kayalar ve taşlar yığdırdı, denizin saldırısını ve gücünü, zenginliğin gücüyle alt etmek istedi.

Ya işlemedikleri bir suçla itham ederek ya da dil döküp armağan ettiklerine inandırarak Bizanslıların bütün özel mülkünü kendi elinde topladı. Cinayetten mahkûm olanlar ya da başka bir ağır cürüm işleyenlerin çoğu, bütün mallarını Justinianus'a devrederek

cezadan kurtuldular. Komşularının toprağından gerekçesiz hak iddia edenler, hukuk yoluyla kendi lehlerine bir hüküm elde etmeyi imkânsız bulunca, anlaşmazlık konusu olan araziyi İmparator'a armağan edip işin içinden çıktılar. Hiçbir şey yitirmedikleri bu eli açıklık karşılığında, Majestelerine takdim edilebilmek lütfuna eriştiler ve düşmanlarından alabileceklerinden daha fazlasını yasadışı yollardan sağladılar. Burada, Justinianus'un kişisel görünümünü anlatmak yerinde olur sanırım. Ne uzun boylu, ne de çok kısaydı, orta boyluydu. Zayıf değil, tersine tombulcaydı. Çekici, yuvarlak bir yüzü vardı ve iki günlük oruçtan sonra bile sağlıklı rengini korurdu. Kısaca genel görünümünü anlatmak gerekirse, Vespasianus'un[6] oğlu Domitianus'a[7] yakın bir benzerliği vardı. Domitianus'un canavarca işleri Romalılar üzerinde öyle bir iz yaratmıştı ki, bütün vücudunu kesip parçaladıkları halde kızgınlıklarını gidererememişlerdi. Senato ayrıca bu imparatorun adının yazıtlardan silinmesine, heykel ve portrelerin ortadan kaldırılmasına karar vermişti. Dolayısıyla, Roma'daki yazıtlarda nerede adı geçiyorsa kazındı, yazıtların geri kalanı olduğu gibi bırakıldı. Kazınmış yerler bugün de görülebilir. Roma İmparatorluğu içinde, bir bronz heykel dışında ona benzeyen tek şey bırakılmadı. Söz konusu heykel ise şöyle ayakta kaldı:

Domitianus'un eşi, iyi bir aileden, çok saygı gören, hiçbir insana kötülük yapmayan, kocasının hiçbir davranışını onaylamayan bir kadındı. Kocası öldükten sonra, değerli bir kadın olması nedeniyle Senato onu çağırdı ve bir isteğinin olup olmadığını sordu. Kadın Domitianus'un cesedini alarak gömmek ve kendi seçtiği bir yere onun bronz bir heykelini dikmek isteğin-

de bulundu. Senato bu isteği kabul etti. Dul kadın, kocasını parça parça doğrayanların yaptığı insanlık dışı davranışı daha sonraki kuşaklara göstermek için bir düzen kurdu. Domitianus'un cesedini alınca, parçaları dikkatle bir araya getirdi, birbirlerine uydurdu, sonra bütün parçaları birbirine dikti, heykeltıraşlara cesedi göstererek ölü adamın trajik sonunu anlatan bronz bir heykel yapmalarını istedi. Sanatçılar kısa sürede heykeli yaptılar. Dul kadın bunu alıp Kapitol'e giden yolda Forum'dan gelirken sağ tarafa dikti. Domitianus'un ibret verici sonunu gösteriyordu bu heykel. Bugün de oradadır. Justinianus'un genel yapısı, görünümü ve yüzünün bütün ayrıntılarıyla bu heykel arasında bir benzerlik kurmak mümkündür."

Justinianus'un dış görünüşü böyleydi. Niteliklerine gelince, uygun bir tanımlama yapmak benim yeteneğimin dışındadır. Çünkü hem şeytana uymaya hazır, hem kolayca baştan çıkarılabilir bir huydaydı. Hem dolandırıcı, hem aptaldı. Yanındakilere hiçbir zaman doğru bir şey söylemezdi. Söylediği şeylerse daima dürüstlükten uzak amaçlara yönelikti. Ama aynı zamanda onu aldatmak isteyenler için kolay lokmaydı. Doğuştan, birbirinden ayrılmaz biçimde ahmaklıkla hilekârlığın olağanüstü bir karışımıydı. Belki de Aristocu filozoflardan birinin yıllarca önce söylediklerinin bir örneğini görüyorduk: "Kimi zaman insan doğasındaki renklerin karışımı gibi karşıt nitelikler de bulunabilir" diyordu filozof. Bununla birlikte, tanımlamamı, doğru olduğuna inandığım gerçek örneklerle sınırlandırmam gerekir.

Her neyse, bu imparator, huyları bakımından gerçek düşüncelerini saklayan, düzenci, yüze gülücü, ağzı sıkı bir insandı. Gerçek görüşlerini örtmeyi çok iyi beceren ikiyüzlü bir kimseydi. Sevinç ya da üzüntü

nedeniyle değil de, durumlar gerektirdiği zaman hemen gözyaşı dökebilirdi. Her zaman yalan söylerdi. Bu konuda dikkatsiz davranmaz, uyruklarıyla uğraşırken bile yalanlarını hem imzasıyla hem de en büyük yeminlerle onaylardı. Az önce yeminle inkâr ettiği kusurlarını işkence altında açığa vuran tutsaklar gibi, yaptığı anlaşmaları da, verdiği sözleri de kısa zamanda unutuverirdi. Hain bir dost ve yorulmaz bir düşman gibi kendini tutkuyla cinayete ve soyguna adadı. Aşırı derecede kavgacı ve saman altından su yürüten bir insandı. Kolayca şeytan işi yollara sürüklenir, ama doğru yolu izlemesi gerektiği konusundaki her öğüde karşı çıkardı. Alçakça düzenler kurmakta ve bunları uygulamakta eli çabuktu. İyilik yapmaktansa içgüdüyle uzak dururdu.

Justinianus'un niteliklerini anlatmak için insan yeteri kadar kelime bulamıyor. Bir insanın olamayacağı kadar günah işlemeye düşkün biriydi. Sanki doğa, insanlığın geri kalanından bütün şeytanlık eğilimlerini kaldırmış ve bu adamın ruhunda toplamıştı. Bütün bunların dışında, yalan suçlamaları dinlemeye ve hemencecik ceza uygulamaya hazırdı. Yargıya varmadan önce iddiaları inceleyeceği yerde, suçlamaları dinler dinlemez kararını açıklardı. Duraksamadan, kasabaların yakılması, kentlerin yerle bir edilmesi, ulusların tutsak edilmesi için ortada hiçbir neden yokken emirler verirdi. Biri çıkıp da Bizanslılarm eskiden başına gelen felaketleri, Justinianus'un sorumlu olduklarıyla karşılaştırırsa, eminim ki bütün geçmiş yüzyıllardakinden çok daha fazla insanın, bu tek adamın yönetiminde boğazlandığını görürdü. Başkalarının servetine hiç tereddütsüz, açıkça el koyar, kendine ait olmayan şeyleri ele geçirirken bir özür, bir gerekçe

öne sürmeyi gerekli görmezdi. Ama ele geçirdiği servetleri, sanki bunlara karşı hiç ilgi duymadığını göstermek istermiş gibi, hovardaca harcar, hiç gerek yokken olası düşmanların ceplerini doldururdu. Kısacası, ne kendi para tutar, ne de dünyada başkasının parası olmasına göz yumardı. Sanki para hırsıyla değil de, para sahibi olanlara karşı duyduğu hayranlık nedeniyle böyle davranıyordu. Böylece Bizans toprağında zenginliği yasakladı ve millet çapında bir yoksulluğun yaratıcısı oldu.

Justinianus'un kişiliğinin genel çizgileri, becerebildiğim kadar, yukarıda belirtildiği gibidir.

Şimdi de Justinianus'un evlendiği kadının nereden geldiğini ve nasıl yetiştiğini, Justinianus'un eşi olduktan sonra Bizans Devletinin kolunu kanadını nasıl kırdığını anlatmam gerekiyor.

Bizans kentinde Akasius adında bir adam yaşıyordu. Sirk hayvanlarına bakıyordu. Yeşiller partisindendi ve "ayı bakıcısı" unvanını taşımaktaydı. Anastasius imparatorken, bu adam, ardında en büyüğü yedi yaşında Komito, Teodora ve Anastasya adında üç kız bırakarak hastalıktan öldü. Dul karısı, yeniden evlendi. Yeni kocası ev yönetimine katılır ve hayvanlara bakar diye umuyordu. Ancak hiç hesapta yokken, Yeşillerin Asterius adındaki oyuncubaşısı rüşvet alarak, her ikisini de görevden uzaklaştırdı, onların yerine hiç güçlük çekmeden kendi saymanını yerleştirdi. Çünkü oyuncubaşılara bu gibi atamaları kendi başlarına yapma yetkisi verilmişti. Bunun üzerine kadın, halkın Hipodrom'da toplandığı bir gün, küçük kızlarının başlarına çelenkler koydu, ellerine çiçekler verdi. Onlar halkın karşısında yakarıcı olarak oturdular

ve durumlarını dile getirdiler. Yeşiller yakarıyı kesinlikle reddetti; ama Maviler kendi ayı bakıcıları öldüğü için onlara aynı görevi verdi.

Kızlar yeteri kadar büyüyünce, çok çekici oldukları için anaları tarafından sahneye çıkarıldılar. Hepsi birden değil, meslek için yeterli olgunluğa ulaştıkça teker teker sahneye çıktılar. En büyükleri olan Komito, çoktan günün en tutulan orospusu olmuştu. Ondan sonra gelen Teodora'ysa esir bir kız gibi, uzun kollu küçük bir elbise içinde ablasına çeşitli konularda yardımcı oluyor, çoğu kere ablasının toplantılarda oturduğu sırayı sırtında taşıyordu. O zamanlar Teodora, olgun bir kadın gibi cinsel ilişkide bulunmak ya da bir erkeğin yatağını paylaşmak için yeteri kadar gelişmiş değildi ama, en aşağı tabakadan müşterileri ve esirleri tatmin için bir erkek fahişe gibi davranıyordu. Esirler, efendileriyle tiyatroya gelince böyle mide bulandırıcı biçimde kendilerini eğlendirmek fırsatını bulurlardı. Teodora oldukça uzun bir süre kendini bu doğal olmayan vücut alışverişine kaptırarak bir genelevde kaldı. Yeteri kadar büyüyünce ve tam olarak gelişince, eskilerin deyimiyle "ordu kalıntısı" denilen cinsten fahişe oldu hemen. Çünkü ne flüt, ne de arp çalmasını biliyordu, dansöz olabilecek yeteneği de yoktu; bu yüzden karşısına kim çıkarsa çekici yönlerini satıyor ve vücudunu onun emrine veriyordu.

Daha sonra tiyatroya girdi. Oyuncuların açık saçık soytarılıklarının aracı halinde sahne gösterilerinin düzenli bir oyuncusu oldu. Çok zeki ve nükteleri keskin olduğu için çabucak ün kazandı. Küçük çapkın kızda utangaçlığın dirhemi yoktu ve kimse yüzünün kızarıp, geri çekildiğini görmemişti. En rezilane isteklere hiç duraksamadan boyun eğerdi. Öyle bir kızdı

ki, biri çıkıp kötek atsa ya da kulağını çekse hiç aldırmaz, şakaya boğup kahkahalarla güler ve elbiselerini çıkarıp en basit töreye göre bile örtülü kalması, erkek gözlerinden uzak tutulması gereken bölgelerini çırılçıplak gösterirdi.

Âşıklarını bekleterek alay ederdi ve sürekli olarak yeni birleşme yöntemleri uygulayarak şehvet düşkünlerini ayağına getirirdi. Karşılaştığı bir erkekten çağrı beklemeden, açık saçık nükteler savurarak ve kalçasını, kafaları karıştıracak biçimde sallayarak kendine çekerdi. Özellikle gençlere bu numaraları yapardı. Kendi zevkine sınırsız derecede düşkün bir başkası bulunamazdı. Çoğu kez, herkesin kendi yiyeceğini getirdiği akşam yemeklerine, hayatta başlıca amaçları evlilik dışı ilişkiler kurmak olan, hepsi güçlerinin en yüksek noktasına erişmiş, on ya da daha çok genç adamla gider, bütün gece sırayla yemek arkadaşlarıyla yatar, hepsini yorgunluktan kıpırdayamaz hale getirdikten sonra, bu defa uşaklara saldırır, kimi zaman sayısı otuzu bulan uşakların hepsiyle birleşir, yine de isteklerini dindiremezdi.

Bir gece, önde gelen yurttaşlardan birinin evine gitti. İçki içiliyordu orada ve söylenenlere bakılırsa, bütün konukların gözleri önünde, ayakları dibindeki sedirin ucuna dikilip, aşağılık bir biçimde eteğini kaldırdı, ayakta yüzü kızarmadan şehvet düşkünlüğünü herkese gösterdi. Elbette sık sık gebe kalıyordu ve mesleğinin numaralarını iyi bildiği için hemen çocuk düşürebiliyordu.

Kimi zaman da, tiyatroda, halkın önünde elbiselerini üzerinden atar ve çırılçıplak kalırdı. Yalnız göbeğinin altını ve mahrem yerlerini örten bir kuşak kalırdı üzerinde. Buralarını da halka göstermekten utandı-

ğı için değil, tiyatroda kimsenin tam çıplak görülmesine izin verilmediği, mahrem yerleri örten bir kuşağın bulunması zorunlu olduğu için böyle yapardı. Mahrem yerlerinde bu çok küçük örtü olduğu halde sırt üstü yatarak yayılırdı. Sahne görevlileri vücudunun mahrem yerlerine arpa taneleri serper ve eğitilmiş kazlar gagalarıyla arpa tanelerini teker teker toplar ve yutardı. Teodora, yeniden ayağa kalktığında yüzü kızarmak şöyle dursun, gösteriden gurur duyardı sanki. Utanmaz olduğu kadar, utanmazlığı yaymak için de herkesten çok uğraşırdı.

Çoğu kez elbiselerini çıkarıp atar, sahnede oyuncuların ortasında durarak, özel jimnastiğini uygulayarak, tadına bakanlarla, daha tadına bakmamış olanlara böylece çağrıda bulunurdu. Vücudunu şehvet düşkünlüğüyle öylesine kötüye kullanmıştı ki, mahrem yerleri başka kadınlardaki gibi doğanın belirlediği yerde değildi ve sanki yüzüne vurmuştu! Ayrıca onunla yakınlık kuranlar, doğa yasalarına uygun bir cinsel işlem yapmadıklarını açıkça belirtirlerdi. Azıcık rabıtalı olan bir kimse onunla Forum'da karşılaştı mı parlak giysilerinin bir yeri dokunur da sonra pislik bulaşır korkusuyla hemen geri döner ve hızla uzaklaşırdı. Özellikle onu sabahın erken saatlerinde görenlere uğursuzluk getirirdi. Kadın oyunculara yapmadığını bırakmazdı, son derece şirret bir insandı.

Daha sonra, Libya'daki Pentapolis kentinin yönetimine atanan Tir kentinden Hekebolus ile yola çıktı. Ona en iğrenç biçimde hizmet edecekti ama araları açıldı. Adam hiç beklemeden onu uzaklaştırdı. Sonuçta kendini her şeyden yoksun bulunca, vücudunu alıştığı biçimde yeniden yasadışı ticaret aracı olarak ortaya çıkardı. Önce İskenderiye'ye geldi, sonra bütün

Doğu'da bir tur atarak Bizans'a döndü. Geçtiği her kentte Tanrı'nın lütfunu uman hiçbir insanın adını ağzına alamayacağı bir mesleği izledi. Sanki görünmeyen güçler, yeryüzünde Teodora'nın ahlak düşkünlüğünün bulaşmadığı tek bir nokta kalmasın istiyorlardı.

Sokak kadınları ve her çeşit halk arasında günlük konuşma konusu olan bu kadının, doğumu ve yetişmesi böyleydi işte. Ama yeniden Bizans'a dönünce Justinianus önüne geçilmez bir tutkuyla kapıldı ona. Önce kadını yanına metres olarak aldı ve hemen patrisyenlik payesi verdi. Patrisyenlik gibi asil bir paye Teodora'ya geniş bir etki ve oldukça yüklü bir servet sağladı. Delicesine tutulan insanlarda çoğu kez görüldüğü gibi, Justinianus'a da tutkun olduğu insana bütün servetleri ve lütufları yağdırmak dünyada en güzel şey gibi geliyordu. Böylece bütün devlet, bu tutkunun yakıtı haline geldi. Teodora'nın yardımıyla, yalnız başkenti değil İmparatorluğun her köşesindeki halkı, şimdiye kadar olduğundan daha çok yoksullaştırdı. Öteden beri Mavileri destekledikleri için bu partinin üyelerine devlet işlerinde büyük yetkiler verdiler. Şeytanın bir ölçüde yumuşatılması ise epey zaman aldı. Olaylar şöyle gelişti:

Justinianus uzun süren bir hastalığa yakalanmıştı. Hastalık onu öyle bir tehlikeye sürükledi ki, öldüğü bile söylendi. Bu arada partizan bölücüler daha önce sözünü ettiğim kötü eylemlerini sürdürüyorlardı ve Hipatius adında seçkin bir kişi güpegündüz Ayasofya'da öldürüldü. Cinayet işlenince doğan karışıklıklar, İmparator'a bildirildi. Çevrede bulunanlar, İmparator'un kamu işlerinden uzak olması fırsatından yararlanarak, olayların ağırlığını göstermek için ellerinden geleni yaptılar ve başlangıçtan sona kadar olan

bitenin tam bir listesini verdiler. İmparator bunun üzerine kentin valisine bütün suçluları adalet karşısına çıkarmasını buyurdu. Vali, Teodotus adında biriydi ve genellikle "balkabağı" diye anılırdı. Vali, olayla ilgili geniş bir soruşturma açtı; birçok suçluyu tutuklayarak yasa gereğince cezaya çarptırabilirdi ama, bunlardan bir kısmı kovuşturmayı atlatarak kaçtılar. Daha sonra da İmparatorluğun batışında kendi paylarına düşenleri yerine getirdiler.

Beklenenin tersine, İmparator birden iyileşti ve Teodotus'un bir büyücü ve zehirci olduğunu öne sürerek onu yok etme yollarına başvurdu. Ancak Teodotus'u çökertme gerekçesini sağlayacak inanılır bir bahane bulamadığı için, adamın yakınlarına en korkunç işkenceleri uygulayıp adam aleyhine asılsız suçlar uydurmaya zorladı. Herkes İmparator'un, Teodotus aleyhine çevirdiği entrikalar karşısında üzüntüsünü gizleyip kendi köşesine çekilmiş sessiz dururken *Quaestor* görevinde bulunan Proklus sesini yükselterek sanığın suçsuz olduğunu, ölüme mahkûm olacak bir şey yapmadığını açıkça öne sürdü. Bu durumda Teodotus, İmparator'un telkiniyle Kudüs yolunu tuttu. Ama Kudüs'e kendini öldürmeye niyetli kişilerin geldiğini haber alınca bir kilisede gizlendi ve ölümüne kadar kiliseden dışarı adımını atmadı.

Teodotus konusunda başka söylenecek şey yok. Ama partizanlar o andan başlayarak dünyanın en ihtiyatlı kişileri haline geldi. Artık böyle utanç verici yollarla kötü işlere atılmaz oldular, ama daha büyük bir yüzsüzlükle yasadışı mesleklerini uygulamak için her fırsatı elde ettiler. Kanıtı şu ki, daha sonra birkaçı benzer atılganlıklar gösterince cezalandırılmadı. Ceza vermekle görevli olanlar onlara cezadan kurtulma yolla-

rını gösteriyor, yaptıklarına göz yumarak yasaları çiğnemelerine cesaret veriyorlardı.

Ana İmparatoriçe hayatta olduğu sürece, Justinianus'un Teodora'yı yasalara uygun biçimde eş olarak almasına imkân yoktu. Ana İmparatoriçe, öbür işlerine karışmadığı halde, bu konuda Justinianus'a karşı çıkıyordu. Daha önce belirttiğim gibi Ana İmparatoriçe yabancı asıllı, kültürden yoksun bir kişi olmakla birlikte, yakışıksız işlerden tiksinirdi. Aslında, bir kelime yazmasını bilmezdi, devlet işlerinden de hep habersiz kalmıştı. Saraya girmeden önce asıl adını gülünç bularak bırakmış ve Öfemia adını almıştı. Bir süre sonra, Ana İmparatoriçe nasılsa ölüverdi. İmparator Justinus ise bunak ve çok yaşlıydı, bu yüzden uyruklarına alay konusu oluyor, olan bitenlerin farkında olmadığı için herkes onu küçük görüyordu, kimse onu hesaba katmıyordu. Buna karşılık yeğeni Justinianus, her zaman inatla kargaşa yaratarak mesele çıkardığı için korkuyla bakılıyor ve sürekli olarak saygı görüyordu. Teodora'yla nişanlanmak için tam bu zamanı seçti. Ama, senatör rütbesine erişmiş bir kimsenin bir fahişeyi eş olarak alması imkânsızdı, böyle bir şey öteden beri en eski yasalarca yasaklanmıştı. Justinianus, İmparator'u yeni bir yasa koyarak bu gibi eski yasaları yürürlükten kaldırmaya zorladı. Bunu başarınca Teodora'yla meşru bir eş gibi yaşadı, böylece başkalarının da fahişelerle evlenebilmelerinin yolunu açtı. Ardından küstahça bir darbeyle İmparatorluk yönetimini ele geçirdi, davranışının kabalığını gizlemek için bir gerekçe de buldu. Korku yüzünden oy vermek zorunda kalan aristokrasi tarafından, amcasıyla birlikte bütün Bizanslıların imparatoru ilan edildi. Paskalya'dan üç gün önce, İmparatorluk yetkileri Justinianus ve Te-

odora tarafından devralındı. Paskalya'dan üç gün önce, İmparatorluk yetkileri Justinianus ve Teodora tarafından devralındı. Paskalya'ya üç gün kala kimse kimseyi selamlamaz ve iyi günler dilemezdi. Birkaç gün geçtikten sonra Justinus doğal nedenlerle öldü. Dokuz yıl hüküm sürmüştü. Onun ardında Justinianus ile Teodora birlikte hükümdar oldular.

Böylece, yukarıda da anlatıldığı gibi Teodora doğdu, büyüdü, olgunlaştı ve bütün engelleri aşarak İmparatorluk tahtına çıktı. Justinianus'a gelince, yaptığı işin alçaltıcı olduğunu, istese bütün Bizans İmparatorluğu'ndan bir seçme yapıp dünyada doğmuş bütün kadınların en iyi yetişenini, saflık içinde yaşamış, güzel ve el değmemiş olanını, yani dedikleri gibi sert göğüslü bir kadını eş alabilecek durumda bulunduğunu hiç aklından geçirmemişti. Hayır, tam tersine bütün bu sayfalarda yazılanlardan da açıkça belli olduğu gibi, her çeşit korkunç pisliğe iki defa bulanmış, isteğiyle çocuk düşürmekten tekrar tekrar suçlu bir kadını kendine ortak ve yoldaş yapmış, insanlığın ortak zehri olan bu kadına sahip olmuştu.

Justinianus'un nitelikleriyle ilgili daha fazla bir şey söylemeye gerek yok sanıyorum: Yaptığı evlilik onun töre yönünden düşkünlüğünü açıklamaya yeter. Bu evlilik onun izlediği yolun hem anlatıcısı, hem tanığı hem de yorumcusudur. Bir insan davranışlarının kötülüğüne aldırmaz olursa, artık her yerde iğrenç biri gibi gözükmekten çekinmez, aynı zamanda yüzünde her zaman beliren utanmazlıkla silahlanıp, en bayağı eylemlere neşeyle, çekinmeden girişir.

Acıdır ama, devletin rezalete bulaştığını gören Senato üyelerinden hiçbiri çıkıp da bu gibi işleri protesto ede-

cek gücü kendinde bulamadı, tam tersine, hepsi de sanki bir tanrıçaymış gibi Teodora'nın ayaklarına kapandı. Ona "Hanımefendi" demek zorunda bırakıldıkları zaman tek bir papaz çıkıp hoşnutsuzluğunu göstermedi. Daha önce tiyatroda gösterilerini seyredenler, hemen Teodora'nın yerde sürünen köleleri olmayı uygun gördüler. Savaş alanında Teodora'nın yararına ölüme atılmaya çağrılınca tek bir asker çıkıp bu emre karşı koymadı. Yaşayan tek bir insan ona muhalefet edemedi. Çünkü, sanıyorum başlarına geleni kaderin bir cilvesi sayıyordu herkes ve bu nedenle iğrenç gidişi önlemek için kimse parmağını bile kıpırdatmıyordu. Sanki alınyazısı kudretini gösteriyordu. Çünkü, alınyazısı bütün insanların işlerini denetler. Olanlara gerekçe gösterilebilsin ya da her şeyin ardında bir neden bulunduğunu anlasın diye insanlar alınyazısına kayıtsızlık gösterirler. Birdenbire, hiç beklenmeyen bir güç gösterisiyle alınyazısı, az önce güçlükler içinde çırpınan bir insanı yüce bir doruğa çıkarıverir. Kimi tutarsa ona engel tanımaz. O insanın seçtiği hedefe ulaşabilmesi için bütün yollar açılır. Alınyazısı başını almış giderken, insanlığın geri kalanı duraksamadan bir kıyıya çekilir ve yol açar. Ama biz her şeyin nasıl olması gerektiğini ve bunlar üzerine söylenecek şeyleri Tanrı'ya bırakalım en iyisi.

Teodora'ya gelince, onun çekici bir yüzü ve iyi bir vücudu vardı; ama biraz kısa boylu ve solgun yüzlüydü. Yüzünde hafif renk izleri olduğu için tam solgun sayılmazdı. Bakışları her zaman öfkeli ve sertti. Kadının sahnedeki hayatının ayrıntılı bir dökümünü yapsaydım, zamanımın geri kalanını buna harcamak zorunda kalırdım. Ama, niteliklerinin tam görünümünü vermek için seçerek anlattığım birkaç olay yeterlidir

sanıyorum. Böylece bizden sonraki kuşaklar aydınlanacaklardır.

Şimdi de Teodora'yla kocası birlikte ne yaptılar, bunun genel bir tanımını yapalım. Çünkü onlar ortak yaşayışları süresince birbirlerinden farklı bir şey yapmadılar. Uzun bir süre, görüşleri ve çıkarları açısından birbirlerine karşıt olduklarına inanıldı, ama sonradan bunu kasıtlı yaptıkları anlaşıldı. Yurttaşlar birbirine düşsün de kendilerine başkaldırmasın, herkes onlar hakkında başka başka düşünsün diye böyle bir yapay görüntüyü yaydıkları ortaya çıktı. Önce Hıristiyanlar arasında bölücülük yaratmakla işe başladılar, sözüm ona, her biri dinsel konularda birbirine karşıt tarafları tutuyordu; böylece din bütünlüğünü, daha sonra açıkça görülebileceği gibi, parçaladılar. Daha sonra, partizanları birbirleriyle çatışma halinde tuttular. İmparatoriçe bütün ağırlığıyla Mavilerin tarafını tuttu ve karşıt partiye saldırıp onların bütün engelleri hiçe sayarak en açık şiddet eylemlerine başvurmalarını mümkün kıldı. Kocasıyla, sanki açığa vuramadığı bir hoşnutsuzlukla kıvranıyor, ama karısına açıkça karşı koyamıyormuş gibi davranıyordu. Çoğu kez kendi yetkilerini karıştırarak birbirine ters yönlere gidiyorlardı. Sözgelişi bir yandan Justinianus Mavileri suçlayarak cezalandırmaya karar veriyor, öte yandan karısı yapma bir kızgınlık içinde "kocasına boyun eğmek" zorunda kaldığından yakınıyordu. Böyle olmakla birlikte Mavi partizanlar, önce söylediğim gibi, daha örgütlü görünüyordu. Çünkü insanın komşusuna uyguladığı şiddet eylemlerinin bir yerden sonra savunulamayacağını biliyorlardı. Bunlar dışında, davaların yarattığı şiddetli düşmanlıklarda, İmparator'la İmparatoriçe ayrı ayrı taraflardan birini tutuyor, da-

varın haksız tarafça kazanılmasını sağlıyorlar ve böylece her iki tarafın da servetine el koyuyorlardı.

Sonuçta, İmparator'un yakın dostu payesine erişerek içinden geldiği gibi yasalara karşı çıkanlar ve devlete karşı suç işleyenler, keseyi doldurdukları açıkça ortaya çıkınca, Teodora'nın hışmına uğruyor ve onun kara listesine alındıklarını görüyorlardı. Daha kısa süre önce böylelerinin destekçisi olduğunu ilan etmeye hazır görünen Justinianus, bu sefiller için sempatisi azaldıkça, ilgisi de kararsız hale geliyordu. Bu durum ise ortağına bir işaret vermek demek oluyor, Teodora da bu kişileri bir daha bellerini doğrultamayacak derecede yerle bir ediyordu. O sırada Justinianus, olan bitene göz yumuyor, yalnızca onların servetlerini almak için kollarını açıyor ve utanmadan bu servetlere konuyordu. Bütün bu oyunları çevirmek için her an işbirliği yaparken herkesin önünde birbirleriyle kanlı bıçaklıymışlar gibi gözüktüler ve uyruklarını birbirine düşürmeyi, böylece sarsılmaz biçimde yerlerinde kalmayı başardılar.

III

JUSTINIANUS'UN KÖTÜ YÖNETİMİ

Justinianus'un tahta geçer geçmez her şeyi karıştırması için kısa bir süre yetti de arttı bile. Yerleşmiş gelenekler toptan bir yana atılırken, o zamana kadar yasak olan şeyler teker teker yeniden günlük yaşama sokuldu. Sanki o her şeyi yeni biçimlere sokmak koşuluyla bu göreve getirilmiş ve yetkilerle donatılmıştı. Ulusun işlerini uzun zamandır gören birtakım devlet daireleri kaldırıldı; yerine yenileri kuruldu. Ülkenin yasaları ve ordunun düzeni de aynı saldırıya uğradı. Bütün bunlar adalet gerektirdiği için ya da kamu çıkarı zorladığı için değil, ama her şey yeni bir görünüm alır da gelecekte Justinianus'un adı anılır diye yapılıyordu. Nitekim değiştiremeyeceği bir şeyle karşılaştı mı o zaman hiç olmazsa kendi adını veriyordu.

Mülkiyet hakkına zorbalıkla saldırı ve uyruklarını yok etme konularındaysa kimse onunla yarışamazdı. Sayısız zenginin malını yağma ettiği halde, sürekli olarak yenilerini arardı. Soygunlardan biriktirdiklerini ise yabancı kabilelerden şuna buna ya da delice yapı projelerine harcardı. Görünür hiçbir nedeni yokken binlerce ve binlerce kişiyi ortadan kaldırdığı zaman, he-

men daha çok sayıda insana aynı şeyi yapabilmek için yeni düzenler kurardı.

O sıralarda Bizanslılar bütün başka uluslarla barış içinde yaşıyorlardı. Kan dökücülüğünü nasıl doyuracağını bilemeyen Justinianus, yabancı ulusları bile birbirine düşürdü. Ortada fol yok yumurta yokken, Hunların başbuğlarına adam göndererek, anlamsız bir cömertlikle dostluk örneği olarak kucağına servetler döktü. Justinus zamanında bile böyle yaptığı söylenmiştir. Onlar ise, gökyüzünden düşen bu servetlere konunca, kardeş başbuğların yönetiminde, adamlarıyla İmparatorluk arazisine beklenmedik baskınlar yapmaya başladılar. Böylece, ortada hiçbir neden yokken kendilerine para ödeyen kimse karşısında barışın gerçek fiyatını saptama durumuna geldiler. Başbuğlar bir anda Bizans İmparatorluğu'nu işgale başladı; aynı zamanda İmparator'dan da haraçlarını alıyorlardı. Bu örnek, hemen başkaları tarafından da izlendi, onlar da zavallı Bizanslıları soyma işine katıldılar. Yağmada elde ettiklerinden başka, saldırıları karşılığında İmparator'un eli açıklığından da yararlanıyorlardı. Sonuçta, yıllarca hepsi ellerinin ulaştığı yerleri yağma edip soydular. Yerli ırkların pek çok başbuğları olduğu için, Justinianus'un özür kabul etmez cömertliğinin sonucu olarak savaş, bir topluluktan öbür topluluğa sırayla geçiyor, bir türlü bitmek bilmiyor, aydan aya, yıldan yıla dolanıp duruyordu. Sonuç olarak, bu dönemde Bizans toprağında yağma edilmedik bir tek dağ, arazi parçası, mağara kalmadı. Bazı yerler beş defa ya da daha çok saldırıya uğradı. Bütün bu felaketleri, Medlerin, Arapların, Slavların, Antaların ve diğer yabancı ulusların ellerinde acı çekenleri, öteki kitaplarımda anlatmışımdır, ama bu kitabı-

mın önsözünde de belirttiğim gibi, burada olaylardaki asıl sorumluluğun nerde olduğunu açıklamak önemli olacaktır.

Justinianus barışı güven altına almak için Hüsrev'e altınla yüklü bir servet verdi, sonra da bağışlanmaz bir biçimde, karşıt düşüncelere aldırmadan, Alamundarus başkanlığındaki Hunlarm dostluğunu kazanmak kararıyla, barışın bozulmasından sorumlu oldu. Oysa Hunlar, başka yerde de açıkça belirttiğim gibi İranlılarla müttefikti. Justinianus, her olanaktan yararlanarak toprak kanla dolsun, eline daha çok servet geçsin diye kıvılcımları körükler, Bizanslıları felakete sürükleyen savaşlar ve parti kavgalarını kışkırtırken, uyrukları için korkunç bir kıyım daha düzenlendi. Bu da şöyle oldu:

Bizans İmparatorluğu'nun her yerinde din yolundan sapan mezhepler vardı. Montanizm,[1] Sabattarianizm[2] ve daha başka mezhepler insanları dinsel inançları bakımından sürekli olarak yanlış yollara sürüklüyordu. Bütün bu inanç sahiplerine, uyulmadığı takdirde ağır cezaların tehdidi altında inançlarından vazgeçmeleri, yoksa çocuklarına ve akrabalarına mallarını bırakmayacakları bildirildi. Bu çeşit mezheplerin kilise dedikleri yerler, özellikle Arius inancına bağlı olanlarınki, işitilmedik zenginliklerle doluydu. Bizans İmparatorluğu içinde ne Senato ne de başka bir örgüt, kiliselerin zenginliğiyle boy ölçüşemezdi. Kiliseler, anlatılmayacak kadar çok, hesapsız altın ve gümüş hazineleri, değerli taşlarla kaplı süslemeleri, çok sayıda evleri ve köyleri, dünyanın her yerinde arazileriyle dünyada bilinen her çeşit zenginliklere sahipti. Çünkü şimdiye kadar gelen İmparatorlar bunların işlerine karışmamıştı. Ortodoks inançlı birçok insan bi-

le, ne de olsa her zamanki işimizi yapıyoruz gerekçesiyle, inançtan sapmış mezheplerin kiliselerinde çalışıyor ve ekmeklerini çıkarıyordu. Justinianus bu gibi kiliselerin mallarına el koyunca, birdenbire sahip oldukları her şeyi ellerinden almış oldu. Ve birçok insan, o zamana kadar dayandıkları kaynaktan yoksun kaldı.

İmparatorluğun her tarafına, karşılaştıkları herkesi eski inançlarından dönmeye zorlamak için bir memurlar ordusu gönderildi. Taşrada yaşayan halkın gözünde, böyle bir telkinde bulunmak kutsal konulara saygısızlık, bir çeşit küfürdü. Bu yüzden pek çok kimse böyle bir şeyi isteyenlere karşı durdu. Dolayısıyla, çoğu askerlerin elinde can verdi. Kimi en iyi tanrısal yol olduğunu düşünerek kendi canına kıydı. Büyük bir çoğunluğuysa memleketlerini bırakarak gurbete gitti. Ama Frigya'da yerleşmiş olan Montanus'a bağlı kişiler, kiliselerine kapanıp ateşe verdiler ve hiçbir neden yokken kendileri de canlarından oldular. Sonunda, Bizans İmparatorluğu büyük bir kıyıma ve sürgüne sahne oldu.

Samaritanlar[3] üzerine de buna benzer bir yasa yürürlüğe konulunca, Filistin'de kıyamet koptu. Benim doğduğum Kayseriye kentinde ve öteki kentlerde yaşayanların çoğu, anlamsız bir dogma nedeniyle acı çekmeyi yersiz bularak, eski adlarını bıraktılar ve Hıristiyan oldular. Hıristiyan geçinerek yeni yasanın tehlikesinden kendilerini kurtarmayı becerdiler. Aralarında aklı başında ve tedbirli olanlar yeni inançlarına bağlı kaldılar ama, çoğunluğu kendi istekleri dışında geleneksel inançlarını bırakmaktan küçük düştüklerini görerek Manişeizm'e[4] ya da çoktanrılı dinlere saptılar. Ama köylüler bir toplantıda tek vücut ola-

rak İmparator'a karşı silaha sarılmaya karar verdiler ve kendi aralarında Savarus'un oğlu Julianus adında bir haydutu başlarına İmparator seçtiler. Askerlere karşı savaşa giriştiler, bir sürede dayandılarsa da, sonunda yenildiler. Başta önderleri olmak üzere parça parça edildiler. Çatışmada yüz bin insanın can verdiği ve dünyanın en verimli toprağının, sürecek adam bulunamadığı için boş kaldığı söylendi. Savaş sonunda, arazi sahipleri –ki bunların hepsi Hıristiyandı– kötü bir sonuçla karşılaştılar. Arazilerinden bir gelir elde edemedikleri halde, öldürücü vergiler ödemek zorunda kaldılar.

İmparator Justinianus, ardından Greklere[5] işkence yaparak ve mallarını ellerinden alarak baskıya girişti. Çoğu tehlikeyi geçiştirmek için görünüşte Hıristiyan oldu ama, çok geçmeden eski inançlarına dönerek, kutsal olmayan şölenlerini yaparken, kurban keserken yakalandı. Hıristiyanlara neler yaptığını ise daha sonraki bir kitapta yazacağım.[6]

Daha sonra oğlanlara tecavüzü yasaklayan bir yasa çıkardı, yasa yürürlüğe girdikten sonra yalnız böyle davranışlarda bulunanları değil, geçmişte bu sapık hastalığa kendilerini kaptırmış olanları da cezalandırıyordu. Sapıkların cezalandırılmalarıysa görülmemiş bir biçimde yürütüldü. Ceza, ortada davacı yokken bile uygulanıyordu. Bir adamın, bir oğlanın ya da efendisine karşı istemeden tanıklığa zorlanan bir esirin sözü bile yeterli kanıt sayılıyordu. Böyle hüküm giyen kimseler iğdiş ediliyor ve halkın gazabına terk ediliyordu. Bununla birlikte, başlangıçta bu ceza herkese değil de, Yeşiller partisinden olanlara, zenginlere ve yöneticilere, şu ya da bu biçimde İmparator'a karşı gelenlere uygulandı.

Ayrıca İmparator ve İmparatoriçe, müneccimlere düşmanlık besliyorlardı. Bu yüzden hırsızlıkla uğraşan yetkili memurlar, müneccimlere karşı da kötü uygulamalara girişti, çoğunu kırbaçlatarak develere oturttu, kent içinde bağırıp çağıran halka teşhir etti. Oysa çoğu yaşlı ve saygıdeğer kişilerdi. Böyle bir ülkede asıl yetkilerin yıldızlarda olmasını istemekten başka suçları yoktu. Sonuç olarak çok sayıda kimse, yabancı ülkelere ya da İmparatorluğun uzak bölgelerine kaçmaya başladı. Her bölgede ve her kentte kitle halinde yeni yüzler görünüyordu. Yakalanmamak için herkes memleketini bırakıyor, kendi ülkesi düşman eline düşmüş gibi başka bir ülkeye gidiyordu.

Bizans'ta ve başka kentlerde (Senato üyelerinden sonra gelen) hali vakti yerinde herkes, Justinianus ve Teodora tarafından, anlatıldığı gibi soyuldu ve servetler onların ellerinde kaldı. Senatörlerin mallarını nasıl yağma ettiklerini şimdi anlatacağım.

Bizans'ta, Zeno adında birisi yaşıyordu. Vaktiyle Batı'da imparatorluk yapmış olan Antemius'un oğluydu. Kendi amaçlarına ulaşmak için İmparator'la İmparatoriçe, Zeno'yu Mısır'a vali atadılar. Zeno, en değerli eşyalarını bir gemiye yükledi ve denize açılmaya hazırlandı. Zeno'nun tartılamayacak kadar çok gümüş eşyası, zümrüt, inci ve başka değerli taşlarla süslü küplerce altını vardı. Majesteleri, güvendiği kişileri harekete geçirerek, gemideki değerli yükü çaldırdı ve gemiyi yaktırdı. Sonradan Zeno'ya geminin birdenbire alev aldığını ve bütün yükün kaybolduğunu bildirdi. Olanlara bakın ki, aradan çok geçmeden Zeno ölüverdi. Yasal varisleri olarak ortaya hemen İmparator'la İmparatoriçe çıktılar ve adamın bütün servetini ele geçirdiler. Bu konuda bir de vasiyetname ortaya çıkardı-

lar ama bunun Zeno'ya ait olmadığı açıkça dedikodu konusu yapıldı.

Aynı yöntemlerle, hem seviyece hem de başka yönlerden Senato'nun en önde gelen üyelerinden Tatianus'un, Demostenes'in ve Hilara'nın varisleri oldular. Başka birtakım kimselerin servetleriyse, sahte vasiyetnamelerle değil, sahte mektuplarla ele geçirildi. Düzmece mektuplarla, Lübnan'da yaşayan Dionisios'un, Basilius'un oğlu Yohannis'in varisleri haline geldiler. Yohannis, Edessa'nın[7] en önde gelen kişisiydi; ama Belisarius onu ister istemez rehin olarak İranlılara vermişti. Daha önceki bir kitabımda buna değinmiştim. İran Kralı Hüsrev, Belisarius'un bu adamı rehin verirken yaptığı anlaşmayı Bizanslıların çiğnediğini öne sürerek Yohannis'i serbest bırakmayı reddetti. Bir savaş tutsağı gibi satmaya hazır olduğunu bildirdi. Yohannis'in hayatta olan büyükannesi, bin kiloya varan ağırlıktaki bir gümüşü fidye olarak hazırladı. Karşılığında torununa kavuşacağını umuyordu. Gümüşler Daras kentine geldiğinde İmparator'un bundan haberi oldu ve alışverişin tamamlanmasını durdurdu. Bizans servetinin yabancı bir devlete verilemeyeceğini söyledi. Kısa bir süre sonra Yohannis ölmeden önce ona yazmış, bütün servetinin ve emlakının İmparator'a verilmesini dostça bildirmişti.

İmparator'la İmparatoriçe'nin varisleri oldukları öbür kişilerin tam bir listesini vermek benim için çok güç.

Nika Ayaklanması[8] oluncaya kadar, hali vakti yerinde olan kimselerin servetlerini tek tek ele geçirmek, İmparator'la İmparatoriçe'yi tatmin ediyordu ama, ayaklanmadan sonra bir hamlede, hemen hemen bütün senatörlerin mallarını soyuverdiler. Bütün servet-

lere ve en çekici arazilere, canlarının istediği gibi el koydular; yine ezici vergi yükü altında bulunan arazileri bir yana ayırıp bunları sahte bir cömertlikle eski sahiplerine sattılar. Sonunda bu tür arazi sahipleri, vergi tahsildarları tarafından sıkıştırıldı, borçlarının sonu gelmez faizleriyle yoksulluğa düştü, ölümden farksız yoksul bir hayat sürdüler.

Olan biten karşısında, çağdaşlarım gibi ben de İmparator'la İmparatoriçe'nin gerçekten insan olduğunu bir defa olsun düşünemedim. Onlar ozanların dediği gibi "fani insanların baş belaları"ydılar. Kana susamış bir çift şeytandılar. En çabuk yoldan bütün ulusları ve onların eserlerini yok etmeyi düşündükleri için insan biçimine girmişlerdi. Böylece yarı insan ve yarı şeytan oldular ve bütün yeryüzünü temelinden sarstılar. Bu görüşün kanıtı, pek çok şeyde, özellikle davranışlarındaki kudrette bulunabilir. Çünkü insanların davranışları şeytanlarınkinden çok farklıdır. Zamanın uzun akışı içinde, kader ya da doğa gereği, kuşkusuz pek çok kişi, insanlar üzerinde müthiş bir korku yaratmışlar, yardım görmeyen çabalarıyla kentler, ülkeler, ne varsa harap etmişlerdir ama, bütün insanlığa çöküntü getirmek ve bütün dünyaya felaket yağdırmak, bu ikisinden başkasına nasip olmamıştır. Gerçekten onlar, insanlığın yok olması için işbirliği yapan kaderin cilvelerinden yararlandılar. Kısaca açıklayacağım gibi, yataklarından çıkan ırmaklar, veba salgınları, depremler bu çağda yaygın yıkım getirdi. Öyleyse felaketleri böyle üst üste yağdıran insani bir güç değil, başka türlü bir güçtü.

Anasının, bazı yakın arkadaşlarına Justinianus'un aslında Sabbatius'un oğlu olmadığını, babasının in-

sanı bile olmadığını söylediği yaygındır. Gebe kalacağı sırada onu bir şeytan ziyarete gelmiş, gözle görünmüyormuş ama, kadınla temasta tam bir erkek gibiymiş. Sonra da hayal gibi ortadan kaybolmuş.

İmparator'la birlikte geceleri geç vakte kadar kalarak konuşan yüce nitelikli kişiler, İmparator'un yerinde kimi zaman acayip şeytansı bir biçim görmüşlerdir. İçlerinden birinin anlattığına göre İmparator, uzun süre oturma alışkanlığı olmadığından, çoğu kez tahtından kalkıp odanın içinde dolaşmaya başlarmış. Justinianus'un başı bu arada kaybolur, gövdesi uzun dolaşmalara devam edermiş. Bunu gören, önce ne yapacağını bilemez, acaba gözüm mü bozuldu diye düşünürmüş. Ama baş daha sonra yerine döner, bunu gören de, boşalan yerin beklenenin aksine yavaş yavaş dolduğuna tanıklık edermiş. Başka biriyse, İmparator'un yanında otururken, yüzünün birdenbire biçimsiz bir et parçası haline girdiğini görmüş; gözler ve gözkapakları ortadan kalkmış ve biçimsiz bir yığın olmuş. Aynı adam, sonra yavaş yavaş yüzün eski biçimini aldığını görmüş. Anlattığım şeylere tanık olmadım ama, gördüklerinde ısrar eden kimselerden işittim.

Yine anlatıldığına göre, Tanrı'nın lütfunu esirgemediği bir keşiş, yaşadığı çölde dayanılmaz bir zulüm ve adaletsizliğe uğrayan yakın komşuları adına konuşmak üzere ikna edilerek Bizans kentine yola koyulmuş. Varır varmaz İmparator'un huzuruna kabul edilmiş; ama görüşme odasının eşiğinden adımını içeri atmışken, hemen geri çekilmiş. Onu getiren hadımağası ve orada bulunanlar içeri girmesi için cesaret vermeye çalışmışlarsa da, o hiç karşılık vermemiş ve sanki birden delirmiş gibi kaçmaya başlamış, kaldığı eve dönmüş. Birlikte bulunanlar garip davranışının nedenini

keşişe sorunca sonradan öğreniyoruz ki, sarayda tahta oturmuş Şeytanlar Kralı'nı gördüğünü, onunla görüşmeye ve ondan bir şey istemeye niyetli olmadığını bildirmiş.

Aslında, bu İmparator alçak bir şeytandan başka ne olabilir? Ne doğru dürüst uyur, ne doğru dürüst yemek yer, içki içer. Önüne konulan şahane yemeklerden birer lokma alır yalnızca. Gecenin olmadık saatlerinde sarayda dolaşan ve Afrodit zevklerine karşı iblisçe bir tutkusu olan bu adam, şeytan değil de nedir?

Ayrıca, Teodora'nın sevgililerinden öğreniyoruz ki, daha sahnede oyuncuyken, geceyi birlikte geçirdikleri odaya bir çeşit şeytan gelir ve onları dışarı sürüklermiş. Bir zamanlar, Makedonya adında Maviler partisine bağlı bir oyuncu kız Antakya'da yaşıyormuş ve çok etkili bir insanmış. Daha Justinus hükümdarken Justinianus'a mektuplar yazarak Doğu bölgesinde istediği kişiyi gözden düşürebiliyor ve servetine hazineye el konulmasını sağlıyormuş. Söylentilere göre bu kadın, Teodora Mısır ve Libya'dan dönerken onu karşılamış. Teodora çok sıkıntıda olduğunu, gezisinde çok para yitirdiğini söylemiş, Hekebolus'tan gördüğü hakaretlerden yakınmış, Makedonya da, Teodora'nın üzüntüsünü gidermek için elinden geleni yapmış ve kaderin bir gün dönebileceğini, ona servetler yağdırabileceğini söylemiş. Bize söylediğine göre, Teodora birkaç gün sonra Makedonya'ya gelip, bir gün önce bir düş gördüğünü, kendisine para bakımından sıkılmamasını, Bizans'a gidince Şeytanlar Kralı'yla yatacağının ve onunla her bakımdan evli bir kadın olarak yaşayacağının belirtildiğini anlatmış, sonra da istediği kadar parayı elde edeceğini bildirmiş.

Bazı kimselerin gözünde beliren gerçekler bunlardır işte.

Justinianus'un nitelikleri, kabataslak çizdiğim gibidir. Ama onunla ilişkisi olanlara kendini, yanına kolayca yanaşılabilir ve nazik biri gibi gösterirdi. Her isteyen İmparator'un huzuruna çıkabilirdi. Kuralları bozarak yoluna çıkanlara bile kızmazdı. Bununla birlikte yok etmeyi düşündüğü kimselerle karşılaşınca yüzü kızarmazdı. Kendine saldırıda bulunanlara karşı kızgınlık belirtisi ya da sinirlilik göstermez, duygularını saklar ve sonra yumuşak bir sesle, yüzünde dostça bir ifadeyle, gözkapaklarını kaldırmadan binlerce masum kişinin ölüme gönderilmesi, kentlerin yerle bir edilmesi, bütün servetlerine hazinece el konulması yolunda emirler verirdi. Halini tavrını görenler, onun bir kuzu olduğunu sanabilirlerdi ama, biri kalkıp da onu yatıştırmaya ya da gazabını çekenleri bağışlatmaya çalışacak olsa o zaman "dişlerini gıcırdatarak ve bir hayvan gibi kudurarak"[9] patlayacak gibi öfkelenirdi. Bu yüzden yakınları herhangi biri için af çıkarmak konusunda pek umut beslemezlerdi.

İsa'ya bağlı ve inançlı görünürdü ama, bu bile uyrukları için felaket demekti. Çünkü papazların komşularına karşı ceza görmeden şiddet kullanmalarına izin vermişti. Onlar da komşularının arazilerini yağma edince, keyiflerine bakmalarını söyler, böylece Tanrı'ya hizmet ettiğini düşünürdü. Böyle arazi anlaşmazlıklarında bir taraf sözde dinsel amaçlarla kendine ait olmayan bir toprağı elé geçirmişse davayı kazanıyordu. Çünkü ona göre adalet, papazların karşıtlarından daha üstün olmaları demekti. Kendi de ölü ya da diri kimselerin servetlerini ele geçirip, kiliselerden birine bağışlayınca, davranışını dindarlık olarak kut-

luyordu ama, emlakın bir daha eski sahiplerine dönmemesi için gerekli önlemleri de alıyordu.

Daha ileri gitti ve amacına erişmek için sayısız cinayetler düzenledi. En çok istediği şey, herkesi bir çeşit Hıristiyan inancına zorlamak olduğu için, bu inançla uyuşmayanları sebepsiz yere yok etti. Bir yandan da dini bütün geçindi. Çünkü ölenler onun inancını paylaşmadıkları için, buna cinayet gözüyle bakmıyordu. Böylece kendini tam anlamıyla hemcinslerini boğazlama işine kaptırdı ve karısıyla birlikte isteklerini gerçekleştirmek için yeni suçlamalar uydurmaya girişti. Niteliklerinde birtakım ayrılıklar görülse de, amaçlarında ikisini birbirinden ayırmak güçtü. İkisi de kötü ruhluydular. Ama uyruklarını yok etmede birbirlerine karşıt yollar izlediler. Çünkü İmparator, yargılarında fırıldak gibi dönekti. Yanındakiler onu istedikleri yöne çevirebilirlerdi –yeter ki bu yön, cömertlik, iyilik ve başkalarına yardım gibi konularla ilgili olmasın– ve kendini övgülerin esintisine bırakırdı hep. Pohpohçu saray mensupları onu kolayca uçtuğuna ya da "havada dolaştığına"[10] inandırabilirlerdi.

Bir gün mahkemede, İmparator'un yanında oturan Tribonianus" dindarlığı nedeniyle çok geçmeden Majestelerinin gökyüzüne götürüleceğinden ve bir daha insanların onu göremeyeceğinden oldukça dehşete düştüğünü söyledi. İmparator ise böylesine övgüleri (ya da ince alayları) daha önceden edindiği kanılara göre yorumlardı. Bir bakardınız birini erdemleri nedeniyle överken, az sonra onu serseri diye kötülerdi. Uyruklarından birine hakaretler yağdırmışsa, az sonra döner, bu defa onu övgülere boğardı ya da öyle görünürdü. En küçük neden olmadan havaya göre deği-

şirdi. Çünkü düşünceleri, sözlerine ya da vermek istediği görüntüye hep ters düşerdi.

Dostluk ve düşmanlık konusundaki tutumunu, çoğunlukla kendi davranışlarını tanık tutarak gösterdim. Düşman olarak kararlı bir insandı, sapkınlık yapmazdı ama, dostlarına karşı kaypaktı. Himayesinde olan pek çok kimseye böyle felaket getirdi. Ancak birisinden bir defa nefret etti mi, artık hiç dostluk göstermezdi. En iyi bildiklerine ve güven gösterdiklerine sonradan sırtını döndü ve onları karısına ya da başkasına sunarak ölüme gönderdi. Oysa, onların kendine bağlılıkları nedeniyle ve yalnızca bu nedenle ölüme gönderildiklerini biliyordu. Çünkü herkesin görebildiği gibi, gaddarlık ve para düşkünlüğü dışında güven olmazdı ona. Para düşkünlüğünden onu kurtarmaya kimsenin gücü yetmezdi. Birtakım olaylarda karısının öğütlerini dinlemeyince, ne kadar bağırıp çağırsa da, Teodora bu işten büyük çıkar sağlayacaklarını öne sürerek kocasını burnundan tutup istediğini yaptırırdı. Ufukta kötü yoldan elde edilebilecek bir çıkar sezdi mi, yeni yasalar yürürlüğe koymaya ya da yürürlükte olanları kaldırmaya hemen hazırdı. Ve yargı ile kararları, kendi yürürlüğe koyduğu yasalara göre değil, büyük ve görkemli bir servetin kokusuna kapılmış gibi verirdi. Birbiri ardından küçük soygunlarla uyruklarının mallarına el koymak, ona hiç de saygınlığını yitirmek gibi gelmiyordu, yani şöyle ya da böyle göz koyduğu bir serveti ele geçiremezse ya asılsız suçlamalar öne sürüyor ya da bir vasiyetnameyle işini bitiriyordu.

Bizanslıları yönettiği sürece, Tanrı konusunda ne sağlam bir inanç ya da görüş devam etti, ne de bir yasa yerinde kaldı. Onu zamanında ne bir iş anlaşması-

na güven vardı, ne de bir sözleşmenin anlamı kalmıştı! Yakın dostlarını bir göreve gönderdiğinde, onlar önlerine çıkanı yok edip soymaya başlayınca, Majesteleri hemen onların gerçekten seçkin kişiler olarak tanınması gerektiğini, buna hak kazandıklarını öne sürer, emirlerini son harfine kadar yerine getirdiklerini söylerdi. Ama gönderdiği kişiler, karşılarına çıkanlara yumuşak davranıp konuyu yargı organına haber verirse, hemen onları kötüler, düşmanca davranmaya başlar, eski kafada olduklarını öne sürerek defterden siler ve bir daha da göreve çağırmazdı onları. Sonuç olarak birtakım kimseler, nitelikleri tamamıyla başkayken, kötü ruhlu olduklarını Justinianus'u inandırmak için yorucu çabalara giriştiler. Birtakım kimselere tekrar tekrar söz verir, verdiği sözü yeminle ya da yazıyla belgeler, sonra da bunları hemen unuturdu. Böyle davranışların kendisine karşı hayranlık uyandırdığını sanıyordu. Justinianus daha önce de belirttiğim gibi hem uyruklarına, hem de düşmanlarının çoğuna hep böyle davranırdı.

Bir kural olarak uykuya çok az gerek duyardı. Yiyecek ve içecek konusunda iştahı acayip biçimde azdı. Sofradan kalkarken parmak uçlarıyla bir lokma alır, tadına bakardı, o kadar. Böyle şeyler ona yersiz gelirdi; sanki yemek yerse doğa kendisini hizaya getirir sanıyordu. Zaman zaman iki gün iki gece oruç tutardı, özellikle Paskalya'dan önceki günler böyle bir düzeni gerektirirdi. İşte böyle, dediğim gibi, çoğu kere iki gün aç durur, yalnızca çok az su ve bir iki yaban bitkisiyle yaşar, bir saat kadar uyuduktan sonra gecenin geri kalan bölümünü sarayın içinde durmadan dolaşarak geçirirdi. Aslında uyanık olduğu zamanı iyi amaçlar ve çalışmak için harcamaya eğilimli ol-

saydı, ulus kalkınır ve zenginliğe kavuşurdu. Tam tersine, bütün doğal gücünü Bizanslıları yok etmekte kullandı ve bütün siyasal yapıyı yerle bir etmekte de başarılı oldu. Çok az uyuması, oruç tutması ve zorlu çabaları tek bir amaca yönelmişti; o da, her gün durmadan, uyrukları için, keyifle daha büyük felaketler düzenlemekti. Daha önce de görüldüğü gibi kutsal olmayan işleri icat etmek ve ustaca uygulamakta görülmemiş bir yeteneği vardı. Böylece sonuçları, huyları arasındaki iyi nitelikler de uyruklarını yok etmekte birer araç oldular.

Milletin bütün işleri altüst oldu ve yerleşmiş geleneklerden hiçbiri kalmadı. Bunlardan birkaç örnek vereceğim. Anlattıklarım sonsuza kadar uzar gider diye geri kalanını bir yana bırakacağım. Bir defa bir İmparator olarak, İmparatorluk onurunu yüceltici bir yeteneğe sahip değildi, sahip olduğu izlenimini de vermeye çalışmazdı. Konuşma tarzında, giyiminde ve düşünce biçiminde bütünüyle görgüsüz ve kabaydı. Ne zaman imzasıyla bir kararname çıkarsa bunu duyurulmak üzere her zamanki yollardan *Quaestor*'luğa göndermez, telaffuzunun yoksulluğunu düşünmeden, kendi yüksek sesle okur ve kalabalık bir bekleyiciler kitlesi tarafından alkışlanarak, desteklenirdi. Böylece, kararnameden zararlı çıkanlar da yakınmak fırsatı bulamazlardı.

Secretis[11] denilen memurlar İmparator'un gizli belgelerini yazmaktan yoksun bırakıldılar. Oysa bu görev için atanmışlardı. Hemen her şeyi kendi yazardı. Ne zaman *arbitrator* denilen kent yargıçlarını atamak gerekse, hemen oturur yargılarında hangi yolu izlemeleri gerektiğini yazardı. Bizans İmparatorluğu içinde kimsenin kendi bağımsız yargısıyla herhangi bir

anlaşmazlığı çözümlemesine izin vermezdi. Ama kendisi inatla ve delice bir gururla hareket eder, kararlar verir, nasıl hüküm verilmesi gerektiğini söyler, davalarda bir tarafın öne sürdüğü kanıtları kulaktan dolma, hemen kabul eder, verilen kararları bir araştırma yapmadan iptal ederdi. Yasa ya da hukuk dinlemezdi. Yalnızca para düşkünlüğünün sesini dinlerdi. Doymak bilmez açgözlülüğü bütün utanç duygusunu alıp götürdüğü için yüzü kızarmadan rüşvet alırdı.

Çoğunlukla, Senato'yla İmparator arasında çözümlenmiş sorunlar, sonunda verilen karardan başka biçim alırdı. Senato aslında süs olarak yaşıyordu, karar almaya ya da başka bir şey yapmaya yetkisi yoktu; eski yasalar yerine gelsin diye hatır için toplanıyordu. Oysa üyelerin ağızlarını açmasına bile izin verilmezdi. İmparator'la İmparatoriçe, elindeki sorunlar üzerinde çoğunlukla birbirine karşıt yanları tutarak gösteri yapar, ama zafer daima daha önce anlaştıkları gibi olurdu. Bir adam yasadışına çıkmışsa ve zaferin kendinin olmayacağını anlarsa, yürürlükteki yasalara aykırı bir yasa elde etmek için İmparator'a daha çok altın verir, bu da işin yoluna girmesi için yeterli sayılırdı. Hemen ardından başka bir kimse, şimdi ortadan kalkmış olan eski yasaya dayanmak isterse, Majesteleri hemen o eski yasayı yeniden yürürlüğe koymaya hazırdı. Yürürlükte sürekli olarak kalan bir tek yasa yoktu. Adalet terazisinin kolları rastlantıya bağlı olarak ve hangi kefeye daha çok altın konulmuşsa, o yöne doğru eğiliyordu. Bir zamanlar sarayda olan Adliye, şimdi pazar yerindeydi ve oradaki mezat odalarında, adalet kadar yasalar da en çok pey sürene gösterişle satılıyordu.

Referendarii[13] adlı memurlar, artık saraya başvu-

ranların dilekçelerini İmparator'a göndermek ve onun dilekçeler üzerine kararını sulh yargıçlarına bildirmekle yetinmiyorlardı. Böyle yapacakları yerde, her yandan "sahte mantık"[14] topluyorlar ve çeşitli "uydurma ve safsatalar"[15] ile bu çeşit göz boyayıcı oyunlara kanan Justinianus'u durmadan aldatıyorlardı. Dışarı çıktılar mı, davacıların akıl danıştıkları kimselerle görüşmelerine engel oluyor, bu savunmasız kişilerden, ceza görecekleri kaygısı olmadan istedikleri kadar para sızdırıyorlardı. Saray muhafızları, saray kapısında yargıçların yanında yer alır ve zor kullanarak istedikleri hükümlerin çıkmasını güven altına alırlardı. Muhafızlardan çoğu nöbet yerini bırakır, daha önce gezmeleri ve girmeleri engellenen yerlere istedikleri gibi girip çıkarlardı. Her şey tam bir düzensizlik içindeydi. Her şey asıl adıyla anılmaz olmuştu. Devlet sanki çocuk oyuncağıydı. Bölüm başında belirttiğim gibi birçok olayı bir yana bırakmalıyım; ama İmparator'u yargıç koltuğunda oturduğu sırada rüşvet almaya ikna eden ilk kişinin kim olduğunu açıklamadan edemeyeceğim.

Kendini deli gibi para tutkusuna kaptırmış Kilikyalı Leon adında biri vardı. Leon, bilgisizlerin kafalarına kendi isteklerini sokmak konusunda görülmemiş bir yeteneği olan bir övgücüler şahıydı, telkin gücüne sahipti. Bu gücün yardımıyla İmparator'un kara cahilliğini yurttaşların mahvı yoluna çevirdi. Bu adam İmparator'u, yargı hükümlerini para karşılığı satmaya inandıran ilk kimse oldu. Majeste, anlatılan biçimde para kazanmayı bir defa kafasına koyunca, bir daha bu yoldan dönmedi ve rezalet sürdü gitti. Gittikçe daha büyüdü. Kim masum bir vatandaş aleyhine asılsız bir dava açmak istese, hemen Leon'a gider, dava

konusu mallardan bir bölümünü İmparator'a ve Leon'a vereceğini söylerdi. Anlaşmaya varılmca, daha saraydan ayrılmadan, hukuka aykırı da olsa davasını kazanmış demekti. Böylece Leon görülmemiş bir servet sahibi oldu ve Bizans İmparatorluğu'nu herkesten çok rezil etti.

Sözleşme imzalayanları, Leon'un ve İmparator'un kucağına paralar boşaltmaktan başka ne bir yasa, ne yazılı garanti, ne cezalar, ne de başka bir şey güvence altına alırdı. Bu bile tam güven sayılmazdı, çünkü Leon hizmetlerini öbür yana da satmaya her zaman hazırdı. Her zaman iki yanı da soyduğu için, ona güvenenlere karşı yüce bir kayıtsızlıkla davranır ve onların çıkarlarına karşı gelmenin onursuzluk olacağı aklının köşesinden geçmezdi. Ona göre, çıkar olduğu sürece, çift yanlı oynamak bir onursuzluk sayılmazdı.

IV

TEODORA'NIN İŞLERİ

Justinianus'un portresini böylece tamamladıktan sonra, şimdi de Teodora'ya dönelim. Teodora'nın aklı fikri inatla ve sürekli olarak insanlara kötülük etmeye saplanmıştı. Kimse herhangi bir konuda onu ikna edemez ya da bir şey yapmaya zorlayamazdı. Emrindeki bütün güçleri kullanarak, amaçlarını inatçı bir istekle yerine getirirdi. Hiç kimse, Teodora'nın canını sıkan biri için ondan aman dilemeyi göze alamazdı. Aradan zaman geçmiş olsa da, ceza aşırı olsa da, ne bir rica, ne de ölüm korkusu[1] –ki herkes bir gün başına geleceği korkusuyla yaşar– onun öfkesini gidermeye yeterdi. Özetlemek gerekirse, Teodora'nın öfkesini kabartan biriyle, öbür dünyaya göçse bile barıştığı görülmemişti. Ölenin geride bıraktığı kimseler, mirasçılar, babalarına ait mallarla birlikte İmparatoriçe'nin kinini de miras edinirlerdi ve bu kini üçüncü kuşağa kadar taşırlardı. Başkalarını yok etmek için her zaman kızmaya hazırdı ve dünyada hiçbir güç onu yumuşatamazdı.

Teodora, vücudunun gereksinimlerine gereksiz biçimde, çok dikkat harcardı, yine de tam tatmin olmazdı. Banyosunu yapmakta sabırsızlık gösterir ama

banyodan çıkmakta isteksiz davranırdı. Günlük temizliğini bitirince kahvaltıya iner, hafif bir kahvaltı yaptıktan sonra dinlenmeye çekilirdi. Ama öğle ve akşam yemeklerinde her çeşit yemeğin ve içkinin tadına bakmaya düşkündü. Gündüzden akşama, akşamdan sabaha dek saatlerce uyurdu. Günün büyük bir bölümünü kendine düşkünlüğün her çeşidini denemekle geçirdiği halde, bütün Bizans İmparatorluğu'nu yönetmeye yeterli sayardı kendini! İmparator, Teodora'nın onayını almadan bir kimseye bir iş havale etmişse, adamcağızın işleri öyle ters gitmeye başlardı ki, sonunda en yüz kızartıcı biçimde işinden olur ve utanç verici bir biçimde ölürdü.

Justinianus, yalnızca sakin huyu nedeniyle değil, daha önce belirtildiği gibi, kural olarak çok az uykuya ihtiyacı olduğundan ve kendine kolayca yaklaşılabildiğinden, her şeyle uğraşabilirdi. Tanınmamış ya da hiç bilinmeyen kişiler de olsa, herkesin hükümdarın huzuruna kolayca çıkmak, serbestçe onunla konuşmak ve özel olarak halvet olmak bakımından hemen hemen tam bir özgürlüğü vardı. Oysa, İmparatoriçe'nin huzuruna çıkmak için yüksek yöneticilerin bile epey zaman ve çaba harcamaları gerekirdi. Her seferinde, hepsi de onun keyfinin gelmesini beklerdi. Yüksek yöneticiler çağrıldıklarında bulunmazlarsa başlarına bir iş gelirdi. Bekleme odasına doluşur, esirler gibi bekleşirlerdi. Saatlerce, parmak uçlarına basıp, kafalarını uzatarak, içeriden görünen hadımlardan birinin dikkatini çekmeye uğraşırlardı. Uzun bir bekleyişten ve günler geçtikten sonra, aralarından birkaçı huzura çağrılırdı. Huzura korkudan titreyerek girerler ve bitkin halde İmparatoriçe'nin kutsal ayaklarını dudaklarının ucuyla öptükten sonra elden gel-

diği kadar hızla dışarı çıkarlardı. Onun izni olmadan, huzurdayken bir yorumda ya da istekte bulunmak bütünüyle kuraldışıydı. Ulus, Teodora'nın çoban olduğu bir tutsaklar sürüsü haline gelmişti. Bizans Devleti hemen hemen hiçliğe indirgenmişti. Çünkü İmparator'un huyu yumuşak gibiyken, Teodora'nınki sert ve amansızdı. Yumuşak huy dengesizlik demekti, amansızlıksa her işi güçleştirirdi.

Kafa yapıları ve yaşayış biçimleri yönünden açıkça ortak bir yönleri bulunmasa da, para düşkünlüğünde, kan içicilikte ve doğruluğa düşmanlıkta birbirlerine benziyorlardı. İkisi de çok usta birer yalancıydı. Teodora'nın gazabını çeken birinin önemsiz ve göze çarpmayan bir suç işlediği ileri sürülse, İmparatoriçe hemen sanıkla ilgisiz suçlamalar uydurur ve işi cinayet işlenmiş gibi büyütürdü. Sonuçta bu gibi kişiler için özel mahkemeler kurulurdu. Mahkemelere çıkan jüri üyelerini Teodora seçerdi ve üyeler, İmparatoriçe'nin isteğini yerine getirmek için en insanlık dışı hükmü kim vermeyi başaracak diye birbirleriyle yarışırlardı. Kendine karşı gelenlerin servet ve mallarına hemen hazinece el konulmasına göz kulak olurdu. Soylu bir aileden gelmiş olsa da, adamı kamçılattıktan sonra ölümle ya da sürgünle cezalandırmaktan hiç çekinmezdi. Ama eğer gözdelerinden biri bir cinayet ya da bir suç işlerse, davacıların çabalarıyla alay eder ve onları isteklerinin tersine, ağızlarını kapamaya zorlardı.

Yine keyfi istediği zaman, en ciddi sorunları alay konusu haline getirip sanki sahnede bir komedi izliyormuş gibi eğlenirdi. Sözgelişi, uzun süre kamu görevinde bulunmuş soylu bir kişi vardı –adını biliyorum ama, alay konusu olur korkusuyla vermiyorum–

İmparatoriçe'nin uşaklarından birine büyük bir miktar borç para vermişti; ama adamcağız parayı geri alamıyordu bir türlü. Bunun üzerine karşı tarafı anlaşmayı bozmakla suçlamak ve borcun ödenmesini sağlamak için İmparatoriçe'ye başvurdu. İmparatoriçe önceden konuyu bildiği için, hadımlarına adam gelince çevresinde halka olmalarını, kendi söyleyeceklerini dikkatle dinlemelerini, ona ne şekilde karşılık vereceklerini iyice öğretti. Soylu kişi hareme davet edildi, İmparatoriçe'nin her zaman istediği gibi kendini yüzükoyun yere attı ve ağlamaklı bir sesle şunları söyledi:

"Hanımefendimiz, soylu bir kişinin para sıkıntısı çekmesi üzücüdür. Başkaları için çekici gelen ve istek uyandıran şeyler benim düzeyimdeki bir insan için gülünçtür. Mali bakımdan aşırı güçlükler içinde olan bir kimse, durumunu kendine borç verenlere anlatabilir ve güç durumdan kurtulabilir ama soylu bir kişi anlaşmalarını yerine getirmezse, durumunu açıklamaktan utanç duyar ve bir defa açıkladı mı artık kendine kredi açanlara güven vermez; çünkü borç verenler toplumun soylu sınıfında yoksulluk olacağına inanmak istemezler. Onları ikna etse bile, kaçınılmaz bir biçimde en korkunç yoksulluğa ve utanca düşer. Hanımefendimiz benim hem alacaklı, hem de borçlu olduğum kişiler var. Bana kredi açanlar sürekli olarak borcumu ödemem için beni sıkıştırıyorlar ve toplum içindeki yerim onlara para ödemeden işin içinden sıyrılmamı olanaksız kılıyor. Bana borcu olanlar ise çoğu kez soylu kişi olmadıklarından insanlık dışı bahanelere sığınıyorlar. Size sesleniyorum, yalvarıyorum. Bu umutsuz durumdan kurtulmam için bana yardım ediniz."

Sözleri bu oldu. İmparatoriçe dinledikten sonra tempoyla "Sayın soylu kişi falan filan"dedi. Hadımlar korosu Imparatoriçe'nin sözünü duyunca "Büyük bir çatlağınız var sizin!" diye bağırdılar. Dilekçi soylu kişi, isteklerini hemen hemen aynı sözlerle tekrar edince, İmparatoriçe ve hadımları aynı şeyleri söylediler. En sonunda zavallı yıkık adam, kurallara uygun biçimde yerlere kapandı, saraydan ayrılarak evine döndü.

İmparatoriçe yılın büyük bir bölümünü, daha çok Herion[2] denilen yerde, denize bakan bir yazlıkta geçirirdi. Bu durum ise çok sayıdaki maiyeti için büyük bir tedirginlik demekti. Çünkü yiyecekler çoğu kez yetişmezdi, denizde fırtına kopabilirdi ya da Balina[3] beklenmedik bir saldırıda bulunabilirdi. Ama İmparator'la İmparatoriçe, başkalarının sıkıntılarına aldırmadıkları için, en zengin bir rahatlık içinde sefa sürebiliyordu.

Teodora'nın, kendine karşı çıkanlara hangi yöntemler uyguladığı bundan sonra ele alacağım konu olacak. Tükenmeyecek bir işle uğraşmaktansa, bir iki olayı anlatacağım yalnızca.

Amalasunta,[4] daha önce bir kitabımda anlattığım gibi, Gotlardan ayrılıp bütün yaşayış biçimini değiştirerek Bizans'a göç etmeye karar verince Teodora'nın hiç hoşuna gitmedi bu. Kadın, bir kraliçeydi, soylu bir kişiydi. Ayrıca, çekici bir insandı. İsteklerini yerine getirmek için kolayca çareler bulmakta ustaydı. Kadının olağanüstü güzelliği ve erkekçe yapısı Teodora'yı büsbütün kuşkulandırdı. Kocasının değişken nitelikleri de korkularını büsbütün artırıyordu. Kıskançlığını küçük oyunlarla belli etmedi. Kadını tuzağa düşürüp yok etmekten başka bir yol Teodora'yı

tatmin etmezdi. Dolayısıyla, kocasını kandırdı ve Petrus'u İtalya'ya elçi olarak gönderdi. Hareketinden önce İmparator, Petrus'a ayrıntılı emirler verdi. Başka bir kitabımda bu emirleri anlatmıştım. Ama o zaman İmparatoriçe'nin korkusundan, gerçekte olan biteni yazmak benim için mümkün değildi. İmparatoriçe ise elçiye şu tek emri verdi: "Amalasunta'yı ortadan kaldır!" Ayrıca bu işi başardığı takdirde kazanacağı ödülleri de belirtti. Karşılığında, mevki ve para vaat edildiğinde kuşkusuz en korkunç cinayeti işleyebilecek bir insandı bu elçi. İtalya'ya vardığı zaman hemen armağanlarla Teadatus'a yanaştı ve Amasulanta'yı öldürmesi için kandırdı. Karşılık olarak elçi Petrus, *Magister*, yani saray muhafız komutanlığı mevkisine yükseltildi ve nüfuzu alabildiğine genişledi. Yaşayan insanlar içinde en nefret edileni oldu. Amalasunta'nın öyküsü böylece biter.

Justinianus'un emrinde çalışan, Priskus adında bir mektupçu vardı. Paflagonyalılar gibi namussuz ve düzenciniin biriydi. Efendisinin özelliklerine tam uygun düşüyordu. Efendisini memnun etmek ve karşılığını almaktan başka bir şey düşünmezdi bu adam. Böylece karanlık yollardan kısa zamanda büyük bir servet biriktirdi. Bununla birlikte, Teodora kendine kötü davrandığı ve yoluna engeller çıkardığı gerekçesiyle adamı kocasına şikâyet etti. Teodora'nın ilk girişimleri sonuç vermedi ama, bir süre sonra düşmanını bir gemiye bindirdi ve yaz ortasında seçtiği bir yöne gönderdi. Orada, hiç de papaz olmak istemeyen adamın saçlarını kazıttı. İmparator ise sanki bunlardan habersizmiş gibi gözüktü. Priskus'un nerede olduğunu araştırmadı, bir daha düşünmedi bile onu. Unutkanlığa uğramış gibi sessiz kaldı bu konuda. Ama Pris-

kus'un geride biraz para bıraktığını öğrenince bunları hemen cebine attı.

Uşaklarından Areobindus'la Teodora'nın aşk serüveni geçirdiği yolunda söylentiler çıktı. Yabancı soydan, oldukça genç ve yakışıklı bir adamdı bu. Teodora, çıkarılan bu söylentiyi geçiştirmek isteyerek –oysa, söylenenlere bakılırsa adama delice tutkundu– sebepsiz yere onu vahşice kamçılattı. Sonra adam ne oldu hiçbir bilgimiz yok. Bugüne kadar da onu gören olmadı. Çünkü Teodora bir olayı gizlemek isterse, artık o olayın üzerinde konuşulmaz ve kimse bu konuya değinmezdi. Olayı bilenler en yakın arkadaşlarına bile anlatamaz, istediği kadar meraklı olsun, olayı öğrenmek isteyen kimseler konuyla ilgili soru soramazlardı.

İnsanoğlunun yeryüzünde belirmesinden bu yana, kendinden bu derece korkulan bir despot görülmüş değildi. Teodora'yı eleştirenlerin gözden kaçmaları imkânsızdı. Casuslar ordusu, evlerde, pazar yerinde ne söylenmiş ve ne yapılmışsa İmparatoriçe'ye tek tek haber verirdi. Suç işleyenlere verilen cezanın duyulmamasını istediği olaylarda şöyle davranırdı: Önce adamı getirir, soylu bir kişiyse onu büyük bir gizlilik içinde görevlilerden birine verir, İmparatorluğun en uzak köşelerinden birine götürmesini isterdi. Görevli, sarıp sarmalanmış, zincire vurulmuş suçluyu gece yarısı gemiye bindirir, kendi de binerdi. İmparatoriçe'nin belirttiği yere gelince, kimse duymadan adamı orada yetenekli bir kişiye verir ve mahkûmu gözaltında bulundurmasını isterdi. Görevli, İmparatoriçe cezadan üzüntü duyuncaya kadar ya da zavallı adam güçlükler yüzünden çabucak yaşlanıp ölünceye kadar kimseye bir şey söylememesini tembih eder, daha sonra geri dönerdi.

Yeşillerden seçkin bir genç olan Vasianus, İmparatoriçe aleyhine öyle küçültücü görüşler öne sürdü ki, İmparatoriçe fena halde kızdı bu işe. İmparatoriçe'nin hoşnutsuzluğu kulağına gelince, Vasianus hemen Aziz Mikail Kilisesi'ne sığındı. İmparatoriçe onunla meşgul olacak görevliyi seçti. Görevliye, Vasianus'un kendisi hakkında söylediklerini anlatmadı, bunun yerine Vesianus'u oğlanlara düşkünlükle suçladı. Görevli hemen Vasianus'u kiliseden çıkarttı ve dayanılmaz işkenceler uyguladı. Bütün ömrü boyunca iyi bir hayat yaşayan yüksek sınıftan birinin böyle zorluklarla karşılaştığını gören halkın yüreği dağlandı ve Vasianus'un kurtulması için yalvaranların feryatları ve iniltileri gökyüzüne yükseldi. Ama Teodora cezayı daha da artırdı; erkeklik organını kestirdi, sonra da öldürttü. Bütün mallarına hazine el koydu; oysa adam yargılanmamıştı bile. Ne zaman bu para düşkünü kadın bir karar verse, önünde saldırılmadık tapınak kalmıyor, yasalar güven sağlamıyor, bütün kent halkının yalvarmaları suçluyu acı sonundan kurtaramıyor, kısacası dünyada hiçbir şey onu kararından döndüremiyordu.

Aynı biçimde Diogenes, Yeşillerden olduğu için Teodora'nın hışmına uğradı. Diogenes cana yakın bir insandı. Kimse İmparatoriçe'nin alçakça, onu erkeklere düşkünlükle suçlamasına engel olamadı. Teodora adamın evindeki esirlerden ikisini rüşvetle kandırdı ve mahkemede iddiacı ve tanık olarak efendilerine karşı ortaya çıkardı. Her zamankinin tersine Diogenes, gizlice ve kapalı kapılar ardında değil, açık bir mahkemede sorguya çekildi. Diogenes'in soylu bir kişi olduğu göz önüne alınarak jüri üyeleri yetenekli kişiler arasından seçilmişti. Jüri, davayı büyük bir titizlikle

inceledikten sonra, bir yargıya erişmek için esirlerin iddialarını yeterli ağırlıkta bulmadı. Çünkü esirler çocuk denilecek yaştaydı. İmparatoriçe hemen Diogenes'in en yakın arkadaşlarından Teodor'u ünlü hücrelerinden birine kapattı. Burada Teodor'u önce kurnazca sözlerle aldatmaya çalıştı, sonra uzun uzun işkence yaptırdı. Bu uygulama da sonuç vermeyince, mahkûmun başına kulakları üzerinden kayış taktırıp kayışı sıktırdı. Teodor, gözlerinin yerlerinden oynayıp fırlayacağını sandı. Ama Diogenes'in aleyhine bir şey söylemekten kesinlikle kaçındı. Sonunda jüri, tanıkların iddiayı ispatlayacak yeterlikte olmadığına karar verdi ve Diogenes'i beraat ettirdi. Bütün kent bu olay şerefine bayram yaptı.

Öykünün sonu böyle. Bu cildin başında Belisarius'un, Fotius'un ve Buzes'in İmparatoriçe'nin elinden neler çektiklerini anlatmıştım aslında.

Kilikyalı iki Mavi partizanı, ayaklanmış bir kalabalığın başında, Kilikya Valisi Kallinikus'un üzerine yürüdüler ve saldırıda bulundular. Yanında bulunan seyisi, onu korumak isterken, Vali'nin ve bütün halkın gözü önünde öldürüldü. Partizanlar, bu yenisi de dahil bir düzine cinayetle suçlandılar ve yasa gereğince Vali onları ölüme mahkûm etti. Ama Teodora bunu haber alınca, Mavileri desteklediğini göstermek için Kallinikus'u makamında yakalattı ve hiçbir bahane yokken katillerin mezarı başında öldürttü. İmparator ise Kallinikus'un ölümü üzerine timsah gözyaşları döktü, bir domuz gibi homurdandı.[5] Bu yasadışı işi yapanlara tehditler savurdu ama, bir şey yapmadı. Ölünün mallarını ve servetini duraksamadan yağma etti.

Teodora, bedensel günahlar için cezalar yaratma işine de kendini adadı. 500 kadar fahişeyi bir araya topladı. Pazar yerinde, görevlerini ayakta kalabilecek kadar bir para karşılığı yapan kadınlardı bunlar. Karşı yakaya gönderildiler ve Tövbeliler Manastırına daha iyi bir hayat yolu seçsinler diye kapatıldılar. Bununla birlikte, bunlardan bir kısmı zaman zaman gece yarısı manastırın korkuluğundan kendilerini aşağı atarak, isteklerine aykırı bir yoldan gülünç biçimde değişmekten kurtuldular.

Bizans'ta iki genç kız yaşardı. Babaları ve büyükbabaları konsüllük payesine eriştikleri gibi uzak ataları da Senato'nun en seçkin üyeleri arasında yer almıştı. Kızlar daha önce evlenmişler, kocalarının zamansız ölümleri onları dul bırakmıştı. Teodora, kızların uygun bir hayat sürmediklerini öne sürerek, onlarla evlendirmek üzere iki aşağılık ve bayağı yaratık seçti. Kızlar durumdan dehşete kapılarak Ayasofya'ya sığındılar. Kutsal Vaftizhane'ye girerek elleriyle Vaftiz Kurnası'na tutundular. Ama, İmparatoriçe onları öylesine aç bıraktı ve öyle acılar çektirdi ki, düştükleri güç durumdan kurtulmak için evliliğe yanaşarak, istemedikleri halde alçaltıcı yolu seçtiler. Teodora'nın el atmadığı ve kirletmediği yer yoktu. Böylece kızlar, kendileriyle evlenmekte yarışacak soylu kişiler varken, kendi toplum düzeylerinin çok altında dilenci kılıklı iki herifle gerdeğe girdiler. Dul olan anneleri, üzüntüsünü belli etmemek için ses çıkaramadı, başına gelenleri için gözyaşı bile dökemedi, taş kesilmiş bir durumda düğünü bekledi. Daha sonra Teodora, aşağılık davranışının yarattığı suçluluğu üzerinden atmak için, toplum yasalarını çiğnemek pahasına genç kadınların durumunu düzeltmeye girişti. Kocalarının

her birine yüksek bir makam verdi. Ama genç kızlar bununla bile avunmadılar. Kocaları emirleri altındaki herkese dayanılmaz ve onulmaz acılar çektirdiler, bunları daha sonraki bir kitapta anlatacağım. Çünkü Teodora'nın ne görevlilere ne de toplum çıkarına saygısı vardı. Kendi amacını gerçekleştirmekten başka bir şeye aldırmazdı.

Söylentilere göre, Teodora tiyatroda oyuncuyken âşıklarından birinden gebe kalmıştı ve talihsiz durumu anlamakta gecikmiş, sonradan bir düşük yapabilmek için her yolu denemişti; ama, ne kadar uğraştıysa hemen hemen tam bir insan yavrusu biçimini alarak büyüyen zamansız çocuğu atamamıştı. Bir sonuç elde edemeyince, çabalarını bırakıp çocuğu doğurmuştu. Teodora'yı ana olduğu için artık vücudunu eskisi gibi kullanamayacağı kuşkusu ve korkusu içinde gören bebeğin babası, Teodora'nın çocuğu öldüreceğinden haklı olarak ürkmüş, yanına alıp kendi çocuğu olarak tanımış ve Yohannis adını vermişti. Çünkü, erkekti çocuk. Sonra baba ve oğlu Arabistan'a gitmişlerdi. Babası öleceği sırada çocuk on yaşının üzerinde genç bir delikanlıydı. Oğlan, babasının ağzından anasının kim olduğunu dinlemişti. Babası ölünce, ona geleneğe uygun bir cenaze töreni yaptırmıştı. Bir süre sonra Bizans'a geldi bu çocuk ve anasının yanma sürekli girip çıkanlara kendisinin geldiğini haber verdi. Onlar, Teodora'nın analık duygusundan başka duygulara sahip olabileceğini düşünmeden, oğlu Yohannis'in geldiğini söylediler. Bu öykünün kocasının kulağına gideceğinden korkan Teodora, hemen çocuğun huzuruna getirilmesi için emirler verdi. Gelince de, oğluna bir defa baktı ve onu gizli işlerde kullandığı görevlilerin eline teslim etti. Zavallı çocuğun hangi

yollardan yaşayanların dünyasından uzaklaştığını bilemem, ama bugüne kadar onu bir daha gören olmadı; İmparatoriçe'nin ölümünden sonra bile.

O sıralarda bütün kadınların ahlakı bozulmuştu. Kadınlar kocalarını aldatınca bir ceza görmüyorlardı ve böyle bir davranış onlar için ne bir tehlike yaratıyor ne de bir zarar veriyordu. Zina yaptıkları kanıtlanan kadınlar bile ceza dışı kalıyorlardı. Çünkü, hemen İmparatoriçe'ye gidiyorlar ve kocalarına karşı dava açarak bir suçları olmayan kocalarını da mahkemeye sürüklüyorlardı. Haklarında bir şey kanıtlanamayan kocalar, aldıkları çeyizin bir katı para ödemek zorunda kalıyorlar ve sadık olmayan eşlerinin gösteriye girişip utanmadan âşıklarına çağrıda bulunduklarını yeniden görmek azabına katlanıyorlardı. Âşıkların çoğuysa, gerçekte âşıklık görevleri nedeniyle kazanç sağlayıp geçinmekteydiler. Bu durumda artık kocaların ağızlarını kapatıp kırbaçtan kurtulmaktan memnun görünmelerine şaşmamak gerekir. Kocalar, karılarının yaptıkları her şeyi hoş görüp farkında değilmiş gibi davranmaya, karılarının işleri ne kadar edep dışı da olsa ses çıkarmamaya başlamışlardı.

İmparatoriçe, kişisel görüşlerine göre, toplum olaylarının her alanını denetim altında tutmakla kendini görevlendirmişti. Devlet ve Kilise makamlarında görev alacakları o seçiyordu. Emirlerini kuşkusuz yerine getirebilecek kimselerin bu görevlere atanmasına çalışıyor, saygıdeğer, iyi bir kimsenin yüksek bir mevkiye getirilmesine her zaman engel oluyordu. Ayrıca, sanki tanrısal bir hakmış gibi bütün evlenmeleri ayarlıyordu. Onun döneminde evlilik bağlarından biri olsun tarafların isteğiyle yerine getirilmemişti. Bir erkek, birdenbire kendini bir kadınla evli buluveriyor-

du, kadına istek duyduğundan değil, Teodora öyle buyurduğu için. Oysa en geri ülkelerde bile kadınla erkeğin isteğine değer verilir. Böyle evliliğe itilen kadınlar da kendilerini aynı hoş olmayan durumda buluyorlardı. Azıcık da olsa eğilim duymadıkları erkeklerle yaşamak zorunda kalıyorlardı. Çok kere İmparatoriçe, bir esinti üzerine yeni gelini gerdek odasından bir anda dışarı çıkarıyor, güveyi de evlenmemiş olarak ortada bırakıyordu. Sordukları zaman, kızgın bir biçimde, bu birleşmeyi kabul etmediğini açıklıyordu. Böyle davrandığı erkekler arasında *Referendarii* mevkiinde bulunan Leontius'la Hermogenes'in oğlu *Magister* Saturninus da vardı. Her ikisi de yeni evlenmişlerdi.

Saturninus, soylu bir aileden, üstün nitelikli, ikinci dereceden yeğeni olan bir kızla evlenmişti. Kızın babası Kiril de, Hermogenes erken öldüğü için evliliği uygun bulmuştu. Gerdek odasına girer girmez, Teodora güveyi yakalattı ve başka bir odaya götürttü ve adamın yürek dağlayan yalvarışlarını dinlemeden onu Krisomallo'nun kızıyla evlendirdi. Krisomallo, bir zamanlar dansözlük yapmış oynak bir kadındı. Kadın eski mesleğini ve tiyatro hayatını terk edince karargâhını saraya kurmuştu. Olay sırasında başka bir Krisomallo ve İndaro'yla birlikte sarayda yaşıyordu. Saturninus yeni gelinle yatıp onu kız oğlan kız bulamayınca, yakın arkadaşlarından birine, evlendiği malın bozuk çıktığını söyledi. Yapılan yorum Teodora'nın kulağına gittiği zaman, gösteriş yapmasına ve böyle homurdanmasına hiç hakkı olmadığını söyledi. Görevlilerine Saturninus'u bir okul çocuğu gibi öne eğdirmelerini söyledi. Sonra arkasına dayak attırdı ve bir daha böyle saçmalıklar yapmamasını tembih etti.

Kapadokyalı Yohannis'e neler yaptığı daha önceki bir kitapta anlatılmıştı. Yaptıkları, adamın devlete karşı işlediği suçlardan değil, ona olan kızgınlığından ileri geliyordu. Çünkü Yohannis, emrindeki adamlara eziyet ettiği, çeşitli suçlar işlediği halde Teodora ona bir şey yapmamıştı. Ama Yohannis, Teodora'nın emirlerine karşı çıkıp, İmparator'a onun aleyhinde yıkıcı iddialarda bulununca, karı koca arasında sanki bir savaş başlamış gibi oldu. Teodora, o zaman Yohannis'e karşı harekete geçti. Daha başlangıçta da söylediğim gibi, bu kitapta bu olayın gerçek nedenlerini anlatmalıyım.

İmparatoriçe, Yohannis'i Mısır'da hapsedip uzun uzun anlattığım acıları çektirmekle yetinmemişti ve sürekli olarak Yohannis'e karşı çıkarabileceği yalancı tanıkları aramakla vaktini geçirmişti. Dört yıl sonra Kapıdağ'da, Yeşiller partisine bağlı iki kişi buldu. Bunların Kapıdağ Piskoposu Eusebius'a başkaldıranlardan olduğu sanılıyordu. Övgü, telkin ve tehdit yoluyla bu iki kişiyi o derece etkisine aldı ki, bunlardan biri bir yandan korku altında bir yandan elde edeceği kazancı düşünerek, Piskopos Eusebius'un öldürülmesi sorumluluğunu Yohannis'in omuzlarına yıktı. Diğeriyse işkence dolabına gerilmiş durumda, her an ölümle burun buruna olduğunu düşündüğü halde, doğru bildiğinden şaşmadı. İmparatoriçe de iyice şaşkın bir halde, bu gerekçeyle Yohannis'i ortadan kaldıramayacağını anladı. Yine de bu iki genç adamın sağ ellerini kestirdi. Birinin yalancı tanıklıkta bulunduğunu öne sürdü, ötekini de kendi düzenini ortaya koyacağı korkusuyla böyle cezalandırdı. Bununla birlikte, olanlar saklanmaya çalışılmadan pazar yerinde herkese anlatıldı. İmparator ise farkında değilmiş gibi davrandı.

V

ŞEYTAN İMPARATOR'UN GETİRDİĞİ YIKIM

İmparator insan değildi. Daha önce de belirttiğim gibi, insan kılığına girmiş bir şeytandı. İnsan soyuna getirdiği kötülüklerin büyüklüğü bu savımın kanıtıdır. Çünkü her uygulamacının gücü, yaptıklarının büyüklüğüyle görülür. İmparator'un yok ettiği hayatların doğru bir tahminini Tanrı'dan başka kimse yapamaz. İnsan, kum tanelerini bu hükümdarın ortadan kaldırdığı insan yığınlarından daha çabuk sayar. Ancak tek insan kalmamacasına kazanmış olan bölgelerin nüfusunun kabaca bir tahminini yaparak on bin kere on bin kere on bin kişinin hayatlarını yitirdiğini öne sürüyorum. Örneğin Libya, çok geniş bir ülke olduğu halde öylesine terk edilmiştir ki, insanın ne kadar giderse gitsin canlı birine rastlaması güç ve dikkat çekici bir başarı olur. Oysa bu ülkede son silahlı ayaklanmaya katılan Vandalların sayısı sekiz bindi yalnızca. Karılarının, çocuklarının ve esirlerinin sayısını tahmin etmek ise güç. Kentleri dolduran, araziyi işleyen, denizde çalışan Libyalılara gelince –onları gözlerimle gördüğüm için biliyorum– onların kalabalık sayısı üzerinde kim tahminde bulunabilir? Yine de onlar, karılarıyla ve çocuklarıyla birlikte son kişiye

kadar yok edilen Mağripliler kadar kalabalık değildiler. Ayrıca pek çok Bizans askeri ve onlara Bizans'tan gelirken eşlik edenler, şimdi toprak altındadırlar. Bu durumda biri çıkıp, yalnızca Libya'da beş milyon insanın hayatını yitirdiğinde ısrar etse, sanırım gerçekleri küçük göstermiş olmaz. Çünkü Justinianus, Vandallar ezilir ezilmez, ülkeyi düzene sokacak bir adım atmadı ve güven altına almayı planlamadı. Tersine, bütünüyle suçsuz olduğu halde, Komutan Belisarius'u siyasal amaçlar gütmekle suçlayarak, hemen geri dönmesini emretti. Böylece kendi tatlı çıkarlarına uygun emirler vererek, Libya yağmasından ele geçenleri yutabildi.

Hemen arazinin değerini saptamak için tahrirat memurları gönderdi, o zamana kadar görülmemiş ezici vergiler uyguladı ve en değerli arazilere el koydu. Sonra gözlerini Ariusçulara çevirdi. Onların geleneksel din törenlerini kutlamalarını yasakladı. En sonunda silahlı kuvvetlerin ücretlerini ödemeyerek onları bekletti. Askerlerine yaşamı bir yük haline soktu. Bütün bunlar ayaklanmaların patlak vermesine ve yaygın yıkıma yol açtı. İmparator'un her şeyi karıştırma ve kaos içine atmaya derin bir tutkusu vardı.

Libya'dan en az üç defa büyük olan İtalya ondan daha çok insansız kaldı. Buradaki yıkımın ölçüsünü bulmak için uzağa gitmek gereksiz. İtalya'nın başına gelenlerin sorumluluğu daha önceki bir bölümde aydınlatılmıştı. İmparator, Libya'daki yanlışlarının benzerlerini burada da yaptı. İtalya'dan sağladığı her şeyi altüst etti.

İtalya'daki savaş başlamadan önce, Got İmparatorluğu Galya'dan[1] Sirmium kentinin bulunduğu Dakya[2] bölgesi sınırlarına kadar uzanıyordu. Bizans

ordusu, İtalya'ya geldiğinde Galya ve Venetia'nın[3] büyük bir bölümü Gotların işgali altındaydı. Sirmium kenti ve çevresiyse Gepidler[4] elindeydi. Ama, bütün bu bölge hemen hemen boşalmıştı. Burada yaşayanların bir bölümü ölmüş, bir bölümü savaşın kaçınılmaz sonucu olarak hastalık ve açlıktan kırılmıştı. Justinianus, Bizans İmparatorluğu'nun başına geçtiğinden beri her yıl, İllirya ve bütün Trakya –yani içine Mora ve Khersonesos[5] yarımadasını da alarak İyonya Körfezi'nden Bizans'ın sayfiyelerine kadar uzanan bölge– Hunlar, Slavlar ve Antalar[6] tarafından baskına uğruyordu. Saldırıdan yerli halk duyulmadık acılar çekti. Her saldırıda, bu bölgede oturan en az iki yüz bin Bizanslının öldürüldüğünü ya da esir alındığını sanıyorum. Böylece bütün bu bölge ikinci bir İskit Çölü[7] halini aldı.

Libya ve Avrupa'daki savaşların sonuçları böyleydi. Aynı zamanda Araplar sürekli olarak Mısır'ın doğusundan Iran sınırlarına kadar olan bölgeye yayılıyorlar ve ölüm yağdıran eylemlerini öylesine gerçekleştiriyorlardı ki, bütün bu bölge neredeyse insansız kalmıştı. Bir insanın, araştırmalarında ne kadar dikkatli olursa olsun, saldırılar sonunda yok olanların sayısını bulabileceğini sanmam. Ayrıca Hüsrev'in yönetimindeki İranlılar üç defa Bizans toprağını işgal ettiler ve kentleri yerle bir ettiler. Saldırdıkları kentlerde yakaladıkları kadın ve erkeklerden kimini kestiler, kimini götürdüler, geçtikleri her yeri bütünüyle insansız hale getirdiler. Kolhis'i işgal ettiklerinden bu yana Kolhislilerin, Lazikalıların ve Bizanslıların kıyımını sürdürdüler.

Bununla birlikte, İranlılar, Araplar, Hunlar, Slavlar olsun ya da başka yabancı işgalciler olsun hiçbiri ya-

ra almadan Bizans toprağından çekilebilecek kadar talihli değillerdi. Hareketleri sırasında, kuşatmalarda ve savaşlarda birçok engellerle karşılaştılar ve kayıpları Bizanslılar kadar ağır oldu. Yalnızca Bizanslılar değil, Bizans sınırları dışındaki bütün uluslar da Justinianus'un kan dökücülüğünden kendi paylarına düşeni aldılar. Başka bir kitabımda belirttiğim gibi, Hüsrev pek kötü nitelikli bir kişi değildi ama Justinianus onu savaşa kışkırtmak için her şeyi yaptı. Çünkü eylemlerini zamanın koşullarına uydurmayı hiç düşünmez ve her şeyi ters zamanda yapardı. Barış olduğu ya da savaşa ara verildiği zamanlarda komşularına saldırı için haince planlar düzenler, savaş zamanındaysa en delice biçimde gevşer ve öngörülen hareketi hazırlamakta üzücü bir güçsüzlük gösterirdi. Çünkü harcamada bulunmaktan nefret ederdi. Elindeki işlere dikkatini vereceği yerde, yıldızları gözetler ve Tanrı'nın yapısını saptamak için çılgın yollara başvururdu.

Huy bakımından öldürücü ve kan dökücü olduğundan savaşı bırakmaz, ama düşmanlarını da alt edemezdi. Çünkü taşıdığı kötülük, onu asıl sorunlarla uğraşmaktan alıkoyardı. Bu durumda tahta çıktığından beri, yeryüzünün insan kanına bulanması ve Bizanslıların olduğu kadar, sınırlar dışında başka ulusların da kanının durmadan akması şaşırtıcı mıdır?

İmparatorluğun her yerinde savaşların yarattığı durum böyleydi. Ayrıca Bizans kentinde ve öteki kentlerde halk arasındaki kavgaların hesabına bakınca, bu yoldan da savaşlardaki kadar çok insan öldüğü sonucuna vardım. İşlenen suçlar karşısında adalet ve tarafsız cezalandırma çok az görülürdü. İmparator iki partiden birinin heyecanlı destekleyicisi olunca, doğal olarak rakipler sessiz kalmadılar. Hepsi son de-

rece başıboş koşullar ortasında umutsuz yollara saptılar. Çünkü bir taraf baskı görüyor, diğer taraf ise el üstünde tutuluyordu. Partililer kimi zaman kitle halinde birbirlerinin boğazına sarıldılar, kimi zaman küçük topluluklar için tek tek tuzak hazırladılar. Otuz iki yıl birbirlerine korkunç eziyetler yapmak için hiçbir fırsatı kaçırmadılar. Bu arada bir yandan da kamu düzenini sağlamakla görevli yöneticiler tarafından ölüme mahkûm edildiler. Ama işlenen suçların cezaları çoğunlukla Yeşillere yüklendi. Ayrıca, Samaritanlara ve sözde yanlış inançlılara karşı girişilen cezalandırma eyleminin de İmparatorluğu kana boğduğunu bunlara ekleyebiliriz. Şimdilik sunacağım kısa tanımlama bundan ibaret kalacak, iki bölüm önce yeteri kadar ayrıntılı bilgi vermiştim.

İnsan biçimindeki bu şeytanın yönetiminde, insan soyunun başına gelen felaketler böyleydi işte. Olan bitenlerin sorumluluğu, İmparator olduğu için Justinianus'a düşer. Gizli bir güç ve şeytansı bir niteliğin, insanoğulları üzerine nasıl ölçüsüz acılar yağdırmasını mümkün kıldığı, öykümün bundan sonraki konusu olacak. Üstelik bu adam işbaşındayken afetler birbirini izledi. Birtakım kimseler, bu afetlerin alçak şeytanın düzenleri sonucu olduğunu öne sürdüler. Oysa başkaları, Tanrı'nın Justinianus'tan nefret ederek Bizans İmparatorluğu'na biraz sonra anlatacağım felaketleri gerçekleştirmesi için fırsat verdiğini ileri sürdüler.

Önce, Skirtus Irmağı taşarak Edessa'yı bastı ve burada oturanlara sayısız felaketler getirdi. Daha sonra Nil her zaman olduğu gibi yükseldi; ama zamanında alçalmadı ve orada oturanlara acı çektirdi. Üçüncü olarak Cydnus Irmağı[8] taşarak, Tarsus kentini günler-

ce sel altında bıraktı, ancak sayılamayacak kadar zarar meydana getirdikten sonra durulabildi. Ayrıca deprem, Doğu'nun önde gelen kenti Antakya'yı, onun yakınındaki Silifke'yi ve Kilikya'nın en ünlü kenti Anazarbus'u yerle bir etti. Üç kentte yitirilen insanların sayısını tahmin etmek güç. Öte yandan Pontus'un önemli kenti Amasya'yı, İbora'yı, Frigya'da Polybotus kentini, Pisidyalıların Filomodes dedikleri kenti, Epir'deki Lindinus'u ve Korent'i unutmamalıyız. Hepsi kısa zamanda depremlerle yıkıldı ve oturanların çoğu öldü. Depremlerin üstüne, daha önce anlattığım salgın hastalık geldi. Depremlerden kurtulanları bu salgın yok etti. Bu adam önce devletin yöneticisi olarak iş görürken, daha sonra da hükümdarken, böylesine yaygındı insan kıyımı.

Şimdi de ele geçirdiği servetleri nasıl kendine mal ettiğini anlatacağım. Ama önce Justinus'un yönetiminin başlangıcında, soylu bir vatandaşın gördüğü düşe değineceğim. Bu soylu kişi düşünde kendisinin Bizans'ta deniz kıyısında Kadıköy'e karşı bir yerde bulunduğunu, Justinianus'un ise denizin ortasında onun karşısına dikildiğini görmüş. Justinianus denizin bütün suyunu içmiş. Deniz kurumuş ve kıyıya dalgalar çarpmaz olmuş. Daha sonra her iki yönde de kentin kanallarında pislikle ve çöple dolu sular akmaya başlamış. Justinianus bunları da içmiş ve Boğaziçi'nin tabanını bir defa daha kurutmuş. Soylu kişinin gördüğü düş böyleymiş.

Justinus tahta çıktığında, yeğeni Justinianus hazineyi kamu parasıyla dolu buldu. Çünkü, daha önceki İmparator Anastasius, imparatorların en tutumlusuydu, haklı olarak kendinden sonra geleceklerin para sıkıntısı çekip vatandaşları soymasından korkuyordu.

Yaşamının son günlerinde hazineyi kapılarına kadar altınla doldurdu. Justinianus bunların hepsini en kısa zamanda deniz kıyısında işe yaramayan yapılara ve İmparatorluğun dışındaki kabilelere dağıtıp çarçur etti. Oysa insan bu hazinelerin en eli açık imparatorlara bile yüz yıl yeteceğini sanırdı. Çünkü hazineyi ve İmparatorluğun servetini yönetmekle görevli memurlar, Anastasius'un Bizans'ı 27 yıl yönettikten sonra, geriye devlet kasalarında *3222 centenarium*[1] altın bıraktığını belirttiler. Justinus'un dokuz yıl süren hükümdarlığı döneminde, Justinianus denilen bu adam siyasal yapıda öyle bir karışıklık ve düzensizlik yarattı ki, uygunsuz yollardan imparatorluk hazinesine 200 bin kilo altın daha girdi. Yine de toplanan bütün bu servetten geriye bir şey kalmadı. Bu mirasyedi, daha Justinus hayattayken, önce de belirttiğim gibi, bütün paraları har vurup harman savurdu. Hayatı boyunca uygunsuz yollardan edindiği ve harcadığı paranın toplamınıysa hesaplamaya ya da ölçmeye imkân yoktur. Taşkın bir ırmak gibi her gün uyruklarını yoksullaştırdı ve varlıklarını yağma etti, ama akan bütün sel doğal düşmanlarını zenginleştirmeye yaradı.

Ülkenin kamu zenginliğini soyduktan sonra, gözlerini bireylere dikti ve kısa zamanda uyruklarının servetlerini aldı. Bunu yaparken gerekçe bile göstermedi. Bir suçları olmadığı halde Bizans'ın ya da öteki kentlerin hali vakti yerinde kişilerini içeri attı. Onların bir kısmını çoktanrılı olmakla, bir kısmını İsa konusunda uygunsuz inançlar beslemekle, kimini oğlanlara düşkünlükle, kimini rahibelerle aşk serüvenleri yaşamakla ya da töredışı cinsel ilişkilerde bulunmakla, parti kavgalarını kışkırtmakla, Yeşiller partisinden olmakla, kendisine sadık olmamakla ya da listedeki başka

suçlarla itham etti. Uyguladığı bir başka numara ise kendini bir kalemde ölen kişilerin varisi yapmaktı. Adam ölmese de bir yolunu bulup kendini evlat edindiriyordu. Başlıca çabaları işte böyleydi. Daha önce de anlattığım gibi ona karşı yapılan Nika Ayaklanması, kendi çıkarına uygun hale dönüşünce, hemen bir senatörün varisi oldu. Nika Ayaklanması'ndan önce de, teker teker birçok serveti kendine mal etmişti.

Ülkenin olası düşmanlarına, doğuda, batıda, kuzeyde ve güneyde, Britanya gibi uzak yerlerde oturanlara, dünyanın bilinen her yerinde çeşitli uluslara, daha önce var olduğunu duymadığımız, ancak gözlerimizle görüp adlarını öğrendiğimiz uluslara her fırsatta para akıttı. Justinianus'un nasıl bir adam olduğunu duyunca, çağrı bile beklemediler, onunla ilişki kurmak için her taraftan gelerek Bizans'a doluştular. İmparator bu işten hiç sıkılmıyor, tam tersine, keyif alıyor, Bizans zenginliğini geri ırklara yedirmekte ya da denizin dalgalarına savurmakta beklenmedik başarı gösteriyordu. Her gün ceplerini doldurup onları ülkelerine geri gönderiyordu. Böylece, her yöndeki yabancı uluslar ya İmparator'un elinden imparatorluğu yağma ederek, savaş tutsaklarını geri satarak ya da barış karşılığı para isteyerek Bizans'ın servetine kondular. Böylece, az önce anlattığım düş gerçekleşmiş oldu.

Justinianus'un uyruklarını soymak için uyguladığı başka yöntemler de vardı. Çok büyütmeden, elimden geldiği kadar bunları anlatacağım. Böylesine yöntemler, uyruklarının mallarına bir hamlede el koymak yerine, onları azar azar soymayı kolaylaştırıyordu.

Önce Bizans halkının başına getirdiği bir valiye, dükkân sahiplerinin mallarını istedikleri fiyata satma-

ları karşılığında yıllık gelirlerinin yarısını alma yetkisini verdi. Dolayısıyla ev alışverişini dükkânlardan yapan tüketiciler asıl fiyatın üç katını ödemek zorunda kaldılar. Yakınacak kimse de bulamadılar. Bu rezalet büyük zararlar doğurdu. Hazine, gelirlerden pay topladı, konuyla ilgilenen memurlar da, aynı kaynaktan zenginleşmenin tadını aldılar. Ayrıca, bu tatsız işleri uygulayan alt düzey görevliler, dükkân sahipleriyle güç birliği yaparak, yasaları hiçe saymaya başladılar ve alışveriş edenlere kötü davranarak hem fiyatları alabildiğine yükselttiler, hem de satılan malların niteliklerinde ağza alınmaz hilelere saptılar.

Attığı ikinci adım tekeller kurmak oldu. Uyruklarının zenginliğini bu canavarca düzeni işletenlere satıyordu. İmparator, pazarlığın karşılığının ödenmesiyle yetiniyor, onunla anlaşma yapanların işlerini hoşlarına gittiği gibi yürütmelerine izin veriyordu. Başka devlet kuruluşlarıyla da, hiç saklamaya gerek görmeden aynı yolda anlaşmalar yapıyordu. İmparator, bu kuruluşların uygunsuz yollardan edindikleri kazançların bir bölümünü cebine atıyor, kuruluşlar ya da komisyoncular da, ellerine düşenleri daha çok soymak için yarışıyorlardı.

Geleneksel yargıçlıkları amaçları için yeterli görmediğinden, ticaret işleriyle ilgili iki yargıçlık daha icat etti. Daha önceleri bu konulara, kamu düzeninden sorumlu olan yargıç bakardı. Ancak meslekten jurnalcilerin sayısının artmasını sağlamak ve bütünüyle suçsuz kişileri cezalandırabilmek için iki yargıçlık daha kurmaya karar verdi. Bunlardan birinin başına getirdiği kimseye, sözüm ona, hırsızları cezalandırma görevini verdi. Rütbesi de Pleplerin *Praetor*'u oldu. Ötekisiyse oğlanlara düşkün olanları ya da ka-

dınlarla töredışı ilişki kuranları yola getirmek, ayrıca Tanrı'ya karşı gerekli saygıyı göstermeyenleri cezalandırmakla görevlendirildi. Adına *Quaestor* denildi. Şimdi bakın ne oldu? *Praetor* hırsızlık malları içinde değerli bazı eşyalar ele geçirirse, bunları İmparator'a veriyor ve sahiplerini bulmanın mümkün olmadığını bildiriyordu. Böylece majesteleri en değerli hırsızlık parçalarından pay almış oluyordu. *Quaestor* denilen görevliyse, sözde suçluların işlerini bitirince, onların sırtından kendini zengin edecek kadarını alır, gerisini İmparator'a sunardı. Yargıçların emrinde çalışanlar sözde suçları ispat edecek iddiacılar ve tanıklar göstermezlerdi. Ama onların pençesine düşecek kadar talihsiz olanlar, suçlu oldukları kanıtlanmadan gizlice yok edilir, varlıklarına da el konulurdu.

Daha sonra bu kan içici şeytan, kamu düzeninden sorumlu yargıçların ve memurların bütün suçlarla meşgul olmalarını, daha kısa zamanda daha çok sayıda kimseyi yok etmek için birbirleriyle yarışmalarını emretti. Söylenenlere bakılırsa, yargıçlardan biri, üç yargıç da reddedildiği takdirde davaya kimin bakacağını sormuştu. Karşılık hemen geldi: Kim daha önce işe burnunu soktuysa davaya o bakacak!..

Üstüne üstlük, *Quaestor*'luğun yetkilerine karıştı. *Quaestor*'luk daha önceki imparatorların hepsi tarafından saygıyla karşılanmış bir kuruluştu. Bu göreve gelecek kişilerde, çok deneyimli, özellikle yasal konularda usta olması, rüşvet almaya eğilimli olmaması gibi nitelikler aranmıştı. Göreve atananlar deneyimsiz, para düşkünü olduklarında devlet zararlı çıkıyordu. İmparator ise göreve Tribonianus'u atamakla işe başladı. Tribonianus'un işleriyse daha önceki bir ciltte anlatılmıştı."

Tribonianus öbür dünyaya göçünce, Justinianus onun servetinden bir kısmını aşırdı. Oysa, geriye bir oğul ve birçok torun bırakmıştı. Göreve Libya kökenli Junilus seçildi. Junilus daha hukukun h'sini bilmiyordu, avukat bile sayılmıyordu. İyi Latince biliyordu ama, Grekçe'ye gelince, okula hiç gitmemişti ve dili dönmüyordu. Ne zaman bir Grekçe söz söylese emrindekiler gülmekten katılıyorlardı. Kirli yollardan para yapmaya bayılıyordu: İmparator tarafından imzalanmış belgeleri kılı kıpırdamadan açık artırmaya çıkarıyordu. Bir altın para gelecek diye, yüzü kızarmadan herkese elini uzatırdı. Yedi yıl süreyle bu görevde kaldı ve devleti gülünç duruma soktu. Junilus günlerinin sonuna gelince Konstantinus'a görev verdi. Konstantinus yasalardan anlıyordu ama çok gençti ve avukatların çevirdikleri dolaplar konusunda deneyimsizdi. Buna karşılık, yaşayan en büyük hırsız ve palavracıydı.

Bu adam Justinianus'un ilgisini çekmeyi başardı ve onun en aziz dostlarından biri oldu. İmparator da onu, mahkemeleri yoluna koymak ya da hırsızlık konusunda bir araç gibi kullanmaktan geri kalmadı. Böylece kısa zamanda Konstantinus, bir yığın para yaptı, yanına yaklaşılamayacak kadar gururlu oldu. Artık "havada yürüyor ve insanları hor görüyordu."[12] Herhangi biri, ona büyük bir rüşvet sunmayı tasarlıyorsa, parayı sadık yardımcılarından birine verir, ondan sonra aklından geçenleri uygulamakta özgür olurdu. Ama *Quaestor*'un kendisiyle görüşmek ya da ilişki kurmak kimsenin yapamayacağı bir şeydi. Ancak saraya gidip gelirken yakalarsa o zaman başka. O zaman da yürümez, hızlı koşar gibi giderdi; böylece, karşılığını vermeden kimsenin kendi vaktini harcamasına izin vermezdi.

Justinianus'un bu gibi işler çevresinde uyguladığı yöntemler böyleydi. Genel valiye dönersek, onun her yıl düzenli vergi gelirinin üzerine 15 kilo altın topladığını görürüz. Bu insafsız yüke, "hava vergisi" adını verdi o. Sanırım, düzenli ve sürekli vergi olmadığı ve bir talih sonucu daima havadan kucağına düştüğü için bu adı takmıştı. Böylesine uygulamalar aslında kötülüklerin bir göstergesi olarak daha iyi anlatılabilir. Genel valilik, tahsildarlar sayesinde halkı soymakta her gün daha azgınlaştı. Aslında bu gibi işlerden İmparator'un bilgisi olması gerekirdi. Oysa, memurlar sıkıntıya düşmeden kendilerine büyük bir hazine toplayabiliyorlardı. Justinianus böyle şeylere aldırış etmiyor, memurların gerçekten büyük bir servete kavuşacakları günü bekliyordu. O zaman hemen şöyle ya da böyle bir suçlamayla bir hamlede, birikmiş varlıklara el koyuyordu. Kapadokyalı Yohannis'in başına gelen de böyle olmuştu.

O çağda, genel valiliğe kim gelirse gelsin birdenbire hayal edemeyeceği kadar zengin oluveriyordu. Yalnız iki istisna vardır. Birisi, daha önceki bir kitapta anlattığım sarsılmaz erdem sahibi Fokas'tır. Yönetimin başındayken zengin olma yönündeki eğilimlere direnmiştir. Diğeriyse, daha sonra göreve gelen Bassus'tur. Ama ikisi de görevde yalnız birer yıl kalabildiler. Yararsız oldukları ve yaşadıkları çağa uyamadıkları gerekçesiyle görevlerinden atılmışlardır. Öte yandan tek tek ayrıntılara girerek öykümü uzatmam gereksiz, yalnız şu kadarını söylemeliyim ki Bizans'taki bütün yüksek yönetim kadrosu içinde aynı şeyler olmaktaydı.

Koca Bizans İmparatorluğu'nun her yerinde Justinianus aynı yöntemi uyguladı. Her yerde en kokuşmuş

insanları bularak, yolsuzluğun alıp yürüdüğü devlet dairelerini çok yüksek fiyata onlara sattı. Oysa aklı başında namuslu hiç kimse, sırf savunmasız vatandaşları soyma zevki için parasını böyle işlere yatırmazdı. Justinianus, görevleri pazarlıkla satıp parayı aldıktan sonra görev sahiplerine daha aşağıda bulunan kimselere istediklerini yapma iznini verirdi. Onlar da kendi emirlerindeki bölgeleri ve insanları yok etme ve kendilerini hayatları boyunca lüks içinde yaşatacak bir servet toplama olanağı bulurlardı. Yönetecekleri kentleri satın almak için ödedikleri parayı yüksek faizle tefecilerden aldılar. Sonra da alacaklıları memnun etmekten başka bir şey düşünmeyerek, uyruklarına olmadık yoksulluğu çektirdiler, kendileri de bu arada ülkedeki en zenginler arasına katıldı. Yaptıkları tehlikesizdi, kimse onları eleştirmiyordu; tam tersine, hayranlık topluyorlardı. Bu yüzden, anlamsız öldürme ve soygun işinde gittikçe daha başarılı oluyorlardı. Onlara katil ve soyguncu demek, etkinliklerini ve güçlerini daha da artırıyordu. Ama Justinianus, yüksek memurlardan birinin çokça bir servet biriktirdiğini görünce, hemen bir bahaneyle bu adamı ağına düşürüyor ve neye sahipse ele geçiriyordu.

Justinianus daha sonra, memur adaylarının işe girmeden önce, rüşvet alamayacaklarına dair yemin etmeleri için bir yasa çıkardı. Ayrıca geçmiş günlerden bu yana yazılı anlaşmaları bozanlara lanet yağdırdı. Ama söz konusu yasa yürürlüğe gireli daha bir yıl olmuşken, ilk önce kendisi bu yasaya aykırı davrandı, anlaşmaları ve yeminleri bozdu, devlet görevlerini satmak için pazarlığa girişti, hem de bunu gizlice değil herkesin gözü önünde yaptı. Doğal olarak görevleri satın alanlar, içtikleri antları bir yana bırakıp, her

zamankinden daha azgın biçimde sağı solu yağmalamaya başladılar.

Sonraları Justinianus, insana küçük dilini yutturacak başka bir düzen buldu. Bizans ve öteki önemli kentlerde yüksek sayılan mevkileri satmak yerine, boş görevler için ücretli kişiler aradı. Bu ücretli görevliler belli bir aylık karşılığında, soygunlarının tümünü Justinianus'a vermeye başladılar. Ücretlerini alınca ülke çapında tahsilat ve soygun işine girişiyorlardı sevinç içinde. Çünkü bu ücretlilerin yetkisi her yerde geçiyor, her istedikleri yerde resmen vatandaşı soyuyorlardı. İmparator, dikkatle seçerek kuşkusuz, dünyanın en kötü insanlarını bu görevlere getiriyor, her zaman olduğu gibi iğrenç yoluna devam ediyordu. İmparator, serseriler topluluğunu ilk defa işbaşına getirdiği ve onlara şeytansı kötülüklerini gün ışığına çıkartabilecekleri yetkiyi verdiği zaman, hepimiz insan yaratılışında bu kadar çok kötülüğün bulunabilmesinden şaşkınlığa düşmüştük. Zaman içinde onların yerine daha ileri gidebilenler gelince ve bu yeniler daha beter çıkınca, herkes eskiden kötü sayılanların şimdi nasıl olup da işlemlerinde tam efendice davranmışlar gibi göründüklerini birbirine sormaya başladı. Yenilerin ardından gelen üçüncü topluluk ise, adaletsizlikte ikincileri geride bıraktı. Öylesi düzenlerle halkı mahkemelere sürüklediler ki, onlardan önce gelenlerin hepsi erdemli kişilermiş gibi gözüktü. Durum kötüleştikçe, herkes insanların taşıdığı kötülüklere sınır olmadığını öğrendi. Kötülükler, geçmişte yapılanların bilgisiyle ve karşılarına çıkanı kurban etme konusunda sorumsuzca bir yetkiyle desteklenince, o ölçüde büyüyordu ki acı çekenler bunu kavramakta güçlük çekiyorlardı. Yargıçların ve yüksek memurların elinde Bizanslıların çektikleri işte böyleydi.

Hun ordusu tekrar tekrar Bizans İmparatorluğu'nu yağma edip uyruklarını tutsak aldılar. Bu arada Trakyalı ve İlliryalı komutanlar, Hunlar geri çekilirken onlara saldırmayı planladılar. Ama kendilerine İmparator Justinianus'tan gelen bir mektup gösterildi. Bu mektupta İmparator Hunlara saldırmayı yasaklıyordu. Onlar da kararlarından döndüler. Hunlar, belki de Gotlara ya da başka düşmanlara karşı Bizans'a müttefik olarak gerekliydiler. Sonuç olarak, kabileler açık bir düşmanlıkla davranmaya, eriştikleri her Bizanslıyı soymaya, tutsak almaya başladılar. Ardından da Bizanslıların müttefiki olarak, tutsakları ve ganimetleriyle ülkelerine döndüler. Bizanslı çiftçiler, tutsak olarak götürülen karılarını ve çocuklarını özleyerek, geri çekilen düşmana karşı birleşerek saldırdılar. Birçoklarını öldürdüler, atlarıyla birlikte ganimetlerini de ele geçirdiler. Ama bu eylemlerin cezalarının çok ağır olduğunu gördüler. Bizans'tan gönderilen adamlar, Hunlardan aldıkları atları geri verinceye kadar, çiftçilere ağır para cezaları kestiler.

İmparator'la Teodora, Kapadokyalı Yohannis'i ortadan kaldırdıktan sonra, onun yerine başkasını atamak istediler. Daha alçak birini bulmak için birlikte uzun çaba harcadılar. Despotluklarına iyi bir araç bulmak ve uyruklarını eskiden olduğundan daha çabuk yok etmek umuduyla adayların niteliklerini inceden inceye gözden geçirdiler. Zamanla, Yohannis'in yerine Teodotus'u buldular. İyi adam değildi ama Yohannis'in yerini dolduracak kadar kötü de değildi. Teodotus'u atadıktan sonra daha uygununu bulmak için çaba isteyen araştırmalarını her yönde sürdürdüler. Takma adı Barsimes olan Suriyeli Petrus adlı tefeciyi bulunca

kendileri de şaşırdılar. Petrus, yıllar yılı bronz paralarla alışveriş yaparak, değiş tokuştan hoş görülmeyecek kadar yüksek bir gelir sağlamıştı. Küçük bakır ve bronz paraları çalmakta ustaydı; el çabukluğuyla birbiri ardından müşterilerinin gözlerini boyuyor ve onları aldatıyordu. Önüne çıkanın servetini cebine atmakta çarpıcı bir ustalık gösteriyor, yakalandığı anda günahsız olduğuna yemin ediyor, elleriyle işlediği suçu dilinin gücüyle kapatıyordu. İmparatorluk muhafızları arasında görevlendirildi ve korkunç işler becerdi ki, Teodora ondan çok memnun kaldı. Teodora'nın düzenlerinde karşılaştığı güçlükleri gidermekte ona heyecanla yardımcı oldu. Kapadokyalı'nın yerine atadıkları Teodotus hemen görevinden alınarak, buraya her işi yapan Petrus getirildi. Petrus hemen hiç çekinmeden ve utanmadan kıtada hizmet gören askerlerin ücretlerini ve harçlıklarını soydu. Yöresel yargıçlıkları her zamankinden daha belirgin biçimde açık artırmaya çıkardı. Yargıçların saygınlığını düşürerek, bu görevleri kutsal olmayan bu tür ticaretten çekinmeyenlere satıyor ve alıcılara, uyrukların hayat ve mallarıyla istedikleri gibi oynama yetkisi tanıyordu. Çünkü yöresel yargıçlık için para veren adamla Petrus arasında, görev bölgesinde yağma ve soygun uygulama konusunda hemen anlaşma yapılmış oluyordu.

Böylece, devletin başındaki kişiden başlayarak insanların hayatı üzerinde ticaret sürüp gidiyor ve pazarlık kentlerin yıkımıyla sonuçlanıyordu. Yüksek mahkemelerde ve Forum'un çevresinde, kamu örgütlerini satarak karşılığında para toplayan bir icazetli haydut dolaşıyordu. Yaptığı kötülüklerin dikkate alınacağı konusunda hiç umut yoktu tabii. Ayrıca devlet

hesabına çalışan, aralarında seçkinlerin de bulunduğu, çok sayıda insandan en kötülerini kendi çevresine çekiyordu. Ne yazık ki böylesine kötü davranış, yalnız onun tarafından değil, mevkice ondan sonra gelenler tarafından da uygulanıyordu. Aynı şeyler *Magister* dairesinde, *privata* ve *patrimonium*[13] denilen kasalara bakmakla görevli, devletin mali işlerini yöneten saray memurları arasında da sürüp gidiyordu. Gerçekte Bizans'ta ve bütün öteki kentlerde devlet dairelerinin durumu aynıydı. Bu hükümdar işbaşına geldiğinden beri, devlet dairelerinde genç memurlara verilmekte olan primler ya Justinianus tarafından ya da dairenin başındaki yönetici tarafından toplandı ve iç edildi. Dolayısıyla onlardan emir alarak görev yapan bu kimseler tam yoksulluğa düştüler ve en aşağı tabakadan esirlermiş gibi çalışmak zorunda kaldılar.

Bizans'ta büyük ölçüde tahıl depo edilmişti ama bunlardan bir kısmı bozulmuştu. İmparator kimseye danışmadan bozuk tahılları doğu kentlerine nüfusuna göre paylaştırarak gönderdi. Bu bozulmuş tahılları kimsenin yemesine imkân yoktu. Yine de İmparator, karşılığında piyasa fiyatından çok daha fazlasını istedi. Şişkin fiyatları ödeyen alıcılar, tahılları denize ya da lağıma dökmek zorunda kaldılar. Başkentte tahılların bozulmadığı tek bir depo kalmıştı. Bunları da en yüksek fiyatla, tahıla ihtiyacı olan kentlere sattı.

Böylece, bu tahıllar için başka devletlere hazinenin ödediği paraya göre yüzde yüz oranında kâr sağladı.

Bununla birlikte ertesi yıl, verimli bir ürün alınmadığından Bizans'a gemilerin getirdiği tahıl yetersiz kaldı. Bu güçlükle nasıl başa çıkacağını bilemeyen Petrus, Bitinya, Frigya ve Trakya'dan geniş ölçüde tahıl satın almayı düşündü. Bu bölgenin halk, ürünlerini deniz

kıyısına indirmek, oradan, tehlikelerle yüz yüze Bizans'a taşımak gibi güç bir işi yüklendiler. Bizans'a gelince Petrus onlara sattıkları ürünler karşılığında komik bir para ödedi. Kayıpları o derece büyüktü ki buğdayı hükümetin depolarına bedava ya da üstüne para ödeyerek bile verseler belki daha memnun olurlardı. Halk arasında bu işe "el koyma" deniyordu. Yine de Bizans'a gereksinimi karşılayacak kadar buğday toplanamadı, pek çok kimse durumdan sert biçimde İmparator'a yakındı. Aynı zamanda ordu mensupları ücretleri verilmediği için kendilerini başıbozukluğa bıraktılar, kentte sürekli olay çıkardılar.

Bu arada İmparator, Petrus'tan hiç de hoşnut olmadığını belli etti. Hem yukarıda anlatılan nedenlerle, hem de becerdiği yolsuzluklar sonucu kamu parasını görülmemiş bir ölçüde iç ettiğini haber aldığından, İmparator onu görevden uzaklaştırmak istedi. İmparator'un aldığı haber doğruydu. Ama Teodora kocasının isteğine karşı koydu. Belli ki açık kötülüğü ve kendinden aşağıda olanlara sert davranışı nedeniyle Barsimes'e bağlıydı. Söylemek gereksiz, İmparatoriçe son derece vicdansızdı ve insafsızlıkla doluydu. Emrinde olanların da, nitelikleri bakımından kendine benzemesini beklerdi. İmparatoriçe'nin Petrus tarafından büyülendiğini ve isteğine aykırı olarak kendine yardıma zorladığını söylerler. Çünkü bu Barsimes denilen adam büyücüler ve şeytanlara tutkundu. Mani inancına hayranlık duyuyor ve herkes önünde inancını açıklamaktan çekinmiyordu. İmparatoriçe bunları duyduğu halde, kendi adamından himayesini esirgemedi. Onu daha çok korumaya devam etti ve belki de ona karşı söylentiler nedeniyle daha da yakınlık gösterdi. Çünkü İmparatoriçe, daha gençlik yıllarında

büyücülere üfürükçülerle düşüp kalkmıştı. Yaşayış biçimi onu bu yöne sürüklemiş ve hayatının sonuna kadar gizli güçlere inanmış ve her zaman onları güven kaynağı saymıştı.

Ayrıca Teodora'nın, güzel sözlerle kandırma değil de daha çok şeytanların karşı konulmaz gücüyle Justinianus'u parmağında oynattığı söylenir. Aslında Justinianus da nazik, dürüst ya da bu çeşit ince saldırılara karşı koyabilecek derecede sarsılmaz erdeme sahip bir kişi değildi. Tam tersine para düşkünlüğü ve kan dökücülüğünün tutsağıydı kuşkusuz. Yine, övgü ve hile karşısında güçsüzdü. Kendini büyük bir heyecanla eyleme geçiren konularda bile hiç nedeni yokken dönüş yapar ve bu yüzden her zaman fırıldağı anımsatırdı. Yakınları, tanıdıkları bile ona gerçek bir güven duymazlardı. Sürekli olarak yapılmasını istediği şeyler konusunda görüş değiştirirdi. Daha önce belirttiğimiz gibi büyücüler için kolay bir hedef oluşturduğundan Teodora'ya da hemen boyun eğdi. Dolayısıyla Teodora'nın böyle gizli güçler tutkusu Petrus'a yakınlığını her şeyden daha çok artırdı. İmparator için, Petrus'u oturduğu görevden atmak kolay iş değildi ve çok geçmeden Teodora daha birkaç ay önce Yohannis'in atandığı Hazine Bakanlığı'na onun getirilmesi için diretti.

Yohannis, Filistin'de doğmuş soylu bir insandı. Hiçbir zaman kendini zenginleştirmek aklından geçmemiş, yaşayan kimseye kötülük etmemişti. Bütün halkın ona görülmemiş derecede sevgi göstermesine şaşmamak gerek. Bu durum ise, Justinianus ve değerli karısı gözünde onu iğrenç ve çekilmez yapmaya yetmişti. Çünkü hiç beklenmedik bir biçimde bakanları arasında gerçekten iyi bir insan çıkmıştı. Akıllarını yi-

tirdiler, o kadar üzüldüler ki ilk fırsatta dolaylı ya da dolaysız yollardan onu görevden uzaklaştırmak için çılgınca bir çaba harcadılar. Böylece Yohannis'in yerine Petrus getirildi ve İmparatorluk hazinesine el koyarak bir defa daha herkesi içine alan büyük felaketlerin başlıca sorumlusu haline geldi. Yerleşmiş bir gelenek olarak her yıl çok sayıda vatandaşa İmparator'un ihsanı biçiminde dağıtılan parayı kesti. Bir yandan İmparator'a kamu giderlerinden çok küçük bir yüzde vererek, hiç çekinmeden cebini doldurdu. Özellikle, değerinden düşük altın paralar çıkarınca, soyguna uğrayanlar üzüntüden donup kaldılar. Böyle bir şey daha önce görülmemişti.[14]

İmparator'un bakanlarına nasıl davrandığı konusunu böylece tamamlamış oluyoruz.

VI

TOPLUMUN ÇEŞİTLİ SINIFLARININ KIYIMI

Şimdi de, Justinianus'un her yerde tarım arazisi sahiplerini nasıl yok ettiğini anlatacağım. Daha önce bütün kentlere gönderilen görevlilerden söz etmiştik. Taşrada oturanların başına gelenleri genel çizgileriyle anlatmaktan fazlası, gereksiz bizim için. Mülk sahipleri, bu görevliler tarafından saldırıya uğrayan ve soyulan ilk insanlar oldu. Yine de olan bitenleri tam anlatmak yerinde olacak.

Bizans İmparatorluğu'nda, geçmiş yüzyıllarda hemen her hükümdar, bir defa değil, birçok defa uyruklarının Hazine'ye olan borçlarını bağışlardı. Bu yapılırken iki amaç güdülürdü. Böylece hem sermayesi tükenmiş ve borçlarını ödeyecek olanaklardan yoksun bulunanlar sürekli baskı altında tutulmamış olurdu hem de borçlu olmayan ve vergisine bağlı kişiler aleyhinde çeşitli bahaneler ileri sürülüp tahsildarları jurnallerle donatmaktan kaçınılırdı. Ama şimdiki imparator 32 yılı uyruklarına böyle bir şey yapmadan geçirdi.[1] Yani, parası kalmayanların memleketten kaçıp bir daha geri dönmemekten başka çareleri yoktu. İspiyoncular ise, hali vakti yerinde çiftçileri, yıllarca bölgelerinin gerektirdiği ödemeden daha az vergi verdiklerini

öne sürerek kovuşturmayla tehdit ediyorlar, onları ölüm derecesinde tasalandırıyorlardı. Zavallılar, yalnız yeni ve ağır vergilerden titremekle kalmıyorlar, uzun yılları kapsayan birikmiş vergilerin adaletsiz ağırlığı altında ezilme düşüncesiyle korkudan taşlaşıyorlardı. Öyle ki, kimi mülkünü ispiyonculara ya da Hazine'ye armağan etmeye sürükleniyor ve her şeyi bırakıyordu.

İkincisi, Medler ve Araplar Asya'nın büyük bölümünü, Hunlar, Slavlar ve Antalar bütün Avrupa'yı silip süpürdüler, kentlerin bazılarını yerle bir ettiler, bazılarını son kuruşuna kadar haraç ödemeye zorladılar, halklarını bütün mallarıyla birlikte tutsaklığa sürüklediler. Günlük saldırılarla her bölgeyi çöle çevirdiler. Yine de Justinianus tek bir kişiden olsun vergi yükünü kaldırmadı. Yalnızca düşmanın ele geçirdiği kentlere bir yıllık bağışıklık tanıdı. Oysa İmparator Anastasius, düşmanın ele geçirdiği kentlerden yedi yıl süreyle ödeme zorunluluğunu kaldırmıştı. Ama bu süre bile bu defa yeterli olmazdı sanırım. Çünkü Anastasius zamanındaki Kabbades saldırısı kentlerin yapısında çok az yıkım yapmıştı. Oysa İranlı Hüsrev, koca kentleri yakıp yıkmış, yerle bir etmiş, yolu üzerinde Kabbades'ten daha büyük felaketler getirmişti. Sık sık Med ordularınca istilaya uğramakta olsa da, Hunlar ve vahşi Araplar, İmparatorluğun bazı bölgelerini yakıp yıksalar da, Avrupa'nın yarı-uygar kabileleri oradaki Bizanslılara aynı şeyi yapsalar da, herkes vergilerinin ancak çok küçük bir kısmının alay eder gibi bağışlandığını görünce, İmparator'u, bütün düşmanları bir araya koysanız, onlardan daha da büyük bir düşman olarak saymaya başladı. Düşman çekilir çekilmez, el koymalar, yükümlülükler ve özel vergi yoluyla arazi sahipleri yıkıma sürükleniyordu.

Sözü geçen bu deneyimlerin ne anlama geldiğini ve ne anlama çekilmesi gerektiğini şimdi anlatacağım. Çiftlik sahipleri herkesin ödemesi gereken vergiye dayanarak, Bizans Ordusunu beslemeye zorlanıyordu. Yapılan katkılar, yaklaşan bunalımın baskısını karşılamak için değil de görevlilerin keyfine ve eğilimlerine göre isteniyor, görevliler de çiftçilerin elinde yeteri kadar erzak bulunup bulunmadığını düşünmüyorlardı bile. Yani bu zavallı yaratıklar, askerler için erzak, atlar için yem bulmak üzere başka yerlere gidiyor, korkunç derecede yüksek fiyatlarla bunları satın alıyorlardı. Kimi zaman çok uzak bir bölgeden aldıkları yiyecek maddelerini ve yemleri, ordunun bulunduğu yere kadar geriye taşımak zorunda kalıyorlardı. Dönüşlerinde yiyecekleri ordu levazım subayına, herkesçe bilinen yöntemle değil de, bu beylere nasıl uygun gelirse o biçimde teslim ediyorlardı. İşte bu işlemler el koyma olarak biliniyordu.

Bunun sonucu bütün çiftlik sahiplerinin iflası demekti. Çünkü onları, gerekli olanın en az on katı vergi ödemeye zorluyordu. Belirttiğimiz gibi orduya yardımda bulunmaktan başka çoğu zaman Bizans'a buğday taşımak gibi ek bir görevle karşı karşıya kaldıkları da oluyordu. Yalnız Barsimes değil, ondan önce gelen Kapadokyalı da aynı iğrenç yola başvurmuştu. Onların yerine atananlar da onlar kadar suçluydu. İşte aşağı yukarı el koymanın anlamı buydu.

"Yüküm" deyimiyse gökyüzünden çiftlik sahiplerinin tepesine inen görülmemiş bir felaket anlamına geliyor ve onların yaşama umutlarını yok ediyordu. Başka bir deyimle, bu öyle bir vergiydi ki, boş bırakılmış ve üretimsiz kalmış araziden alınıyordu. Sahipleriyse ya toptan yok olmuş, atalarından kendilerine kalan

arazileri terk etmiş ya da yükümlülüklerinin altına gömülmüş olurlardı. Ama görevliler yüzleri kızarmadan henüz iyice ezilmemiş olanlara yeni vergiler yüklerdi. Yüküm deyiminin anlamı buydu ve özellikle bu çağda herkesin dilindeydi bu söz.

"Özel vergilerin tarhı" sorunu üzerine de biraz eğilelim. Özellikle bu çağda kaçınılması güç ve ezici birçok istek, kentlerin üstüne bir yağmur gibi yağmıştı. Hangi nedenlerle ve ne biçimlerde bu isteklerin geldiğini burada açıklamaya çalışmayacağım. Yoksa, anlattıklarım sonsuza kadar uzar gider. İsteklerin çoğu, mallarının değerlerine göre mülk sahipleri tarafından karşılandı. Ama sıkıntıları bu kadarla kalmadı. Salgın hastalık bütün bilinen dünyayı ve özellikle Bizans İmparatorluğu'nu silip süpürüp tarımda çalışan topluluğun büyük bir bölümünü alıp götürünce ve ardında bomboş bir iz bırakınca Justinianus, felakete uğramış mülk sahiplerinin gözünün yaşına bakmadı. Yalnız adam başına düşen yıllık vergilerini istemekle kalmadı, ayrıca ölmüş komşularının vergilerinden de onları sorumlu tuttu. Az önce sözünü ettiğim öteki istekler de çiftlik sahibi olmak talihsizliğine uğrayanların sırtına yükleniyordu. Üstelik en iyi, en zengin döşenmiş evlerini askerlere bırakmak ve onları el-pençe divan beklemek ve sahip oldukları en kötü, bozuk, berbat kulübelerde yaşamak zorundaydılar.

Justinianus ve Teodora'nın hükümdarlığı sırasında böylesine felaketler sürekli olarak halkın başına geliyordu. Çünkü durmadan ya savaş ya da başka bir kötülük ortaya çıkıyordu. Evleri bırakmaktan söz etmişken şunları da ekleyeyim: Bizans'taki ev sahipleri, yirmi bin kadarı yarı uygar, paralı yabancı askere evlerini vermek zorunda kalmıştı. Böylece mülk sahibi

olmanın zevkini çıkaramadıkları gibi, çok daha acayip durumlarla karşılaştılar.

Justinianus'un askerlere karşı davranışlarını da burada yazmadan geçemem. Askerleri bulabildiği en büyük serserilerin emrine verdi. Onlara da bu kaynaktan becerebildikleri kadar tırtıklama yetkisini tanıdı. Öyle ki, toplayabildikleri her kuruş onların olacaktı. Bu gibi kimselere "denetim subayı" adı verildi. Denetim subayları yıllar boyunca izlenecek bir plan düzenlediler. Yerleşmiş bir gelenek olarak askerlere aynı ücret verilmezdi. Genç yaşta, askerlik deneyi az olanlara az ücret verilirdi. Savaşa katılırsa listenin ortasına yükselir ve ücreti de artardı. En sonunda askerlik hizmetinde yaşlanır ve görevden ayrılacakları zaman yaklaşırsa ücretleri de gösterişli bir düzeye erişirdi. Böylece sivil hayata döndüklerinde geri kalan günlerini zorluk çekmeden geçirirler ve ölünce ailelerine bir şeyler bırakırlardı. Gerçekten, listedeki merdivenin en altında olan askerler, zamanla, ölerek ya da ordudan ayrılarak boşalan basamaklarda yükselir ve kıdemlerine göre kamu kaynaklarından ücret alırlardı.

Denetim subaylarıysa, ölen askerlerin adlarını listeden silmediler. Sürekli savaşlar nedeniyle çok sayıda asker ölse bile, bunu yapmadılar. Listeye uzun bir süre yeni ad eklemek zahmetine katlanmadılar. Sonuç olarak, devlet gönüllü askerlerden yoksun kaldı. Orduda kalanlarsa, çoktan ölen başkaları listeden silinmediği için yükselemediler, gerçek mevkilerinin altında kaldılar. Uygun ölçünün altında ücret aldılar. Bu arada denetim subayları askerlerin parasından belli bir oranını Justinianus'a ödediler.

Üstelik başka yollardan da, ödenekleri kısıtlayarak askerleri yoksullaştırdılar. Savaşta tehlikeye atılmanın

karşılığı bu oldu. Kimini Grek olmakla suçladılar (sanki Yunanistan'dan saygıya değer kimse çıkmazmış gibi), kimini İmparator'un emri olmadan orduya girdiler diye azarladılar. İmparator'un eliyle yazılmış bir belge gösterildiğinde denetim subayları bunu bile kabul etmeyecek kadar yüzsüzdüler. Askerlerden bir bölümünü de izin almadan birkaç gün uzaklaştılar diye cezalandırdılar. Daha sonra bazı saray muhafızları, askerlik görevine uymayan askerleri ortaya çıkarsınlar diye İmparatorluğun her yöresine gönderildiler. Bunlardan bazıları, buldukları askerlerin işe yaramaz olduğunu göstermek için palaskalarını sökecek kadar gaddardılar. Ordudan çıkarılanlar, günlerce Forum'da dikilip iyi yürekli halktan yiyecek dilendiler ve görenlere büyük üzüntü kaynağı oldular. Orduda kalanlarsa, ordudan atılanlarla aynı kaderi paylaşmamış olmak ayrıcalığını ağır biçimde ödemek zorunda bırakıldılar. Böylece, ne yana dönse soyulan askerler dünyanın en yoksul insanları durumuna geldiler ve savaşma isteklerini bütünüyle yitirdiler.

İtalya'da Bizans egemenliğinin yıkılış nedeni bu oldu. Aleksandros adındaki denetim subayı oraya gönderildiğinde, askerlere aynı yöntemi uyguladı. Teodorik ve Gotlara karşı izledikleri politikayı cezalandırdığını açıklayarak para topladı. Denetim subayları tarafından yoksulluğa itilenler yalnızca askerler değildi. Subaylar, kıdemli komutanlar, yüksek mevkilerde bulunanlar da açlık ve yoksulluk yükü altında ezildiler. Günlük gereksinimlerini bile karşılayamaz oldular.

Askerlik konusuna değinmişken anlattıklarıma bir şey daha eklemek istiyorum. Justinianus'tan önceki Bizans imparatorları sınırlara, özellikle Arapların ve İranlıların saldırılarını önlemek için Doğu sınırına,

çok sayıda asker yerleştirmişlerdi. Bu birliklere *Limitanei* (uç askerleri) deniliyordu. İmparator Justinianus ise bunlara daha başlangıçta öyle umursamazlık ve pintilikle davrandı ki, bu askerlerin mutemetleri ücretlerini ödemekte dört yıl geri kaldı. Bizans'la İran arasında barış ilan edildiğinde, barışın meyvelerinden yararlanacakları gerekçesiyle bu talihsiz adamlar barış süresince alacakları ücretleri Hazine'ye vermek zorunda bırakıldılar. Daha sonra Justinianus hiç nedeni yokken onların "asker" adını da kaldırdı. O andan başlayarak Bizans İmparatorluğu sınırları garnizonsuz kaldı, sınır askerleri birdenbire kendilerini yardımsever kişilerin eli açıklığına bağlı buldular.

Aslında, sarayı korumak için üç bin beş yüz kişilik bir muhafız birliği kurulmuştu. Birliğe *Scholarii* deniliyordu. Daha başlangıçtan beri Hazine onlara öteki askerlerden daha yüksek ücret verirdi. Daha önceki imparatorlar yetenekleri dolayısıyla bu seçme birliğe Ermenileri alırlardı. Zeno'nun tahta gelişinden sonra en zayıf, savaştan habersiz kişiler de muhafız birliğine girmeye başladı. Zamanla, yeteri kadar para ödeyebilen esirler bile girdiler. Justinus tahta geçtikten sonra Justinianus denilen adam, ünlü birliğe bir yığın adayı kabul etti ve bu işten de büyük ölçüde kârlı çıktı. Sonra birliğin ad listesinde boş yer kalmadığını görünce, listeye iki bin kişi daha ekledi. Bunlar ek numaralar olarak adlandırıldılar. Ama kendisi tahta geçince, ek numaralılara bir kuruş ödemeden, onları birliğe aldığından daha çabuk başından atıverdi.

Seçme birliğin asıl üyelerineyse şu düzeni uyguladı: Ordu İtalya'ya, Libya'ya ya da İran'a gönderileceği zaman, Muhafız Alayı'na da sefere katılmak üzere eşyalarını toplamalarını bildiriyordu. Oysa herkes onların

savaşta bir işe yaramayacaklarının farkındaydı. Muhafızlar, gerçekten savaşa gideriz korkusuyla, ücretlerini belli bir süre Justinianus'a bırakıyorlardı. *Scholarii*'lerin başına bu iş tekrar tekrar geldi. Petrus da *Magister* olduğu sürece adı ağza alınmaz hırsızlıklarla muhafızları sarstı. Yumuşak başlı ve kimseyi kırmayacak gibi görünen bu adam, yaşayan en büyük hırsızdı. Akıl almayacak kötülüklerle doluydu. Bu Petrus, Teodorik'in kızı Amalasunta'nın öldürülmesini düzenlemişti. Daha önceki bir kitapta bunu anlatmıştım.

Söz konusu topluluktan başka, sarayda saygı gören iki grup daha vardı. Hazine onlara iyi para öderdi, çünkü görevlerinin nitelikleri nedeniyle atanmak için daha çok para vermişlerdi. Onlara *Domestici* ve *Protectores* denilirdi. Düşmanla hiç karşılaşmadıkları halde, görevlerinin önemi ve mevkileri nedeniyle Saray Muhafızları arasına alınmışlardı. Bir bölümü Bizans'ta, bir bölümü Galatya'da ya da öteki bölgelerde otururlardı. Ama Justinianus onları da ötekiler gibi ikide bir korkutur ve hakları olan ücretten caymaları için zorlardı. Bir iki sözcükle açıklanabilir bu durum: İmparatorların beş yılda bir her askere belli miktarda altın ödemesini öngören bir yasa vardı. Beş yılda bir, İmparatorluğun her yerine adam gönderilir ve her askere birkaç altın verilirdi. Bu hükmü yerine getirmemek için bir bahane uydurmak mümkün değildi. Oysa Justinianus devleti yönetmeye başladığından bu yana ne böyle bir şey yaptı, ne de yapacakmış gibi bir eğilim gösterdi. 32 yıldan az olmayan bir zaman geçti, çoğu kimseler bu geleneği unuttular.

Uyruklarını soymak için uyguladığı başka bir yöntemi açıklayacağım şimdi: Muhafızlık işinde çalışan ya da İmparator'un giden evrakını düzenleyen görevli-

ler, Bizans'taki memurlar, ücret kademelerinin en alt basamağında işe başlarlar, zamanla ölen ya da emekli olanların yerlerine yükselir, en sonunda merdivenin en üst basamağına basarak görevlerinin doruğuna erişirlerdi. En yüksek mevkiye erişenler, yerleşmiş bir geleneğe göre öyle bir ücret alırlardı ki yıllık gelirleri *bir centenarium*'dan (beş kilo) fazlaya ulaşırdı. Yaşlı dönemlerinde bu mevkiye geldiklerinden, aldıkları paradan başkalarına da yardımda bulunurlardı. Sonuç olarak, devlet işleri yüksek bir etkinlik kazanırdı. Bu İmparator işbaşına geçince böylesine memurları aylıklarından yoksun bıraktı; hem onları, hem de başkalarını incitti. Yoksulluk önce onların zenginliğini paylaşanlara geçiyordu. Onların yitirdiklerini hesap etmek isteyen bir kişi, aradan geçen otuz iki yılı da göz önüne alırsa, varacağı sonuç, yoksullukların derecesini gösterir. Hükümdar ise bu yoldan, resmi görevdeki kişilerin de canına okudu.

Şimdi de tüccarlara, denizcilere, esnaf ve sanatkârlara, satıcılara ve onlar aracılığıyla herkese neler yaptığını anlatacağım. Bizans'ın her iki tarafında da boğazlar vardır. Biri Sestus ile Abydus arasında Çanakkale Boğazı'dır, ötekisi Karadeniz'in ağzında Hieron denilen yerdedir. Çanakkale Boğazı'nda şimdiye kadar resmi gümrük binası olmamıştır ama İmparator tarafından gönderilen bir subay Abydus'ta yerleşir ve İmparator'un izni olmadan Bizans'a silah taşıyan gemilere, Bizans'tan bu işle görevli memurların imzasını taşımayan belgelerle hareket eden gemilere göz kulak olurdu. Çünkü *Magister*'in dairesindeki bazı memurların izni olmadan hiçbir gemi Bizans'tan ayrılamazdı. İmparator'un temsilcisinin bir başka görevi de gemi sahiplerinden, kimseye zararı dokunmayacak ve

görevli subayın zahmetine değecek kadar bir vergiyi toplamaktı. Buna karşılık öbür boğazda oturan görevli, maaşını İmparator'dan alıyordu ve yukarıdaki konularda gözünü açıyordu. Bizans arazisinden Karadeniz kıyısındaki kabilelere ihracı yasak mallara dikkat ediyordu. Görevlinin o yana doğru gidenlerden bir şey alması yasaklanmıştı.

Justinianus tahta geçer geçmez her iki boğaza da gümrük binaları kurdurdu ve buralara ücretli memurlar gönderdi. Gerçekten bunlara ücret veriyor, ama bir o kadarını da yaptıkları işlerden çıkarmaları için zorluyordu. Görevliler ona sadık olmaktan başka istekleri olmadığını göstermek için gemicilerden yükleri kadar para alıyor, böylece kendi yükümlülüklerinden kurtuluyorlardı. Her iki boğazda Justinianus'un izlediği yol böyleydi.

Bizans'taysa, aşağıdaki düzeni düşündü: Yakın dostlarından Suriyeli Addaeus için özel bir görev yarattı. Suriyeli, gelen gemilerden bir miktar kazanç sağlayacak ve bunu efendisine verecekti. Sonunda Addaeus, Bizans Limanı'na gelen bir teknenin bir daha oradan demir almasına izin vermedi. Ya kaptanları teknelerinin değeri üzerinden cezalandırdı ya da Libya'ya, İtalya'ya dönmeye zorladı. Kimi, ne bir dönüş yükü almayı ne de yeniden yola çıkmayı istedi. Gemilerini yakıp, bu işten kurtulmayı yeğ tuttular. Bununla birlikte içlerinde, denizcilikten başka bir işten para kazanmasını bilmeyenler vardı. Bunlar yüklerini ithalatçılara üç kat pahalıya satıp, önceki gibi yük aldılar. İthalatçılar da kayıplarını malları satın alanlardan çıkardılar. Böylece Bizanslıları açlıktan yok etmek için elden gelen her şey yapıldı. Kamu işleri için anlattıklarım şimdilik yeter.

Anlatmam gereken başka bir konu da, iki hükümdarın bozuk paralara ne yaptıklarıdır. Sarraflar her zaman bir altın *stater* karşılığı iki yüz on *obol* verirlerdi. Haşmetlilerimiz ise bir *stater*'e yüz seksen *obol* verilmesini emrederek cephelerini doldurdular. Böylece her altından değerinin yedide birini koparttılar.

Çifte hükümdarlar her türden eşyanın alışverişini tekellerin emrine verdiklerinden, sürekli olarak tüketicilerin boğazına basıyorlardı. Yalnız kumaşçıların işyerleri pençelerinden kurtulmuştu. Onları da dize getirmek için bir yol buldular. Fenike kıyılarında Beyrut ve Tir kentlerinde ipekli kumaş yapımı, kuşaklar boyunca yerleşmiş bir zanaat durumundaydı. İpekli kumaş işiyle uğraşan tüccarlar, kumaşları yapan usta ve yarı usta işçiler bilinmeyen zamanlardan beri orada yaşıyorlardı ve ürünleri oradan her yere gönderiliyordu. Justinianus tahta çıkınca, Bizans'ta ve başka kentlerde ipek işiyle uğraşanlar ipekli kumaşlar için daha çok fiyat istemeye başladılar. Gerekçe olarak İranlılara ipek için geçmiştekinden daha çok para ödediklerini, ayrıca ithalde alınan yüzde on vergiden kaçınmanın mümkün olmadığını gösterdiler.

İmparator bu durumdan hiç de hoşnut olmadığını açıkladı ve ipeklinin altı kilosu için *16 obol*'dan fazla ödenmesini yasaklayan bir yasa çıkardı. Yasayı çiğneyenlerin mallarına el konulacaktı. Halk bu yasanın uygulanmasını olanaksız bularak, yasayı mahkûm etti. İthalatçıların pahalıya aldıkları bir malı daha ucuza satmaları beklenemezdi. Sonunda bu ticaretle uğraşanlar, beklemektense, ellerinde kalan stokları el altından satışa çıkardılar. Ve mali durumlarının yıkımı pahasına iyi giyinip kuşanmak isteyenlere bu malı sattılar. Fısıltılardan neler döndüğünü öğrenen İmpa-

ratoriçe, hemen sahiplerinin ellerinden stoklarını aldı ve onları beş kilo altın ödeme cezasına çarptırdı.

Ondan sonra bu ticaret, Bizans geleneğine göre İmparatorluk hazinesinin denetimine girdi. Hazine'nin başına Petrus Barsimes'i atayınca hükümdarlar, onu karanlık işler çevirmekte serbest bıraktılar. Petrus herkesin yasaya son ayrıntısına kadar boyun eğmesini istedi ama bu işte kullandığı kişileri yalnız kendi çıkarı için çalışmaya zorladı. Gizlemeye gerek görmeden, Forum'daki halkın gözü önünde adi cinsten boyalı ipeğin beş gramını *12 obol*'den satışa çıkardı. Ayrıca *Holoverum* diye bilinen İmparatorluk boyasına dört kat fiyat biçti. Böylece İmparator'a büyük bir para sunuyor, göstermeden, daha çoğunu kendine ayırıyordu. Onunla başlayan uygulama, o zamandan beri sürüp gitti. Bugün bile Hazine, ticaretin bu dalında tek ithalatçı ve tek satıcı durumundadır.

Bizans'ta ve ötcki kentlerde, denizde olsun, karada olsun, öteden beri bu ticaretle uğraşan ithalatçılar, doğal olarak söz konusu işlemler nedeniyle büyük güçlüklerle karşılaştılar. Adı geçen kentlerde ise bütün halk birdenbire kendini dilenci olmuş buldu. Elişi yapanlar ve zanaatkârlar açlıkla savaşmak zorunda bırakıldılar. Sonuçta birçokları bağlı oldukları topluluktan ayrılarak kaçtı ve İran toprağına sığındı. Her yıl, ticaretin geliri Hazine Bakanı'nın eline geliyordu. O da bu kaynaktan bir bölümünü İmparator'a veriyor, önemli bir parçasını kendine ayırarak halkın yoksulluğu pahasına zenginleşiyordu. Konuyu burada bırakalım.

Justinianus'un Bizans'ta ve öteki kentlerde halkın üstün tuttuğu değerleri ve soylu kişilere verilen şeref payelerini nasıl ortadan kaldırdığı, bundan sonraki konumuz olacak.

Önce, hukukçuların toplum içindeki etkinliklerini azaltmak istedi ve mahkemelerde yaptıkları işlerden dolayı aldıkları, lüks içinde yaşamalarını sağlayan armağanlardan yoksun bıraktı onları. Davacılara, ant içip kendi davalarını kendileri çözmelerini emretti. Bu küçültücü davranış, hukukçuların yükselme tutkularına ağır darbe indirdi. Daha önce gördüğümüz gibi Bizans'ta olsun başka kentlerde olsun, senatörlerin ve hali vakti yerinde sayılan herkesin elinden malını mülkünü aldığı için hukuk mesleği de işsiz kaldı. Çünkü kimsenin elinde mahkemeye gidecek değerde bir şey kalmamıştı. Böylece, hukukçuların bir zamanlar sayıları ve göz kamaştıran ünleri, her yerde yok olma derecesine düştü ve kaçınılmaz sonuç olarak hukukçular yolsuzluğa itildiler. Çalışmaları hakaret dışında hiçbir şey kazandırmaz oldu.

Ayrıca, bilginleri ve soylu aile çocuklarını okutan öğretmenleri de yaşamak için temel gereksinimleri karşılayamaz duruma soktu. Eski imparatorların bu meslek sahiplerine verilmesini emrettikleri parasız yiyecekleri, Justinianus bütünüyle kaldırdı. Bundan başka, belediyelerin bölgesel amaçlarla ve gösteriler düzenlemek için topladığı gelirlere el koydu ve bunları utanmadan merkezi hükümetin gelirlerine ekledi. Ondan sonra bilginler ve öğretmenler adamdan sayılmaz oldular. Artık kimse kamu yararına bir yapı planlayacak durumda değildi. Kentlerin sokaklarında ışıklar yanmaz oldu. Hayatı halk için çekilir hale getirmenin imkânı kalmadı. Tiyatrolar, hipodromlar ve sirklerin hepsi kapatıldı. Oysa Justinianus'un karısı buralarda doğup büyümüş ve ilk eğitimini almıştı. Hazine'yi gösteri yerlerinde çalışan kimselere yaptığı ödemelerden kurtarmak için –ki buralarda çalışanla-

rını sayısını bilmek güç– Bizans'ta bu gibi yerlerin kapatılması emrini verdi. Evlerde ve sokaklarda üzüntü ve karamsarlık yaygındı. Sakin, gökten gelen bir bela insanları çarpmış gibiydi. Yaşamdan neşe silinmişti. Halk, evde olsun, Forum'da ya da kiliselerde olsun, felaketlerden, yoksulluktan ve görülmemiş talihsizliklerin birbiri ardına gelişinden başka bir konu üzerinde durmuyordu. Kentlerde durum böyleydi.

Şimdiki öykü anlatılmaya değer. Her yıl biri Roma'da, biri Bizans'ta olmak üzere iki Konsül atanırdı. Bu göreve atanmak şerefine erişenler, resmi amaçlarla *20 centenarium* harcamak zorundaydılar. Paranın bir bölümü o kimseden, büyük bir bölümü İmparator'dan gelirdi. Para, çoğunlukla sözünü ettiğim kimselere, belediye çalışmalarına destek olmak için özellikle tiyatrolara ve çok yoksul kişilere dağıtılırdı. Justinianus tahta çıktıktan sonra, bu işler zamanında yapılamaz oldu. Önce, gecikmeden bir Roma Konsülü atandı ama sonradan bir daha böyle bir atamayı düşünde bile görmedi.[2] Dolayısıyla zavallı ölümlü kişiler sürekli yoksulluk içinde kaldılar. Çünkü artık İmparator geleneksel biçimde uyruklarını desteklemiyor, tam tersine nerede bulursa ve ne biçimde olursa olsun onları soyuyordu.

Sanıyorum bu yıkıcı kişinin devlet paralarını nasıl yuttuğunu, senatörleri nasıl tek tek ve topluca soyduğunu yeteri kadar anlattım. Ayrıca kendilerini zengin sayan askerleri, bakanları, saray muhafızlarını, arazi ve mülk sahiplerini, hukukçuları, ithalatçıları, gemi sahiplerini, tüccar gemicileri, zanaatkârları, manifaturacıları, tiyatroda hayatlarını kazananları nasıl tehdit yoluyla etkilediğini açıkça anlattım sanırım.

Şimdi de dilencilere, yoksal halka ve sakatlara yap-

tıklarını anlatmama gerek. Papazlara nasıl davrandığı ise başka bir kitapta anlatılacaktır.[1] Daha önce belirttiğim gibi, bütün mağazaları ve dükkânları ele geçirdi ve tekeller kurdu. Herkesi aldığı mallarda asıl fiyatın üç katını ödemeye zorladı. Yaptığı öteki şeyleri burada sıralamak benim gücümün dışındadır. Onları çok uzun olan bir kitapta bile anlatmaya kalkmazdım. Ekmek yemezse yaşamayacak kimseleri, zanaatkârları, çok yoksul kimseleri ve sakatları acımadan ve soluk aldırmadan cezalandırdı. Üç *centenarium*'luk özel bir gelir elde etmek için somunları hem küçülttü, hem de içlerini külle doldurttu. İmparator hazretleri böyle bir açgözlülük örneğini vermekten bile kaçınmadı. Ceplerini doldurmak isteyenlerle işleri yürüterek zenginleşmek yolunu bulanlar, bolluk zamanında yoksulların başına yalancı bir darlık getirdiler. Çünkü başka yerlerden un ithal etmek kesin olarak yasaktı ve herkes çıkarılan somunları satın almak ve yemek zorundaydı.

Kentin su yolu bozulmuştu ve her zamanki suyun ancak bir bölümü kente gelebiliyordu. Majesteleri bu duruma aldırmıyor, bir kuruş harcamıyordu. Oysa dili bir karış dışarı sarkmış olan kalabalık, çeşmelerin çevresinde su bekliyordu. Hamamların da hepsi kapatılmıştı. Öte yandan Justinianus, paraları gerekçesiz olarak deniz kıyısındaki yapılara ya da anlamsız konutlara yağdırıyordu, sayfiyeleri böylesine konutlarla donatıyordu, sanki kendi ve eşi, eski imparatorların yaşadığı saraylara sığmıyorlardı. Öyleyse su yolunu onarımsız bırakmalarında asıl neden paradan kısıntı yapmak değildi. Asıl amaçları insanoğlunu yok etmekti. Çünkü büyük bir parayı töredışı yollardan sağlayıp bir anda olmadık yerlere harcayan Justi-

nianus gibi biri, tarihte görülmüş değildi. Umutsuzlara ve parası olmayanlara yiyecek ve içecek olarak yalnız ekmek ve su bırakılmıştı. Gösterdiğim gibi İmparator bunları da kullanarak, hayatı çekilmez kılmak için, birini çok pahalı, ötekini de hemen hemen bulunmaz duruma getirmişti.

Yalnız Bizans'taki dilenciler değil, başka yerlerde yaşayan dilenciler de onun elinden acı çekti. Şimdi anlatacağım...

Teodorik'in orduları İtalya'ya yayıldığı zaman, Justinianus Roma Sarayı'na, eski devletin izlerini korumak amacıyla gündeliğe bağlı silahlı muhafızlar bırakmıştı. Muhafızlar çok sayıdaydı. Aralarında *Silentiarii, Domestici* ve *Scholarii* adı verilenler de vardı ama, hepsine asker deniliyordu ve ancak yaşamaya yetecek kadar bir ücret alıyorlardı. Bu ücretler çocuklarına ve varislerine geçecekti. Aziz Petrus Kilisesi'nin gölgesinde yaşayan dilencilere de Hazine'den her yıl dört bin beş yüz kile un verilmesini emretmişti. Makasçı Aleksandros'un[4] İtalya'ya gelişine kadar sürdü bu durum. O gelince hiç çekinmeden zavallıların bütün aylıklarını kesti. Olanları duyunca Romalıların İmparatoru Justinianus yapılan işlemi onayladı ve Aleksandros'u daha çok destekledi.

Görünüşe bakılırsa, gezisi sırasında Aleksandros Yunanlıların da canını yaktı. Termopil'deki[5] karakola oradaki çiftçiler bakıyor, ne zaman bir yabancı kabile Peloponessos'a[6] girmek istese surları koruyorlardı. Ama Aleksandros buraya gelince, Peloponessoslulara iyilik ediyormuş gibi karakolun bekçiliğini çiftçilerden aldı. Oraya iki bin asker yerleştirdi. Askerlerin ücretleri Hazine'den ödenecek bahanesiyle her kentin gelirini Hazine'ye akıttı. Sözde, askerlerin tayın giderini

karşılamış olacaktı. Sonuçta, Yunanistan'ın her yerinde, Atina'da bile kamu yapıları parasızlıktan onarılamaz halde kaldı. Kentlerde bir tek gelişme olmadı. Justinianus vakit geçirmeden Makasçı'nın Yunanistan'daki eylemlerini de onayladı. Yunanistan'daki durum için de bu kadar yeter.

Şimdi dikkatimizi zavallı İskenderiyelilere çevirelim. O bölgedeki hukukçular arasında bulunan Hephaestus adında biri kentin valiliğine atandı ve sert yöntemler uygulayarak kentteki ayaklanmalara son verdi. Ama aynı zamanda oranın halkına her türlü yoksulluğu getirdi. Satıcıların çalışmalarını yasaklayarak her dükkân tekel altına aldı ve kendini tek satıcı durumuna soktu. Ardından valilik yetkisine dayanıp, her çeşit malın fiyatını tespit edip satmaya başladı. Eskiden en yoksul kişinin bile her şeyi ucuz bulup satın alabildiği bir kent olan İskenderiye, açlıktan ölme düzeyine indi. En büyük darlık ekmeğin sağlanmasında baş gösterdi. Çünkü Vali, buğdayı kendi eliyle Mısır'dan topluyor, başkasının bir kile buğday bile satın almasına engel oluyor, böylece ekmeği denetim altında tutarak somunlara istediği fiyatı uyguluyordu. Çok geçmeden duyulmamış bir servet biriktirdi, aynı zamanda bu konuda İmparator'un isteklerini de karşıladı. İskenderiye halkı Hephaestus'un korkusundan, ses çıkarmadan acılara boyun eğdi, İmparator da kasasına giren paranın hatırına Vali'yi övmekten başka bir şey yapmadı.

Hephaestus denilen adam İmparator'un gözüne daha çok girmek için şu düzeni uyguladı: Diocletianus Roma İmparatoru olduğu zaman, her yıl hazinenin armağanı olarak İskenderiye'nin yoksullarına çok miktarda un verilmesini öngörmüştü. Başlangıçtan be-

ri İskenderiyeliler bu unları aralarında paylaşır ve gelenğe göre bu hakları çocuklarına da geçerdi. İşbaşına geçer geçmez Hephaestus hayatta başka bir geliri olmayan bu insanların elinden üç milyon kile un alarak devlet depolarına koydu. İmparator'a bir mektup yazarak bu insanların devlet çıkarlarına aykırı bir biçimde, hakları olmadan un aldıklarını öne sürdü. Sonuçta, İmparator bu davranışı destekledi ve başka bir geçimleri olmayan İskenderiyeliler, insanlık dışı bu uygulamadan da büyük acı çektiler.

VII

HER ŞEY VE HERKES İMPARATOR'UN AÇGÖZLÜLÜĞÜNE KURBAN EDİLDİ

Justinianus'un kötülükleri o kadar çok ki, sonsuzluk bile yetmez hepsini anlatmaya. Benim için, bu uzun listeden birkaçını seçip birkaç örnek vererek onun niteliklerini doğmamış kuşaklara iletmek yeter. Duygularını çok iyi gizlerdi. Tanrı'ya, papazlara, yasalara, çok bağlı olduğunu söylediği halka, dürüstlüğe, devletin çıkarlarına ya da devletin yararına olabilecek hiçbir şeye aldırmazdı. Eylemlerinin uygun karşılanması için çaba da göstermezdi. Tek şey önemliydi onun için: Dünyanın bütün zenginliğine el koymak. Anlatmaya bununla başlayacağım.

Paulus adında birini İskenderiye Başpiskoposluğu'na atadı. O sırada, Fenike doğumlu Rodo adında biri İskenderiye valisiydi. İmparator, Vali'den Paulus'a yardım etmesini, Paulus'un verdiği emirlerin en küçüğünün bile uygulamasını istedi. Böylece Paulus, İskenderiye'de din bölücülerini ikna edip Kadıköy Ruhani Meclisi'nin' kararlarına boyun eğdirecekti. Öte yandan, birtakım önemli konularda İmparatoriçe Teodora'ya yararlı olan Filistinli Arsenius adında biri, nitelikleri çok bayağı olmakla birlikte, çok zenginleşmiş ve senatörlüğe yükselmişti. Bu adam bir Sama-

ritan'dı; ama ele geçirdiği mevkiyi kaçırmamak için kendine Hıristiyan diyordu. Babası ve kardeşi ise, onun gücüne dayanarak Skitopolis'te[2] kaldılar ve oradaki Hıristiyanlara karşı çok gaddarca davrandılar. Sonunda, vatandaşlar ayaklanıp ikisini de öldürdüler. Böylece, Filistin halkının başına gelen bir sürü felakete yol açtılar. Arsenius, olayların sorumlusu olduğu halde, Justinianus ve Teodora'dan bu sırada bir ceza görmedi; sadece Saray'a gelmesine izin vermediler, çünkü davranışları üzerine Hıristiyanların protestoları birbiri ardından yağıyor ve hükümdarlarda huzur bırakmıyordu.

İmparator'un gözüne girmek için Arsenius, Paulus'la birlikte İskenderiye'ye yollandı. İskenderiyelileri yola getirmek için Paulus'la işbirliği yapacaktı. Bu arada saraya sokulmamak talihsizliğine uğradığı süre içinde Hıristiyanların bütün inançlarını öğrenmişti. Durum Teodora'yı kaygılandırdı. Çünkü daha önce de belirttiğim gibi, inanç konularında İmparator'a karşıymış gibi görünürdü. Arsenius'la Paulus İskenderiye'ye geldiler. Palusu, İmparator'un isteklerine engel oluyor diye Psoes adında bir papaz yardımcısını idam edilmek üzere Vali Rodo'ya gönderdi. İmparator'un yazılı emirlerinin çok kesin olduğunu düşünen Rodo, Paulus'un isteğine uyarak, papaz yardımcısına işkence uyguladı, adamı işkence dolabına bağladı ve adam hemen öldü.

Haber İmparator'un kulağına gelince, İmparatoriçe'den gelen güçlü baskı karşısında dönüş yaptı ve her şeyi Paulus, Rodo ve Arsenius aleyhine çevirdi. Sanki daha önce üçüne gönderdiği yazılı emirleri unutmuştu. Romalı bir soylu kişi olan Liberius'u İskenderiye'ye vali atadı ve durumu incelemek üzere birkaç ün-

lü din adamını İskenderiye'ye gönderdi. Gönderilenler arasında Roma Başpiskoposu Vigilius'u temsilen Başkeşiş Pelagius da bulunuyordu. Paulus cinayet suçundan mahkûm oldu ve papazlıktan uzaklaştırıldı. Eski Vali Rodo, Bizans'a kaçtı. Paulus'un her dediğini yapması ve dini inançlar konusunda isteklerini yerine getirebilmesi için İmparator'un kendisine yazdığı on üç mektubu gösterdiği halde İmparator mallarına el koydu ve başını vurdurdu. Arsenius, Teodora'nın bir iması üzerine yeni vali Liberius tarafından ortadan kaldırıldı. İmparator da mallarına el koydu. Oysa, Paulus'la ilişkisinden başka suçu yoktu.

İmparator bu işlemlerinde haklı mıydı? Değil miydi? Üzerinde durmayacağım ama, olayları niçin anlattığımı hemen açıklayacağım. Bir süre sonra Paulus, Bizans'a geldi ve İmparator'a yedi *centenarium* altını vererek, meşru olmayan yollardan elinden alındığı gerekçesiyle papazlığa dönmek istedi. Justinianus nazik bir biçimde parayı kabul etti ve adama büyük saygı göstererek hemen İskenderiye Başpapazlığı'na atanmasını onayladı. Oysa o sırada o mevkide bir başkası bulunuyordu. Sanki Paulus'a yardım edeni ve onunla ilişkisi olanları ortadan kaldırıp mallarına el koyduğunu unutmuştu. Böylece, Augustus' Hazretleri heyecanla kendini yeni düzene kaptırdı ve sonuna kadar uğraştı. Paulus ise şöyle ya da böyle papazlığa döneceğinden emin, bekliyordu. Ama o sırada Bizans'ta olan Roma Başpiskoposu Vigilius, böyle emirler verirse İmparator'a boyun eğmeyeceğini açıkça belirtti, temsilcisi Pelagius'un İskenderiye'de verdiği kararlardan dönemeyeceğini ilan etti. Başkalarının malını soymaktan başka bir şeyin İmparator'u ilgilendirmediğini bundan daha açık kanıtlayan bir olay var mıdır?

Şimdi başka bir olaya sıra geldi. Faustinus Filistinliydi. Samaritan bir aileden gelmekle birlikte yasanın zoruyla resmen Hıristiyan olmuştu. Faustinus senatörlüğe yükseldi ve bölgenin valisi oldu. Ama kısa bir süre sonra Bizans'ta birtakım papazlar onu suçlayarak, Samaritanların geleneklerini sürdürüp Filistin'deki Hıristiyanlara kötü davranıyor iddiasında bulununca, görevinden alındı. O da Bizans'a geldi. Justinianus fena halde kızgın görünüyordu. O İmparatorken İsa adı nasıl hakarete uğrayabilirdi? Senato konuya eğildi ve İmparator'un baskısıyla, Faustinus'u sürgün cezasına çarptırdı. Ama İmparator, Faustinus'tan istediği parayı alır almaz, mahkemenin kararını bozdu. Faustinus eski payelerine kavuştu, İmparator'la arası düzeldi, İmparator da onu Filistin'e atadı. Artık bu bölgede, sonuçlarından korkmadan istediğini yapabilirdi. Hıristiyanların sorunlarını savunmada Justinianus'un hangi yöntemler kullandığını pek anlatmadım ama, bu küçük olay bile bir sonuç çıkarmaya yeter.

Şimdi de para söz konusu olduğu zaman Justinianus'un yasaları nasıl çiğnediğini kısaca açıklayacağım.

Emassa[4] kentinde başkalarının yazılarını taklitte uzmanlaşmış, bu kötü işte tam bir sanatçı olmuş Priskus adında biri yaşıyordu. Yıllarca önce Emassa Kilisesi soylu vatandaşlarından birinin varisi yapılmıştı. Bu adamın adı Mammianus'tu. Çok zengin ve iyi bir soydan geliyordu. Justinianus'un hükümdarlığı döneminde Priskus, adı geçen kentin önde gelen ailelerini incelerdi ve hali vakti yerinde, büyük para ödediği takdirde sarsılmayacak kimseler bulursa, onların soyundan gelenleri dikkatle izlerdi; eski mektuplarını

ele geçirdiğinde onlar tarafından yazılmış gibi belgeler hazırladı. Belgelerde adamlar ipotek karşılığı Mammianus'tan sözüm ona aldıkları büyük miktarda paraları ödemeye söz veriyorlardı. Sahte belgelerdeki paranın kapsamı *100 centenarium*'u buluyordu. Mammianus sağken doğruluğu ve başka erdemleriyle tanınmış bir adamdı. Forum'da oturur ve vatandaşların belgelerini hazırlar, kendi el yazısıyla belgeleri onaylardı. Romalılar böyle adamlara *Tabellio*[5] der. Priskus, bu adamın el yazısının şeytanca bir taklidini yaptı ve belgeleri Emassa Kilisesi'nin işlerine bakanlara verdi. Karşılığında bu kaynaktan sağlanacak paralardan bir bölümü ona ayrılacaktı.

Ama yasa bu işi engelledi. Çünkü yasa, adi hak sahipleri için otuz yıl sınır koymuştu. Süre ender olarak, özellikle ipotekten doğan haklarda kırk yıla kadar uzatılıyordu. O zaman sahtekârlar aşağıdaki yola başvurdular.

Bizans'a gelerek İmparator'a büyük para ödediler, masum vatandaşların yıkımını sağlayacak olan bu konuda işbirliği yapması için yalvardılar. Justinianus parayı aldı ve kaşının bir işaretiyle bir yasa yayınlayarak kilise haklarının belli bir süre için değil, bir yüzyıl geçse bile yürürlükte olmasına izin verdi. Yeni yasa yalnız Emassa için değil, bütün Bizans İmparatorluğu'nda geçerliydi. Yeni düzenin gözetimini Emassa'da yürütmek üzere, sonradan Bizans'ta komutanlık yapan Longinus adında savaşçı ve müthiş iri yarı birini atadı. Kilise işlerini yönetenler, sahte belgelere dayanarak, vatandaşlardan birinin aleyhine iki *centenarium*'luk bir dava açmakla işe giriştiler. Hemen davayı kazandılar. Talihsiz adam kolay kolay savunmada bulunamadı. Çünkü aradan çok vakit geç-

mişti ve söz konusu çağda ne olup bittiğini hatırlamıyordu. Jurnalcilerin insafına kalan öteki vatandaşlar da, özellikle önde gelenler, ölçüsüz acı çektiler.

Kötülük, vatandaşların çoğunun başları üzerinde dolaşırken, Tanrısal kader tam zamanında araya girdi. Şimdi bunu anlatacağım.

Longinus bir gün ince düzenin yaratıcısı Priskus'a, elindeki bütün belgeleri getirmesini emretti. Priskus bu emri yerine getirmekten kaçınınca, Longinus adama öyle bir tokat attı ki, Priskus bu güçlü adamın darbesini yiyince arkası üstü yere yapıştı, ayağa kalkamadı. Korkudan titreyerek dehşete kapıldı ve Longinus'un her şeyi bildiğinden kuşkulanarak, baklayı ağzından çıkardı. Böylece bütün düzeni ortaya çıktı ve jurnalci olarak çabaları son buldu.

İmparator, yalnızca Bizanslıların yasalarıyla her gün oynamakla yetinmedi. Musevilerce saygı gören yasaları da kaldırdı. Hıristiyanların da daha önceleri kutladığı Hamursuz Bayramı'na sıra geldiğinde, Yahudilerin bu bayramı zamanında kutlamalarına, bu bayramda Tanrı'ya adak adamalarına, geleneksel törenlerini yerine getirmelerine izin vermedi. Hükümet görevlileri tarafından Yahudilerin çoğu yasalara karşı geldikleri, bu dönemde kuzu eti yedikleri gerekçesiyle yakalanıp mahkemeye verildi. Sonra da ağır para cezalarına çarptırıldılar. Justinianus bunlara benzeyen daha sayısız eylemlerden suçludur. Onların hepsini biliyorum ama, bu yazıya almayacağım. Çünkü kitap az sonra son bulacak. Yazdığım olaylar adamın niteliklerini apaçık ortaya koymaya yeter de artar bile.

Şimdi de onun nasıl duygusuz ve ikiyüzlü bir insan olduğunu göstereceğim. Birkaç sayfa önce adını andığım İskenderiye Valisi Liberius görevden alınmış, ye-

rine Yohannis Laksarion adında bir Mısırlı atanmıştı. Başkeşiş Pelagius bunu öğrenince Liberius'un yakın arkadaşı olduğundan, İmparator'a Laksarion'un atanmasının doğru olup olmadığını sordu. Justinianus kesinlikle inkâr etti. Pelagius'u inandırmak için, Liberius'a gönderilmek üzere bir mektup verdi. Mektupta Liberius'un görev başında kalması ve hangi koşul altında olursa olsun görevi bırakmamasını istiyor, şimdiki halde onu görevden almaya niyetli olmadığını belirtiyordu.

Ama Yohannis'in Bizans'ta konsül olmuş, büyük para sahibi, bir ara İmparator'un özel mülklerinin denetmenliği görevinde bulunmuş Eudemon adında bir amcası vardı. Eudemon olanları duyunca, İmparator'a gidip yeğenini kesinlikle göreve atayıp atamadığını sordu. Justinianus, Liberius'a mektup yazdığını yalanladı ve bu defa Yohannis'e bir mektup yazarak görevi devralmasını ve herhangi bir müdahaleye aldırmamasını bildirdi. Ayrıca bir başka düşüncesi olmadığını söyledi. Bu sözleri gerçekmiş sanan Yohannis, Liberius'a görevden alındığını, dolayısıyla makamını bırakmasını buyurdu. Liberius onun buyruklarını dinlemedi. O da İmparator'dan aldığı mektuba dayanarak böyle davranıyordu. Sonra Yohannis kendi taraflarını silahlandırdı ve Liberius'un üzerine yürüdü. Liberius da kendini destekleyenlerle savunma tedbirleri aldı. Çatışmada pek çok kimse, bu arada göreve yeni atanan Yohannis de öldü.

Eudemon'un ivedi uyarmaları üzerine Liberius Bizans'a çağrıldı. Senato, olayı enine boyuna inceledi. Ve saldırgan olmadığı, savunucu durumundayken olayın ortaya çıktığı kanısıyla onu temize çıkardı. İmparator, her zamanki gibi gizlice, yüklü bir para ceza-

sı ödetmeden olayı kapanmış saymadı. Justinianus'un doğruluk ve açık sözlülük anlayışı böyleydi işte!

Olan bitenlerin devamına da bu noktada değinmek yerinde olur sanırım. Eudemon, ardında bir yığın akraba bırakarak, vasiyette bulunmadan ya da bu konuda bir istek önermeden, kısa bir süre sonra öldü. Hemen aynı sıralarda, Saray hadımlarının başı Eufratas da, ardında bir yeğen bırakarak, ancak oldukça geniş arazisiyle ilgili bir düzenleme yapmadan öbür dünyaya göçtü. İmparator her iki mülke de, kendini bir kalem vuruşuyla varis ilan ederek el koydu. Yasa gereğince varis olanlaraysa bir kuruş ayırmadı. İmparator'un yasalara ve yakın arkadaşlarının soyundan gelenlere saygısı bu kadardı! Aynı yolla daha önce ölen ve vasiyette bulunamayan İreneus'un mallarına da el koymuştu.

Aynı zamanda rastlayan ve bu olaylarla ilgili başka bir konu da değinmeye değer! Askalon denilen yerde senatörler listesinin başında yer alan Anatolius diye biri vardı. Kızı, Kayseriye'nin soylu bir ailesinden gelen Mamilianus ile evlenmişti. Anatolius'un başka çocuğu olmadığı için kız, aynı zamanda onun varisiydi. Eski yasalara göre bir senatör ya da bir vatandaş erkek evladı olmadan bu dünyadan göçerse, mallarının bir çeyreği bölgesel Senato'ya, geri kalanı ölenin en yakınına verilirdi. İmparator bu konuda da niteliklerinin rengini göstermekte gecikmedi. Hemen başka bir yasa çıkararak daha önceki yasayı tersine çevirdi. Bundan böyle, bir senatör erkek evlat bırakmadan ölürse mallarının dörtte birini soyundan en yakını alacak, geri kalanı da Hazine'ye ve bölgesel Senato'nun hesabına geçecekti. Oysa şimdiye kadar insanlık tarihinde bir senatörün mallarından İmpara-

tor'un ya da Hazine'nin pay almasına izin verilmemişti. Yeni yasa yürürlüğe girince Anatolius günlerinin sonuna erişti. Yasa gereğince kızı geri kalan mülkü Hazine ve bölgesel Senato arasında paylaştırdı. İmparator ve Askalon senatörlerinin işlerini görenler, kıza mektuplar yazarak, paylarını aldıklarını, kızın payına düşen mülke bir zarar gelirse bunu karşılayacaklarını bildirdiler. Daha sonra kadının kocası, Anatolius'un damadı, Mamilianus da geriye yalnızca bir kız bırakarak öldü. Tabii kız, babasının bütün mallarına sahip oldu. Sonra, daha annesi hayattayken kız da öldü. Önemli bir kişiyle evlenmiş ve ona erkek ya da kız çocuk doğurmamıştı. Justinianus hemen vurgunu vurdu, mallara el koydu ve şu acayip görüşü öne sürdü: Anatolius'un kızı şimdi yaşlı bir kadındı ve hem kocasının hem de babasının parasıyla zenginleşmesi doğru değildi. Ama kadın dilenciler sınıfına katılmasın diye hayatı boyunca günde iki *obol* ödenek bağlanmasını sağladı. Gönderdiği belgenin bir yerinde, iki *obol*'lük ödeneğin yardımseverlik örneği olduğunu belirtiyor ve "daima yardımsever olmak ve dine bağlı hareket etmek benim âdetimdir" diyordu.

Ama bu konuyu da yeteri kadar anlattım. Okuyucularımı sıkmak istemem, ne de olsa kimse Justinianus'un bu biçim işlerinin tümünü anlatamaz.

Şimdi de, o kadar bağlı göründüğü Mavilere bile, işin içinde para olmadıkça tam bir saygı göstermediğini belirteceğim. Kilikya'da *Referendarii* dairesinin başı ve daha önce anlattığım Leon'un damadı Maltanes adında biri vardı. Justinianus, Kilikya'daki şiddet olaylarını bastırma görevini bu adama verdi. Böylece bir gerekçe bulan Maltanes Kilikyalılarm başına olmadık belalar açtı. Kiminin mallarını yağmaladı, ki-

mini İmparator'a gönderdi. Bu arada kendi de açıkça zenginleşti. Vatandaşlardan çoğu başlarına gelenleri sessizce sineye çektiler ama, Mavilerden olan Tarsus halkı, İmparator'un kendilerine özgürlük tanıdığını sanarak Maltanes Forum'da yokken aleyhine hakaretler yağdırdılar. Maltanes söylenenleri duyunca büyük bir askeri birliğin başında gece yarısına doğru Tarsus'a yürüdü. Gün ağarmadan adamlarını evlere yollayarak Tarsusluların alanda toplanmasını istedi. Silahlı bir saldırıya uğradıklarını sanan Maviler ellerinden geldiğince kendilerini savundular. Karanlıkta herkes birbirine girdi. Yaralananlar oldu, özellikle Senato üyesi Damianus bir okla yaralandı ve öldü.

Damianus, bölgedeki Maviler topluluğunun başıydı ve ölümü Bizans'ta duyulunca Maviler bu duruma çok kızdılar. Kentte büyük bir huzursuzluk çıkardılar. İmparator'u olayla ilgili olarak protesto ettiler ve rahat bırakmadılar. Leon ve Maltanes'e korkunç tehditler savurarak onları aşağıladılar. Haşmetlileri de olaydan aynı biçimde kızgın görünüyordu. Hemen bir mektup yazarak Maltanes hakkında soruşturma açılıp cezalandırılmasını buyurdu. Leon, İmparator'a oldukça büyük bir miktar altın sununca, kızgınlığı da Mavilere olan babaca sevgisi de bir anda yok oldu. Olay soruşturmasız bırakıldığı sırada Maltanes İmparator'u görmek için Bizans'a geldi. İmparator onu dostça karşıladı ve seçkin bir ziyaretçiymiş gibi davrandı. Ama İmparator'un huzurundan ayrılınca, bekleşmekte olan Maviler, daha saraydayken dövmeye başladılar onu. Leon tarafından gizlice para yedirilen birtakım Maviler olmasaydı, orada ölebilirdi. Şu işe bakın, bir imparator para yiyip olayları soruşturmasız bıraksın ve partizanlar daha imparator saraydayken,

ayaklanıp memurlarından birine haksız olarak saldırsınlar, bundan daha büyük bir rezalet olabilir mi? Üstelik ister Maltanes tarafından olsun, ister saldırganlar tarafından işlenmiş olsun suçsuz cezalandırılmadan bırakıldı. İmparator Justinianus'un niteliklerini, isteyen, bu gerçeklerden kolayca tahmin edebilir.

Justinianus'un devlet çıkarlarına aldırmadığını anlamak için posta örgütüyle gizli haber alma örgütüne yaptıklarına bakmak yeter. Eski günlerin imparatorları düşmanın şu ya da bu bölgede yaptığı hareketlerden, kentlerdeki partizan çatışmalarından, İmparator'a bağlı görevlilerin ve vatandaşların davranışlarından gecikmeden haberli olabilmek için gerekli tedbirleri almışlardı. Ayrıca, başkente gönderilen paraların gecikmeden ve tehlikeye düşmeden yerine erişmesine dikkat ederlerdi. Bu iki amacı gözeterek her yönde hızlı bir posta hizmeti örgütlemişlerdi. Uygulanan yöntem şöyleydi: Hafif bir atlının bir günde gidebileceği uzaklık üzerinde duraklar yapmışlardı. Durakların sayısı kimi yollarda sekiz, kimi yollarda ise beşten az olmamak üzereydi. Her durakta kırk kadar at bulunur, yetecek sayıda seyis atlara bakardı. Usta ulaklar atlarını belirli uzaklıklarda değiştirirlerdi. Atlar da dikkatle seçilirdi. Böylece kimi zaman on günlük yolu bir günde alırlar ve görevlerini yerine getirirlerdi. Ayrıca her bölgedeki arazi sahipleri, özellikle çiftlikleri deniz kıyısından uzakta olanlar, posta örgütünden büyük yarar sağlardı. Çünkü her yıl hükümet, ürünlerinin fazlasını atları ve seyisleri beslemek için alır ve çiftçiler de iyi kâr ederlerdi. Bu arada Hazine her vatandaştan beklediği vergiyi sağlardı. Çiftçilere verilen para bir süre sonra vergi olarak geri gelir, devlet de alışverişte isteğine erişmiş olurdu.

Eskiden durum böyleydi. Ama, bugünkü Majeste Hazretleri, işe Kadıköy'den Daciviza'ya kadar giden posta örgütünü dağıtmakla başladı. Karşı koymalarına bakmadan, postacıları Bizans'tan Helenopolis'e kadar deniz yolundan gitmeye zorladı. Postacılar Boğaz'ı geçmekte kullanılan küçük teknelerle yapıyorlardı bu işi. Bir fırtına çıksa, çok tehlikelere düşüyorlardı. Görevlerini ivedilikle yerine getirmek zorunda olduklarından uygun zaman kollamak ya da havanın durulmasını beklemek ise kuraldışıydı. İran'a giden yollarda posta örgütünün eskiden olduğu gibi çalışmasına izin verdi ama, Mısır'a giden yollarda, bir günlük yolda tek bir durak olmasını, buralarda atların değil de az sayıda eşek bulundurulmasını buyurdu. Sonunda bölgelerde olan bitenlerle ilgili haberler gittikçe güç iletilmeye, her şey olup bittikten sonra ulaşmaya başladı. Karşılığında tedbir alınmadığı için, arazi sahipleri ellerindeki ürünlerin çürüdüğünü, boşa gittiğini, eski kazançlarının havaya uçtuğunu gördüler.

Gizli haber alma örgütüyle ilgili durum ise şöyleydi: Öteden beri devlet bir sürü casus kullanırdı. Casuslar düşman ülkelerine gider, kendilerini tüccar kılığına sokarak ya da başka bir oyunla İranlılarm sarayına girme yolunu bulurlardı. Her şeyi dikkatle izledikten sonra Bizans toprağına dönünce düşmanın bütün sırlarını İmparator'un yardımcılarına anlatmak durumunda olurlardı. İmparator'un yardımcıları da önceden bilgili olduklarından dikkatli davranırlar, hiçbir zaman habersiz yakalanmazlardı. Aynı yöntem uzun süre Medler arasında da kullanılmıştı. Bilgimiz doğruysa Hüsrev, casuslarının aylıklarını yükseltmiş ve öngörürlüğü sayesinde yarar sağlamıştı. Justinianus ise casuslara bir kuruş ödemiyordu. Casus diye kimse

kalmamıştı ortalıkta: İmparator'un bu deliliği birçok zararlara yol açtı. Lazika düşmanın eline düştü. Bizanslılar, İran Kralı'nın ve ordusunun nerede olduğunu bile öğrenemediler.

Justinianus'un deliliğinin sınırı burada da kalmadı. Devlet öteden beri çok sayıda deve besler ve Bizans ordusu düşman üzerine yürürken bu develer ordunun ağırlıklarını taşırdı. Böylece, ırgatlar hamal gibi çalışmak zorunda kalmazdı, askerler de ihtiyaçlarını güçlük çekmeden her an karşılayabilirlerdi. Justinianus bu deve işine son verdi. Artık Bizans ordusu düşman için harekete geçtiği zaman çok sınırlı olarak ilerleyebiliyor.

Devletin önemli çıkarlarına aykırı işler böyle devam ediyordu. Ama yapılanlar eksik kalmasın diye gülünç uygulamalardan birini daha ekliyorum. Kayseriye'de Evangelus adında sivrilmiş bir hukukçu vardı. Kader rüzgârı öylesine lehine esti ki geniş arazilere ve mallara sahip oldu. En sonunda üç *centenarium* ödeyerek deniz kıyısında Porfieron adında bir köy satın aldı. Bu alışveriş İmparator'un kulağına erişince, hemen köyü kamulaştırdı. Ve zavallı adama, verdiği paranın küçük bir parçasını kamulaştırma bedeli olarak ödedi. Ayrıca ciddi ciddi, Evangelus gibi bir adam böyle bir köyün sahibi olursa bütün mülkiyet kurallarını çiğneyeceğini söyledi.

Özet olarak anlattığım bu olaylara artık başkasını eklemeyeceğim.

SONSÖZ

İMPARATOR'LA İMPARATORİÇE'NİN KENDİNİ BEĞENMİŞLİĞİ

Resmi görüşmelerde Justinianus ile Teodora'nın getirdikleri yenilikler aşağıda gösterilmiştir:

Eski hükümdarlar zamanında Senato, İmparator'un huzuruna geldiği zaman şöyle biat edilirdi: *Patrisyen* olan bir kimse, İmparator'u, göğsünün sağ yanına eline koyarak selamlardı. İmparator da onu başından öper ve huzurdan çekilmesine izin verirdi. Geri kalanlarsa sağ dizlerini yere koyarak eğilirler ve çekilirlerdi. İmparatoriçe'ye biat edilmezdi. Ama Justinianus'un ve Teodora'nın huzuruna geldikleri zaman *Patrisyen* olanlar bile yüzükoyun yere kapanmak, kollarını ve bacaklarını açmak, majestelerinin ayakuçlarına dudaklarını değdirdikten sonra ayağa kalkmak zorundaydılar. Teodora da kendine aynı biçimde davranılmasında diretti. Ayrıca İran elçisiyle öteki elçileri kabul ayrıcalığı konusunda hak ileri sürdü. Bunları sağladı. Teodora, İmparatorluğun sahibesi gibiydi. Tarihte görülmemiş bir şey.

Bundan başka, eskiden imparatorla konuşan kimseler imparatora "imparator", eşine de "imparatoriçe" derler, yardımcılarının her birine mevkileri neyse ona uygun unvanları kullanırlardı. Herhangi bir kimse çıkıp onlara "Efendimiz Hazretleri" derse ya da

yardımcılarına onların esiriymiş gibi hitap ederse cahil ve edepsiz sayılır, büyük bir terbiyesizlik yapmış-çasma huzurdan uzaklaştırılırdı.

Eski günlerde saraya çok az kimse, ancak ender durumlarda gelirdi. Bu ikisinin tahta çıkmasından sonra görevliler ve her çeşit insan günlerini sarayda geçirmeye başladı. Aslında eski günlerde görevliler kendi yargılarına göre doğru bildiklerini yasalara uygun olarak yapmaya yetkiliydiler. Yani, resmi görevlerini dairelerinde yerine getirirler, imparatorun uyrukları da baskı nedir görmediklerinden, imparatoru çok az rahatsız ederlerdi. Justinianus'la Teodora uyruklarıyla ilgili her şeye burunlarını sokup her şeyi ellerine aldıklarından, herkesi esir gibi sürekli bir bekleme içine soktular. İnsan her gün mahkemeler bomboşken, İmparator'un bekleme salonunda birbirini iten, dirsekleyen, aşağılık bir tutsaklık düzeyi gösteren kalabalık görürdü. Haşmetlilerinin yakın arkadaşları sayılan kimseler bütün bir gün ve gecenin bir bölümünü doğru dürüst yemek yemeden ve uyumadan ölü gibi bir duruma gelinceye kadar ayakta bekleyerek geçirirlerdi. Sözde iyi talihlerinin onlara sağladığı ayrıcalık da buydu.

Feci durumdan kurtuldukları zamanlarda ise bu alçaklar, Bizans zenginliğinin nereye uçtuğu konusunda sert tartışmalara girişirlerdi. Bir bölümü bu zenginliği yabancıların aldığını, bir bölümüyse İmparator'un kilitli birtakım odalarda sakladığını öne sürerlerdi.

Justinianus insansa, günlerden bir gün bu dünyadan ayrılacaktır. Şeytanların efendisiyse, insan biçimindeki yaşayışını bir yana bırakacaktır.

Hayatta kalacak kadar talihli olanlar, o zaman gerçeği anlayacaklardır.

NOTLAR

KİTABIN AMACI

1 Sardanapalus: MÖ 7. yüzyılda yaşadığı sanılan Asur Kralı. Medler başkent Nineveh'i kuşatınca sarayını ve kendini yaktı. Bazı tarihçiler asıl adının Asurbanipal olduğunu yazar.
2 Neron: Roma İmparatoru. MS 54-68 yılları arasında imparatorluk yaptı. Deliliği ile ünlüdür. Roma'yı ateşe verdiği iddia edilir.
3 Semiramis: Asur mitolojisine göre Asur kraliçesi. Asıl adının Samuramat olduğu ve MÖ 800 yıllarında yaşadığı sanılıyor.

1
BELİSARİUS İLE ANTONİNA

1 Aristofanes'in *Barış* oyunundan bir cümle.
2 Silverius: Bir Papa. Prokopius, olayı başka bir kitapta yazacağını belirtiyor ama böyle bir kitap yok.
3 Eunomianizm: MS 4. yüzyılda Kapıdağı Piskoposu Eunomius'un kurduğu bir tarikat. Bu tarikat daha sonra Hıristiyanlarca dinden sapma sayılmıştı.
4 Arethas: Bir komutan.
5 Antakya 540 yılında Sasaniler tarafından ele geçirilmişti.
6 Kolhis ülkesi: Karadeniz'in doğu kıyılarında bir ülke, Gürcistan.
7 Petra: Kolhis ülkesinde bir kent.
8 Nabedes: İranlı bir komutan.

9 Bleshames: İranlı bir komutan.
10 Valerianus: Bizanslı bir komutan.
11 Kilikya: Şimdiki Çukurova bölgesi.
12 MS 542 tarihinde çıkan büyük salgın.
13 Gelimer: Vandalların kralı.
14 Vittigis: Vizigotların kralı.
15 Belisarius bu sıralarda 39 yaşında olduğuna göre, karısının 60 yaşında olması biraz abartma gibi geliyor.
16 Totila: İtalya'daki Gotlar tarafından 541 yılında kral seçildi. İtalya'nın büyük bir bölümünü ve Sicilya'yı egemenliği altına aldı. 542 yılında Bizanslı komutan Narses tarafından yenilgiye uğratıldı ve öldürüldü.
17 Vitalianus: Bizans tahtında hak iddia eden bir şahıs. Justinianus tarafından öldürtüldü.
18 Kızının çok genç olması nedeniyle Antonina'nın altmış yaşında olduğu iddiasını gene kuşkuyla karşılamak gerekiyor.
19 Solomon: Belisarius'un Vandalları yendikten sonra geriye dönerken Libya'da bıraktığı komutan.
20 Bu son bölümde sözü edilen kişiler Sergius, Solomon ve Pegasius Libya'daki Bizans komutanları olmalıdır. Libya'da 533'le 548 yılları arasında Vandallarla sürekli çarpışmalar devam etmiş ve Belisarius ile çarpışmalarda başarı kazanmıştı. Belisarius Bizans'a geri çağrılıp ordunun bir bölümü de Libya'dan ayrılınca bu defa yerli kabileler ayaklandı. Söz konusu komutanlar yerlilerle yapılan savaşlarla uğraştılar.

II
JUSTINUS, JUSTINIANUS VE TEODORA

1 Leon: 457-474 tarihleri arasında imparatorluk yaptı. Onun zamanında Gotlar İmparatorluk içinde çok etkiliydiler. Ordunun büyük çoğunluğu Gotlardan kuruluydu. Leon bir ara Gotlardan kurtulmak istedi. Bunu da başardı. Bu yüzden Kasap Leon olarak da anılır.
2 Anastasius: 491-518 yılları arasında imparatorluk yaptı. Zamanında ekonomik bakımdan başarı kazandı ve öldüğünde hazine doluydu.
3 İsauriyalılar: Toros Dağlarına yerleşmiş savaşçı bir ulus.
4 *Quaestor*: Devletin yüksek memurlarına verilen bir unvan. Bu rütbe daha çok mali işlerle uğraşanlara veriliyordu.

5 Massagetler ya da Getler: Kuzey'den gelerek İmparatorluğu güç durumlara sokan bir kavim. Getler, Hunlar ve Bulgarlarla geldiler. Türk kökenli olabilirler.
6 Vespasianus: Roma İmparatoru (MS 69-79). Askerler tarafından imparator ilan edildi. Roma'daki Colosseum'u yaptırdı. Ayaklanan Yahudilere karşı harekete geçti.
7 Domitianus: Vespasianus'un oğlu. Roma İmparatoru (MS 81-96). Tam bir despot haline geldi. Karısının da karıştığı bir komplo sonunda öldürüldü. Nerva, onun yerine imparator oldu.
8 Anlatılan bir öykü inanılmaz geliyor biraz. Öykü, Prokopius'un zamanından önce de dilden dile anlatılıyordu. Herhalde Domitianus'un heykelinin acayip görünüşüne bakılarak uydurulmuştu. Belki de, Domitianus'un vücudu değil de heykeli parça parça edilmişti. Kocasına bağlı gösterilen dul bayan Domitia'ya gelince, kocasının öldürülmesinde parmağı olduğu belirtiliyor.

III
JUSTINIANUS'UN KÖTÜ YÖNETİMİ

1 Montanizm: MS 2. yüzyılda Frigya'da doğan bir Hıristiyan inancı. Montanus adında bir kişi tarafından kuruldu. Montanus, kendini ve iki kadını peygamber ilan etti. Kadınlara tam eşitlik tanıyan bir mezhepti.
2 Sabattarianizm: Yahudilik etkisinde bir Hıristiyan inancı.
3 Samaritanlar: Adlarını Filistin'deki Samaria kentinden alan bu mezhep sahipleri Yahudi etkisinde olarak Tevrat'ın ilk beş kitabına bağlı kaldı.
4 Manişeizm: İranlı Mani tarafından MS 3. yüzyılda kurulan bir din.
5 Grekler: Söz konusu olan Grekler, eski çoktanrılı dine bağlı kalan Yunanlılardır.
6 Böyle bir kitap yok. Prokopius belki yazmadı, belki de yazdı da kayboldu.
7 Edessa: Bugünkü Urfa.
8 Nika Ayaklanması: Bizans tarihinin en önemli ayaklanması. Hipodrom, yani at yarışlarının yapıldığı yer, aynı zamanda siyasal bir merkez konumundaydı. Kapadokyalı Yohannis'in de kötü valilik yönetiminden hoşnut olmayan Mavi-

ler ve Yeşiller ilk defa kendi aralarında düşmanlığa son vererek ayaklandılar. Justinianus, Hipodrom'a elçi göndererek halkla görüştü ama, ikna edemedi. Yohannis'in görevine son vereceğini bildirdi. Bu da bir şeye yaramadı. İsyancılar "Nika" yani "Zafer!" diye bağırarak kentin içinde birçok binayı, bu arada bugünkü Ayasofya'nın yerinde bulunan bir bazilikayı ateşe verdiler. Halk, eski İmparator Anastasius'un yeğenlerinden birini imparator ilan etti. Justinianus tahtı terk edip kaçmayı düşünüyordu. Teodora, sarayda yapılan bir toplantıda buna karşı çıktı. Ve yine Prokopius'un *De Bello Persico* "İranlılarla Savaş" adlı kitabında belirttiğine göre şunları söyledi: "Belki kadınların, erkekler önünde konuşması ve korkaklara cesaret vermesi doğru değildir. Ama, tehlike anında herkes elinden geleni yapmalıdır. Bence, bu durumda kaçmamız bize bir şey kazandırmaz. Kaçarak kurtulsak bile bunun sonu yoktur. Nasıl olsa dünyaya gelen kişi ölecektir. Hükümdar olan kimse sürgünde yaşayamaz. Ey İmparator! Kaçarak kurtulmak istiyorsan, bunda bir güçlük yok. Hazinen var, gemilerin hazır bekliyor. Ama sarayından ayrıldığın zaman hayatını da yitirmiş olacaksın. Güvenceğin bir yere kaçtığın zaman ölümü güvenliğe tercih edip etmeyeceğini düşün." İmparator bu sözler üzerine kaçmaktan vazgeçerek, ayaklanmayı bastırma işini komutan Belisarius'a verdi. Ayaklanmanın altıncı gününde Belisarius isyancıları Hipodrom'a sokarak kapattı ve 30-40 bin kişiyi öldürterek isyanı bastırdı. Olay MS 532 yılında cereyan etti.

9 Aristofanes'in *Barış* adlı oyunundan bir mısra.

10 Aristofanes'in Sokrates ile eğlendiği *Bulutlar* adlı oyunundan bir parça.

11 Tribonianus: Justinianus döneminin en önemli hukukçularından biri. Eski Roma kanunlarını toplayıp, Codex Justinianus adı altında bir araya getirenlerden en başta geleni.

12 *Secretis* (Sekretikoi): İmparatorun özel kalem memurları.

13 *Referendarii*: İmparator ile dilekçe verenler arasında ilişki kuran memurlar.

14 Aristofanes'in *Bulutlar* adlı oyunundan.

15 Aristofanes'in *Şövalyeler* adlı oyunundan.

IV
TEODORA'NIN IŞLERİ

1 Teodora kansere yakalanmıştı. Nitekim kanserden öldü.
2 Herion: Boğaziçi'nin Anadolu yakasında bir sayfiye yeri.
3 Balina olarak adı geçen bu yaratık bu çağda Boğaz'a dadanmış ve yarım yüzyıl kadar Boğaziçi'ndeki ulaşımı tehlikeye sokmuştu. Bu büyük deniz yaratığın *Porfirion* adı takılmıştı.
4 Amalasunta: Got Kralı Teodorik'in kızı ve Teudatus'un karısı. Babası Got krallarının en büyüğüydü ve İtalya'yı MS 493'ten 526 yılına kadar yönetmişti. Ölünce, oğlu büyüyünceye kadar yönetimi Amalasunta'ya bırakmıştı. Amalasunta da Teudatus ile evlendi.
5 Aristofanes'in bir oyunundan.

V
ŞEYTAN İMPARATOR'UN GETİRDİĞİ YIKIM

1 Galya: Bugünkü Fransa.
2 Dakya: Bugünkü Yugoslavya'nın güneyinde bir bölge.
3 Venetia: Bugünkü Venedik çevresi.
4 Gepidler: Slavya da Alman ırkından bir kabile.
5 Khersonesos: Bugünkü Gelibolu yarımadası.
6 Buradaki Slav sözünden tarihçiler şüpheye düşmektedir. Slavların daha geç geldikleri belirtilmektedir.
7 Aristofanes'in oyunundan alınma bir söz.
8 Cydnus: Seyhan.
9 Anazarbus: Çukurova'daki Anazarva Kalesi'nin olduğu bölge.
10 Aşağı yukarı 150 bin kilo altın ediyor.
11 Prokopius, Tribonianus konusunda haksızlık yapıyor. Çünkü bu adam önde gelen hukukçulardan biriydi ve Roma yasalarının toplanmasına büyük emeği geçmişti. Prokopius ise onu burada rüşvete meraklı bir kimse gibi gösteriyor.
12 Aristofanes'in *Bulutlar* adlı oyunundan.
13 *Magister*: Devletin yönetildiği en yüksek sivil daire. Bir ara *Magister Officiorum*, devletin imparatordan sonra gelen en yüksek memuruydu. *Privata* diye imparatorun özel hazinesine deniliyordu. *Patrimonium* ise daha önceki imparatorlardan gelen hazine anlamına kullanılıyordu.
14 Daha önce de altın paranın değeri düşürülmüştü. *Aureus* ya da

Solidus denilen altın paranın ağırlığı MS 3. yüzyıla kadar, libreni 40'ta birinden 72'de birine düşürülmüştü. Yani başlangıçta 40 kadar *solidus* altını yarım kilo ederken daha sonra 72 *solidus* altını yarım kilo etmeye başlamıştı. Demek ki Petrus Hazine Bakanı olunca altının değerini daha da düşürmüş.

VI
TOPLUMUN ÇEŞİTLİ SINIFLARININ KIYIMI

1 Prokopius, Justinianus'un saltanatını Justinus'la başlatıyor, yani, 518 yılında. Bu tarihe 32 eklersek, demek ki 550 yılındayız.
2 Justinianus, Konsüllüğü MS 541 yılında kaldırdı.
3 Böyle bir kitap bulunamadı.
4 Makasçı Aleksandros: İnce olan Bizans altınlarının kenarlarını keserek cebine attığı için bu ad verilmişti. Justinianus'un ünlü denetim subaylarından biri.
5 Termopil: Ünlü geçit. MÖ 480 yılında Ispartalı Leonidas ile askerleri İranlılarla burada savaşmışlardı.
6 Peloponessos: Mora Yarımadası.

VII
HER ŞEY VE HERKES İMPARATOR'UN AÇGÖZLÜLÜĞÜNE KURBAN EDİLDİ

1 Kadıköy Ruhani Meclisi, 451 yılında toplandı; Hz. İsa'nın insan yanını azaltan İskenderiye görüşüne karşı çıktı ve "İsa'nın Tanrılık ve insanlık tabiatı birbirinden ayrılmaz ama birbirine de karıştırılmaz," kararına vardı.
2 Skitopolis: Filistin'de bir kent.
3 Augustus: Roma İmparatorlarına verilen unvanlardan biri. Justinianus zamanına kadar Bizanslılar kendilerini Roma İmparatorluğu'nun varisi sayarlardı.
4 Emassa: Bugün Suriye'deki Humus kenti.
5 *Tabellio*: Bugünkü noterlere benzeyen bir kamu görevlisi.

ZAMANDİZİN

482-3 Justinianus'un doğumu.
500 Prokopius'un doğumu.
503 Teodora'nın doğumu.
505 Belisarius'un doğumu.
518 Justinianus İmparator.
523 Justinianus ile Teodora'nın tahta çıkışı. Justinus'un ölümü. Prokopius'un, Belisarius'un özel danışmanı oluşu.
529 Justinianus Roma yasalarını toplatarak yayımlatıyor.
530 Belisarius İranlıları Daras'ta yenilgiye uğratıyor.
531 Belisarius Kallinikus'da İranlılara yeniliyor.
532 Nika Ayaklanmasını Belisarius bastırıyor.
533 Belisarius Vandallara karşı Kuzey Afrika'ya gönderiliyor.
534 Belisarius zafer kazanarak dönüyor.
535 Belisarius Sicilya'yı istila ediyor.
536 Belisarius Roma'yı ve Napoli'yi alıyor.
539 İran kralı Hüsrev, Bizans İmparatorluğu'na karşı harekete geçerek, Antakya'yı ele geçiriyor.
540 Belisarius Ravenna'yı ele geçiriyor ve geri çağrılıyor.
541 Belisarius yeniden İranlılar üzerine gönderiliyor.
542 Bizans'ta veba salgını.
543 Belisarius yeniden İtalya'ya gönderiliyor ama başarı kazanamıyor.
547-8 Teodora'nın ölümü.
549 Narses, Belisarius'un yerine İtalya'da komutanlığı ele alıyor.
550 Prokopius *Gizli Tarih*'i yazıyor.
559 Belisarius, Bizans surlarına dayanan Hunları uzaklaştırıyor.

560 Prokopius'a *illustres* unvanı veriliyor.
561 Prokopius *Yapılar* adlı kitabını yazıyor.
562 Belisarius hapsediliyor ve mallarına el konuluyor.
562-3 Prokopius Bizans kenti valisi oluyor.
563 Belisarius bağışlanıyor.
564 Belisarius, Justinianus ve Prokopius'un ölümleri.

YER ADLARI DİZİNİ

Abydus 141
Amasya 118
Anazarbus 118, 171
Antakya 16, 39, 90, 118, 167, 173
Arabistan 109
Askalon 158, 159
Asur 39, 167
Asya 134
Atina 149
Avrupa 13, 115, 134
Beyrut 143
Bitinya 129
Bizans 7-16, 20-23, 27, 31, 34-41, 43-46, 49-55, 57-61, 64, 65, 68, 69, 73, 75, 76, 82-84, 86, 87, 89, 90, 93, 95, 98, 100, 101, 103, 108, 109, 114-120, 124, 126, 127, 129, 130, 133-136, 138-146, 148, 153-157, 160, 162, 163, 166, 168, 169, 172
Britanya 120
Cydnus 117, 171
Çanakkale 141
Daciviza 162
Dakya 114, 171
Daras 20, 87, 173
Dicle 38, 39
Edessa 87, 117, 169
Efes 16, 33, 35, 37, 38, 41, 42
Emassa 154, 155, 172
Epir 118
Fenike 143, 151
Fırat 20, 44
Filistin 10, 84, 131, 151, 154, 169, 172
Filomodes 118
Frigya 84, 118, 129, 169
Galya 15, 114, 115, 171
Helenopolis 162
Hieron 141
İbora 118
İllirya 18, 20, 57, 115, 127
İran 10, 17, 20, 23, 35, 37, 39, 40, 87, 115, 139, 144, 162, 163, 165, 167
İskenderiye 16, 72, 149-153, 156, 172
İskit 115
İtalya 7, 10, 15, 16, 19 20, 34, 49-52, 60, 104, 114, 115, 138, 139, 142, 148, 168, 171

İyonya Körfezi 115
Kadıköy 16, 118, 151, 162, 172
Kallinikus 44, 107
Kapıdağ 112, 167
Kartaca 32, 34, 54
Kayseriye 10, 84, 158, 163
Khersonesos 115, 171
Kilikya 41, 97, 107, 118, 159, 168
Kolhis 39, 115, 167
Korent 118
Ktesifon 39
Kudüs 44, 74
Lazika 39, 115, 163
Libya 20, 32, 53, 54, 60, 72, 90, 113-115, 123, 139, 142, 168
Lindinus 118
Lübnan 87
Mısır 12, 15, 17, 19, 86, 90, 112, 115, 149, 157, 162
Mora 115, 172
Napoli 20, 173
Nil 117
Nizibis 38, 39
Paflagonya 104
Peloponessos 148, 172
Pentapolis 172
Perusia 52
Petra 39, 167
Pisidya 118
Polybotus 118
Pontus 118
Porfieron 163
Ravenna 7, 20, 34, 50, 173
Roma 10, 11, 14-16, 18, 20, 22, 50, 66, 146, 148, 149, 152, 153, 155, 167, 169-172
Selanik 31
Sestus 141
Sicilya 20, 33, 50, 168
Silifke 118
Sirakuza 33
Sirmium 114, 115
Sisauranon 38, 39
Skirtus 117
Skitopolis 152, 172
Spolitium 50
Suriye 15, 17, 19, 172
Tarsus 117, 160
Termopil 148, 172
Tir 72, 143
Trakya 32, 115, 127, 129
Vederiana 57
Venetia 115, 171

KİŞİLER DİZİNİ

Addaeus 142
Akasius 69
Alamundarus 83
Aleksandros 138, 148, 172
Amalasunta 103, 104, 140, 171
Amantius 60
Anastasius (*imparator*) 15, 57, 58, 69, 118, 119, 134, 168, 170
Anastasius (*Teodora'nın yeğeni*) 48
Anastasius (*Teodora'nın torunu*) 52, 53
Anastasya 69
Anatolius 158, 159
Andreas 41
Antalar 82, 115, 134
Antemius 86
Antonina 9, 12, 21, 32-38, 41-43, 46, 47, 49, 51-54, 168
Araplar 82, 115, 134, 138
Areobindus (*general*) 54
Aerobindus (*uşak*) 105
Arethas 38, 39, 167
Ariusçular 16, 83, 114
Arsenius 151-153
Asterius 69
Bakhus 53
Barsimes, bkz. Petrus
Basilius 87
Belisarius 9-12, 20, 21, 29, 31-36, 38, 39, 41-54, 87, 107, 114, 168, 170
Bleshames 39, 168
Buzes 45, 46, 107
Damianus 160
Demostenes 87
Diocletianus 14, 149
Diogenes 106, 107
Dionisios 87
Ditivistus 57
Domestici 140, 148
Domitianus 66, 67, 169
Ermeniler 39, 139
Eudemon 157, 158
Eufratas 158
Euphemia, bkz. Lupicinia
Evangelus 163
Evrenius 34
Faustinus 154
Fokas 124
Fotius 21, 34-37, 41-44, 49, 53, 107
Gelimer 20, 48, 168

Gepidler 115, 171
Gotlar 9-11, 15, 16, 20, 50, 52, 103, 115, 127, 138
Hekebolus 72, 90
Hephaestus 149, 150
Hermogenes 111
Herodianus 50
Hilara 87
Hipatius 73
Hunlar 15, 21, 22, 39, 75, 82, 83, 115, 127, 134, 169, 173
Hüsrev 35, 39, 40, 44, 49, 83, 87, 115, 116, 134, 162
İndaro 111
İranlılar 9-11, 15, 20, 39, 44, 49, 61, 83, 87, 115, 138, 143, 162, 170, 172
İreneus 158
İsa 16, 91, 119, 154, 172
Joannina 48
Julianus 15, 85
Junilus 123
Justina 51
Justinianus 7-13, 15, 17-23, 27, 29, 45, 48, 52, 57, 59, 60, 64-69, 73, 75, 76, 78, 79, 81-86, 88-91, 94, 97, 99, 100, 104, 114-120, 123-127, 129, 131, 133, 134, 136-140, 142-149, 151-159, 161-163, 165, 166, 168, 170, 172
Justinus 12, 15, 23, 57-59, 75, 76, 82, 90, 118, 119, 139, 172
Kabbades 134
Kadratus 47
Kalligonus 41, 43, 53
Kallinikus 44, 107, 173
Kiril 111
Komito 69, 70
Konstantinus (*general*) 34
Konstantinus (*imparator*) 14-16
Konstantinus (*quaestor*) 123
Konsül 146, 172
Krisomallo I 111
Krisomallo II 111
Leon (*imparator*) 57, 168
Leon ya da Leontius 97, 98, 111, 159, 160
Leuvathae 54
Liberius 152, 153, 156, 157
Limitanei 139
Loksarion, bkz. Yohannis
Longinus 155, 156
Lupicina 59
Magister 22, 104, 111, 129, 140, 141, 171
Mağripliler 20, 114
Makasçı, bkz. Aleksandros
Makedonya (*köle*) 33, 37
Makedonya (*oyuncu*) 90
Maltanes 159-161
Mamilianus 158, 159
Mammianus 154, 155
Manişeistler 84, 130, 169
Martinus 46
Massagetler 61, 169
Maviler 17, 18, 20, 60, 62, 70, 73, 78, 90, 107, 159, 160, 169
Medler 82, 134, 162, 167
Montanus 84, 169
Nabedes 39, 167
Neron 28, 167
Paulus 151-153
Pegasius 54, 55, 168
Pelagius 153, 157
Petrus (*Aziz*) 148
Petrus (Barsimes) 127-132, 140, 144, 172
Petrus (*general*) 45, 104

Presidius 34
Priskus (*demirci*) 154-156
Priskus (*sekreter*) 104
Proklus 58, 74
Protectores 140
Psoes 152
Pumpkin, bkz. Teodotus
Rodo 151-153
Sabbatius 88
Samaritanlar 84, 117, 154, 169
Sardanapalus 28, 167
Saturninus 111
Savarus 85
Scholarii 139, 140, 148
Semiramis 28, 167
Senato 66, 67, 76, 83, 86, 87, 96, 108, 154, 157-160, 165
Sergius 53, 54, 168
Silentiarii 148
Silverius 32, 34, 167
Sisinniolus 54
Slavlar 82, 115, 134, 171
Solomon 20, 54, 55, 168
Tabellio 155, 172
Tatianus 87
Teodor 107
Teodora 7-13, 17-19, 21, 22, 27, 29, 31, 40-46, 48, 53, 57, 69, 70, 72, 73, 75-79, 86, 90, 93, 99-101, 103-109, 111, 112, 127, 128, 130, 131, 136, 151-153, 165, 166, 170, 171
Teodorik 138, 148
Teodosius (*Belisarius'un evlatlığı*) 21, 32-38, 41-43
Teodosius (*senatör*) 15
Teodotus 74, 127, 128
Totila 20, 50, 168
Tribonianus 19, 92, 122, 123, 170, 171
Valerianus 39, 168
Vandallar 9-11, 15, 20, 113, 114, 168
Vasianus 106
Vespasianus 66, 169
Vigilius 153
Vitalianus 50, 60, 168
Vittigis 20, 48, 49, 168
Yeşiller 17, 18, 20, 60, 69, 70, 85, 106, 112, 117, 119, 170
Yohannis (*Basilius'un oğlu*) 87
Yohannis (*başpiskopos*) 60
Yohannis (*Filistinli*) 131
Yohannis (*kambur*) 57
Yohannis (*Kapadokyalı*) 21, 32, 37, 46, 112, 124, 127, 131, 132, 169, 170
Yohannis (*Loksarion*) 157
Yohannis (*obur*) 45
Yohannis (*Sisinniolus'un oğlu*) 54
Yohannis (*Teodora'nın oğlu*) 109
Yohannis (*Vitalianus'un yeğeni*) 50, 51
Zaberganes 40
Zekeriya 44
Zeno (*Antemius'un torunu*) 86
Zeno (*imparator*) 139
Zimarkus 57